

tv-15 naš TOVARIS

Št. 40
6. oktobra 1983
Leto XXI

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

O nastanku slovenske državnosti

Pravzaprav so bile vse prireditve, ali skoraj vse, ki so se dogajale minuli konec tedna, posvečene spomenu na zgodovinski zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Tako je v tem znamenju potekal enajsti sklic plenuma kulturnih delavcev OF v Radencih, v Kočevju je bila proslava, kjer so poleg te obletnice proslavili še obletnico ustanovitve Kočevske brigade ter občinski praznik. Ob tej priložnosti so za častne občane tega slovenskega mesta razglasili: dr. Marijana Breclja, Bogdana Osolnika, Božidarja Jakca, Franja Lubeja, Zorana Poliča, Jožeta Rusa in Josipa Vidmarja. Prav tako so se v Kočevju zbrali na slavnostni seji člani predsedstva RK ZSMS, da bi tako proslavili štiridesetletnico prvega kongresa slovenske mladine (v Kočevski Reki od 10. do 12. oktobra 1943). V ponedeljek je bilo v Ljubljani (v veliki dvorani Cankarjevega doma) slavnostno zasedanje vseh zborov republiške skupščine, predsedstva SRS ter družbenopolitičnih organizacij in organov SR Slovenije, kjer je zbranim spregovoril Vinko Hafner. V Kočevju je o kočevskem zboru govoril Bogdan Osolnik, v Radencih pa Josip Vidmar.

Tako kot je bilo minuli konec tedna slovesno v Kočevju, je bilo tudi v Radencih, kjer je zasedal na svojem enajstem sklicu plenum kulturnih delavcev Osvobodilne fronte. Josip Vidmar je v luči letošnjih štiridesetletnic posvetil svoj uvodni govor nastajanju slovenske državnosti.

Potem ko je opozoril na splošno zgodovinsko pomembnost dogajanj v 1943. letu, tudi na drugih frontah, kjer so se zavezniški bojevali proti skupnemu sovražniku, je slavnostni govornik dejal: »Takrat se nam je zdelo, da nas čas priganja. Zato je izvršni odbor Fronte dva dneva po kapitulaciji Italije razpisal volitve v zbor delegatov, in to z določilom, da ima aktivno in pasivno volilno pravico vsak Slovenec moškega ali ženskega spola, ki je dopolnil sedemnajst let in ki ni omadeževan s kakršnimkoli dejanjem zoper namere in duha Osvobodilne fronte. S tem določilom je Osvobodilna fronta jasno manifestirala svoj demokratizem in svoj odnos do tako imenovanega ženskega vprašanja v javnem življenju našega naroda. Nekaj dni kasneje pa je določila tudi dan in kraj zasedanja tega političnega telesa, ki naj bi bilo od 1. do 3. oktobra 1943 v osvobojenem Kočevju...«

Potem ko je opisal mrzličnost in vrvež v tistih dneh pred kočevskim zborom, ko je partizanska vojska razoroževala italijanske enote, zaplenjeno orožje pa razdeljevala in skrila po varnih skrivališčih, je Josip Vidmar rekel o samem zboru:

»Razumljivo je, da so ta dejstva ustvarila na zasedanju izvoljenega zbora 1. oktobra viharo in navdušeno razpoloženje, ki se je nadaljevalo vse tri večere oziroma noči njegovega trajanja. Na zasedanju je sodelovalo 572 izvoljenih in preverjenih delegatov in 78 gostov iz jugoslovanskih forumov in enot z dr. Ribarjem na čelu, ki je bil na prvem zasedanju AVNOJ izvoljen za njegovega predsednika, in z vodjo angleške misije pri našem glavnem štabu kanadskim majorjem Jonesom. V treh nočeh zasedanja je zbor pokazal čudovito enodušnost vseh delegatov brez izjeme in veliko delavno pripravljenost, polno patriotizma in osupljive zavezanosti o stvari osvobođenja in o lastnih nalogah in pravicah. Njegovi najvažnejši sklepi so se vrstili v logičnem zaporedju. Najprej ugotovitev, da je Osvobodilna fronta edina zakonita predstavnik in oblast slovenskega naroda v času vojne. Nato potrditev in odobritev vseh sklepov, določil, odločb in dejanj izvršnega odbora od začetka vojne. Potem je zbor izvršil osnovno konstitucijo naše narodne oblasti s tem, da je izvolil Slovenski narodnoosvobodilni odbor s 120 člani kot vrhovni organ oblasti za časa vojne in predsedstvo tega odbora, ki se je nekaj mesecev kasneje preimenoval v Narodno osvobodilni svet (SNOS). Izbral je tudi delegacijo v AVNOJ v številu 42 odposlancev slovenskega nara-

da. Gleds prihodnje državne ureditve pa se je zbor enodušno odločil za federativno skupnost vseh enakopravnih narodov Jugoslavije. To odločitev smo bili dolžni zagovarjati v AVNOJ, ki jo je, kakor je znano, tudi sprejel oziroma vstrel med same po sebi razumljive osnove prihodnje državne ureditve. Ta sklep si moramo slovenski književniki in vsi Slovenci neomajno obdržati v zavesti, in to za vse čase...«

Tako je z navedbo omenjenih sklepov podčrtana zgodovinska pomembnost kočevskega zbora. Pri tem je Josip Vidmar še enkrat opozoril na dejstvo, da Slovenci nikoli dotlej nismo imeli niti možnosti odločanja o lastni usodi in o usodi skupnosti narodov in narodnosti, s katerimi smo se z rano ob rami bojevali:

»Niti dva polna meseca kasneje je bilo konec novembra istega leta izvedeno drugo zasedanje Antifašističnega veča narodnog oslobođenja Jugoslavije ali skrajšano drugega AVNOJ v Jajcu. To zasedanje je bilo na višji, vsedrjavni ravni in je imelo odločati o zadevah celotnega jugoslovanskega osvobodilnega gibanja, in zato tudi o Jugoslaviji kot celoti. Razumljivo je, da so bili tudi problemi zborovanja ustrezno večji in usodnejši. Predvsem je bilo seveda uzakoniti novo pravno stanje Jugoslavije doma in v svetu. Prvi sklep je tedaj ugotovil in uzakonil pooblastila AVNOJ kot najvišjemu in edinemu upravnemu organu v državi, s čimer so bile pravno obsojene in odpravljene vse tedaj obstoječe hierarhijske na terenu Jugoslavije. Vrhovna oblast je postala osvobodilno gibanje s svojimi organi. Drugi sklep je vzel jugoslovanski vladi v Londonu njene vsedrjavne pravice in pooblastila vključno s pravico kakršnegakoli predstavljanja ali zastopanja Jugoslavije v zunanjem svetu. Kralju Petru 2. pa je AVNOJ prepovedal vrnitev v Jugoslavijo, dokler ne bi o novi obliki države po vojni odločila ustavodajna skupščina narodov Jugoslavije.«

Govornik je spomnil na vse pomembne sklepe, tako tudi na tistega, ki je že med vojno uveljavljal zahtevo po prihodnji federativni obliki državne ureditve, na osnovi popolnega medsebojnega priznavanja samoodločbe in enakopravnosti. Nato je omenil tudi sklepe, ki ju je predlagala slovenska delegacija: o potrditvi odločbe Snosa o priključitvi Slovenskega primorja matični Sloveniji (hkrati je bila potrjena tudi priključitev Reke, Istre in otokov Hrvaški) in o podelitvi maršalskega naziva tovarišu Titu.

Josip Vidmar je povezal te naše jubileje s sedanjostjo, ko je dejal, da nas more in mora v vsakršnih časih, zlasti pa v sedanjih hudih, vzpodbujati naša zgodovina, skozi katero so naši narodi in narodnosti premagali premnoge težave.

Spomenik Edvardu Kardelju

V Mariboru so 30. septembra v mestnem parku odkrili spomenik velikemu revolucionarju, mislec in državniku Edvardu Kardelju. Spomenik je izdelal akademski kipar Stojan Batič. Na slovesnosti se je zbralo več tisoč Mariborčanov, prišli pa so tudi gostje, med katerimi so bili pokojnikova žena Pepca, Lidija Šentjurs, Ivan Maček-Matija, Mitja Ribičič, Andrej Marinc, France Popit, Stane Markič, Vinko Hafner, Franc Šetinc, Janez Vipotnik, predstavniki JLA, delovnih organizacij, družbenopolitičnih organizacij iz Maribora in Podravja in drugi gostje.

Na slovesnosti je govoril dr. Anton Vratuša, ki je opozoril na nekatere vedno znova aktualne in daljnosežne misli iz Kardeljeve neizčrpne duhovne in revolucionarne zapuščine. Dejal je, da delovni ljudje Maribora s postavitvijo tega spomenika ponovno izražajo posebno priznanje človeku, ki je z globoko in iskreno privrženostjo spremljal tudi razvoj Maribora. V tem delu Slovenije ni bilo obiska, ob katerem se ne bi tukaj ustavil. Nobeno srečanje ni ostalo brez sledu. Ob teh priložnostih so bila predmet pogovorov vprašanja, ki so zadevala Maribor in tudi širše problemne našega socialističnega razvoja. Tako ima postavitev spomenika tudi simbolični pomen, saj zagotavlja, da bo ostal Kardeljev lik, čigar misel predstavlja stalni ustvarjalni dialog med preteklostjo in prihodnostjo, med ljudstvom živ tudi v prihodnosti. Na slovesnosti so sodelovali Mladinski pevski zbor Maribor, godba na pihala KUD Pošta Maribor in dramski umetniki SNG Maifbor, ki so pripravili recital iz Kardeljevih misli in govorov.

V mariborski univerzitetni knjižnici pa so odprli razstavo »Edvard Kardelj – človek in mislec«. Član predsedstva CK ZKS in predsednik mariborske mestne skupščine Rafael Razpet je ob odprtju razstave poudaril pomen Kardeljevega obsežnega dela in dejal, da si je s svojim delom postavil spomenik že za življenja.

M. K.

Narod si piše sodbo sam

Ko je Ivan Cankar zapisal besede, da si bo narod pisal sodbo sam, je bila to še daljnja vizija, toda njegove besede, kot je dejal Vinko Hafner na ponedeljkovi slavnostni seji vseh zborov skupščine SRS, predsedstva SRS in delegacij družbenopolitičnih organizacij in organov v republiki, so bile zapisane z velikimi črkami v dvorani sokolskega doma v Kočevju, kjer je naš narod prvič sredi vojne vihre svobodno volil svoje poslance.

Vsa velika dvorana Cankarjevega doma je bila zasedena. Rdeč nagelj v gumbnici je slovesnost dogodka še povzdignil. Zbrali so se nekdanji odposlanci slovenskega naroda, izvoljeni na kočevskem zboru, prišle so delegacije iz republik, pokrajin in predstavnikov federacije, narodni heroji, številni nekdanji borci. V slavnostnem govoru jim je Vinko Hafner, predsednik slovenske skupščine, obudil spomine na kočevski zbor in okoliščine, v katerih je bil organiziran.

Ko je govornik spregovoril o današnjem času in štiridesetletnem razvoju, je spomnil na vse poglobitve uspehe, ki smo jih v povojnem razvoju dosegli, od rasti v vojni zdesetkanega prebivalstva do rasti proizvodnje in družbenega proizvoda in rasti kmetijske proizvodnje. Ob podatku o zmanjševanju razlik v razvitosti med pokrajinami, rasti zaposlenosti, zaposlovanju žena, o porastu družbenega in osebnega standarda pa je poudaril, da je vendar najpomembnejši napredek v družbenem položaju delavca, v razvoju socialističnega samoupravljanja.

O današnjih težavah je Vinko Hafner dejal, da jih bomo razreševali predvsem z razreševanjem zaostrenih strukturnih neskladij med posameznimi področji družbene reprodukcije. Življenje prek zmožnosti v nekaj minulih letih nas je drago stalo, zato je tudi danes kot v vseh hudih obdobjih našega razvoja najpomembnejše naslanjanje na svoje sile.

Vinko Hafner je spregovoril tudi o Sloveniji v samoupravni socialistični Jugoslaviji, o boju za stabilno Jugoslavijo pa o bratstvu in enotnosti v slovenskih razmerah in nenazadnje tudi o mednarodnem položaju s posebnim oziroma na sodelovanje s sosedi, ki je v zadnjem času okrnjeno zaradi že znanih ukrepov.

Slovesnost je od začetka do konca »povezoval« predsednik RK SZDL Franc Šetinc, igralci so brali odlomke iz kočevskih govorov Josipa Vidmarja, Borisa Kidriča, Edvarda Kardelja in Ivančičeve-partizanske matere izpred štiridesetih let, partizanski pevski zbor pa je vse prepletel s pesmijo.

Spomin na mrtve je najlepši venec

Gonars pred dobrimi štiridesetimi leti. Hrepenenje po svobodi je dvigalo moč. Vsaka smrt je bila neprelomljiva zadolžitev živih za novo zmago. To ni bil boj junakov, ki bi jim prizanašala smrt, temveč boj, v katerem tudi smrt ni bila zaman, ni bila nesmiselna in ni bila strah živim, temveč spodbuda in dolg, ki ga je bilo treba poravnati.

Gonars minulo soboto dopoldan. Trenutki tišine, ki se je zdela kot večnost, oživeli so spomini, ki so še dolgo ostali z nami. Zločinov enostavno ne moremo pozabiti, čeprav se čas odmika z neverjetno naglico. Ljudje znamo odpuščati, pozabljammo ne!

Enajsti sklic kulturnega plenuma v Radencih Kontinuirano tudi o kulturi danes

Potem ko je zbranim kulturnikom, mnogim, ki so bili že udeleženci prvega sklica plenuma kulturnih delavcev OF, in drugim gostom spregovoril Josip Vidmar, je prispeval pozdravni govor še tovariš Franc Šetinc, predsednik RK SZDL. Dejal je, da je vsakokratni plenum kulturnih delavcev most, ki se pne med generacijami, in živo izročilo Osvobodilne fronte slovenskega naroda. V nadaljevanju je pripomnil: »Nekje sem bral, da bi morali imeti vseslovenski duhovni in kulturni parlament. Saj ga imamo, imamo kulturni plenum, ki mora biti le še bolj vpet v širino delovanja socialistične zveze, to pa pomeni tudi ustvarjalnost njenih neizločljivih sestavnih delov in vse narodove ustvarjalnosti. Njegova vloga ni samo v spoštljivem odnosu do preteklosti in tudi ne samo v njenem raziskovanju, temveč mora, kot je večkrat poudaril Mitja Ribičič, ustvarjati kontinuiteto izročil Osvobodilne fronte z aktualnimi nalogami in dilemami sedanjosti in prihodnosti. Kajti živimo v nemirnem času, ko sta samoupravljanje in neuvrščeneost edina alternativa barbarstvu nečlovečnosti. S to smerjo se moramo identificirati, saj je boj za takšne družbene odnose hkrati kulturni boj, če je samouprav-

ljanje le druga beseda za kulturo kot izraz in način življenja. V ta boj se mora vključiti vse, kar zasluži ime slovenski kulturni delavec, kakor je za čas narodnoosvobodilnega boja rekel Boris Kidrič na 1. kongresu slovenskih kulturnih delavcev. Danes, v obdobju izredne napetosti, ko ves čas hodimo ob robu vojne, si je treba vprašanje zastaviti še s posebnim poudarkom. Znati moramo odgovorjati na elementarno vprašanje našega obstoja, ki ga je jasnovidno postavil Župančič, ko je vzkliknil: »Ko drugi grabijo vse dalje, širje, boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst...« Predvsem zato, ker je od odgovora v mnogočem odvisna naša skupna usoda. In dosledneje ko bomo uresničevali avtonomske in kočevske osnove svoje suverene samobitnosti, močnejša bo Jugoslavija v celoti. Sožitje v najlahtnejšem, v pisateljskem pomenu besede, je nepogrešljiv pojem tako za svobodnjaško zgodovinsko povezanost naših narodov in narodnosti kot tudi za naše ljudi prek meja: za primorske, porabske in koroške Slovence, za zdomce in izseljence. A pri njih gre seveda za sožitje drugačne vrste, sožitje, kjer je enakopravnost še marsikje in še kar naprej prazna beseda. Toda zdaj govorim predvsem o

sožitju v Jugoslaviji: samo taka skupnost predstavlja trdno gospodarsko, kulturno in politično zgradbo, ki je ni mogoče kratko malo preplaviti in spraviti v odvisnost, kakor bi bilo mogoče opraviti z vsakim njenim delom posebej. Zato naj nas ne moti, če povsod še ne gre tako, kot bi moralo iti, pač pa se zavedajmo, da smo že veliko storili in da je smoter, se pravi varen in demokratičen razvoj v čvrsti socialistični samoupravni skupnosti, vreden vseh naporov in tudi edina resnična možnost za naš obstoj...«

Ko je tovariš Šetinc naprej razmišljal o kulturi, je dejal, da ta ni vpeta le ozko v državne meje, (kar bi morali upoštevati tudi pri formalnih rešitvah naših mejnih predpisov). Politika enotnega kulturnega prostora je tudi dolžnost kulturnega plenuma. Jasno pa je, da dialoga s sovražno razpoloženimi skupnicami in posamezniki ne more biti. Ko je Šetinc kritično osvrknil nekatera dogajanja v državah, kjer žive slovenske manjšine, je nato samokritično opozoril tudi na naše napake in slabosti in omenil skupna programskajedra vzgoje in izobraževanja. Tudi plenum kulturnih delavcev bi moral biti, je dejal, stalnejša oblika delovanja naše kulturniške moči, ki bi dejansko lahko postal nekakšen kulturni in duhovni parlament z jasnimi nalogami in cilji, ne le poljudna javna tribuna, pa tudi ne institucija. Jasno je, da se bo plenum tudi naprej ukvarjal z obravnavo kulturniškega delovanja v NOB, vendar je treba te raziskave povezati še bolj neposredno s kulturniški dilemami na Slovenskem danes.

In ko je predsednik RK SZDL ugotavljal, da bi moral plenum kulturnih delavcev postati neločljiva sestavina samoupravnega kulturnega dialoga, je pristavil, da bo tudi SZDL morala dajati plenumu večjo podporo.

B. Ž. J.

Balkan – brezatomska cona

Od pomladi se v našem pa tudi v tisku drugih držav od časa do časa pojavljajo zapisi, ki govore o brezatomski coni na Balkanu, o spremembi Balkana v območje brez atomskega orožja. Povod za taka razmišljanja je dala pobuda grškega predsednika vlade Papandreua letos spomladi, ko je predlagal, naj bi se konec leta v Atenah sešli izvedenci vseh balkanskih držav in se skušali dogovoriti o sodelovanju med balkanskimi državami in o ugotovitvi miru na Balkanu.

Zamisel o Balkanu brez atomskega orožja je že dokaj stara. Prva se je s tako pobudo pojavila Romunija že leta 1957, ko je predlagala, naj bi vse balkanske države podpisale dogovor, s katerim bi zagotovile, da ne bodo nikoli vnesle atomskega orožja v svojo oborožitev. Sovjetska zveza je kmalu zatem podprla tako romunsko pobudo. V naslednjih letih je bolgarski voditelj Živkov nekajkrat v imenu svoje države ponujal podoben sporazum, kot je bil romunski. Take pobude so našle pri vseh balkanskih državah – z izjemo ene – voljo in pripravljenost za ustanovitev brezatomske cone na Balkanu. Edina balkanska država, ki je od vsega začetka zavračala podobne pobude, je bila Albanija, ki se tudi sicer strogo zapira pred vsemi balkanskimi pa tudi drugimi mednarodnimi pobudami, zbori in dogovori. Tudi na konferenco o evropski varnosti in sodelovanju ni poslala svoje delegacije in je bila tako med vsemi evropskimi državami edina izjema.

Jugoslavija doslej sicer ni prihajala s kakšnimi svojimi posebnimi pobudami, je pa brez zadržkov podpirala vse podobne zamisli in tudi svojo mednarodno dejavnost vedno usmerjala k takim miroljubnim ciljem. Na romunski predlog je Jugoslavija odgovorila pozitivno, menila pa je, da bi kazalo k takim pogajanjem pritegniti tudi Italijo, ki ima vidno vlogo v Sredozemskem prostoru.

Če se je Sovjetska zveza izrekala v prid brezatomski coni, pa je bila Atlantska vojaška zveza od vsega začetka proti, češ da bi pojav take cone porušil ravnotežje sil na tem zemljepisnem območju v škodo atlantskih sil.

Kazalo je, da je pobuda o brezatomski coni na Balkanu zamrla, četudi še daleč niso zamrli prizadevanja po zbližanju med posameznimi balkanskimi državami.

Grški predlog pomeni pomembno novost in odpira nekaj več možnosti za okrepitev medbalkanskega sodelovanja, če že ne za skorajšnjo razglasitev Balkana za brezatomsko območje.

Mnogo stvari in sil je, ki stoje na poti uresničitve take pobude. Predvsem gre za dejstvo, da je Balkan – ki je sicer v povojnem obdobju postal cona relativnega miru in trdnosti, ne pa več sod smodnika, kot je bil včasih, kajti krizna žarišča so se pomaknila dalje proti Bližnjemu in Srednjemu vzhodu – danes razdeljen, rekli bi, na tri skupine držav glede na njihovo mednarodno usmeritev. Dve državi – Romunija in Bolgarija sta članici Varšavske vojaške zveze pa tako – hočeš nočeš – potencialni atomski sili. Drugi dve, Turčija in Grčija, sodita v nasprotni, Atlantski pakt, in na njunem ozemlju obstajajo vojaške sile in jedrska oborožitev Atlantskega pakta oziroma Združenih držav. Pravi resnično brezatomski državi sta na Balkanu potemtakem samo dve – neuvrščena Jugoslavija in neopredeljena Albanija.

Ves povojni čas se nad dogajanjem na Balkanu prepleta več različnih teženj. Po eni strani gre za prizadevanja obeh blokov, da bi Balkan, ki nosi – v blokovskih očeh – oznake sive cone, čimbolj podredila njunim interesom. Temu nasproti pa so trdožive težnje balkanskih držav, da jih ne bi potegnili v vrtinec blokovskih sporov, kakršnega je moč zaznati ne tako daleč od balkanskega prostora. Brez dvoma meče svojo senco tudi na balkanske razmere navzočnost interesov in močne vojaške sile blokovskih držav na celotnem sredozemskem prostoru in na Bližnjem vzhodu.

K temu je dodati še obstoj posameznih sporov in nesoglasij med samimi balkanskimi državami, kot so izražene sovražne težnje Albanije proti Jugoslaviji in pa skrite nevarnosti, ki izhajajo iz bolgarskega nepriznavanja makedonskega naroda. Medbalkansko sodelovanje in ustaljenost razmer močno bremenijo tudi grško-turški spor glede Cipra in morske površine v Egejskem morju.

Vsekakor bi bilo zgrešeno – na temelju opisane stvarnosti – zanemariti prizadevanja za zgladitev nasprotij in za zbližanje balkanskih držav tudi kar zadeva vzpostavitev brezatomske cone. Zaznavna so namreč prizadevanja nekaterih držav, ki so sicer članice vojaških paktov, da bi čimbolj utrdile svojo neodvisnost in svobodo delovanja, četudi jih blokovska pripadnost občutno onemuje v njihovem delovanju. Primer takih teženj po večji samostojnosti akcije sta na primer Romunija in Grčija.

Kajpada je treba pri iskanju poti k zbližanju balkanskih držav upoštevati in nenehno imeti pred očmi tudi naklepe blokovskih sil, ti so zaznavni zlasti, ko gre za obe neblokovski deželi tega območja – Jugoslavijo in Albanijo. Ta čas so po svetu pozorni na razvoj in stanje notranjih razmer v Jugoslaviji spriču njenih notranjih težav. Kar zadeva Albanijo, pa čakajo na morebitne spremembe, ki jih utegne prinesiti poenverovski obdobje. Seveda si bloka želita, da bi te spremembe šle v korist enega ali drugega.

Rekli bi, da je v takih razmerah že sama izražena želja balkanskih držav po zbližanju in tesnejšem sodelovanju, kar naj utrdi njihovo neodvisnost, ovira raznim naklepom, ki bi jih utegnile gojiti blokovske sile.

Drago Košmrlj

»Naša revolucija je bila po svojem duhu kot tudi njenih nosilcih mlada, zazrta v za vse ljudi boljše prihodnost. Mladi so tedaj s svojim delom dokazali, da niso le generacija bodočnosti. Iz dneva v dan, iz bitke v bitko so se potrjevali s svojimi hrabrimi dejanji v enem od najhujših časov zgodovine jugoslovanskih narodov in narodnosti. Mladi so bili vedno v prvih vrstah boja za ukinjanje vsega, kar je utesnjevalo ali preprečevalo človekovo svobodo in ustvarjalnost. Množičnost z jasno revolucionarno perspektivo je bila ena od osnov našega uspešnega narodnoosvobodilnega gibanja in ljudske revolucije, v kateri so se sprostil ogromen revolucionarni polet, požrtvovalnost, hrabrost, tovarištvo in visoke moralne vrline napredne mladine...«

Tako je dejal v govoru v Kočevju predsednik RK ZSMS Andrej Brvar o času, ko so se najbolj aktivni mladinci zbirali sredi vojne vihr.

Spremeniti prakso, ne sistema

Posebna komisija zveznega sveta za vprašanja družbene ureditve je pripravila delovno gradivo, ki govori o delovanju političnega sistema v Jugoslaviji. Mnogi so namreč že pred časom menili, da bi kazalo delovanje našega samoupravnega reda temeljito pretestiti. Slišati je bilo nič koliko ugibanj, na podlagi katerih je bilo mogoče dokaj zanesljivo sklepati, da se tu in tam odkrito ali pa prikrito zavzemajo za korenite spremembe našega političnega sistema.

V Sloveniji je bilo pogosto slišati, da razprave o teh vprašanjih ne gre sprejeti, še manj pa za zdajšnje pomanjkljivosti kriviti veljaven ustavni red. Toda zahteve po pretresu teh vprašanj so bile vse bolj pogoste, rezultat teh zahtev pa je delovno gradivo, ki naj bi bilo podlaga za razpravo.

Takoj se postavlja vprašanje, kaj naj bi s to razpravo sploh dosegli? V republiškem svetu za vprašanja družbene ureditve so nanj že odgovorili: v njej naj bi vnovič utrdili naš ustavni red in se zavzeli za dosledno uresničitev vsega tistega, kar je Edvard Kardelj zapisal že v svojih Smereh razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja.

Toda ta čas ne mislijo vsi v državi tako. Odgovori na to temeljno vprašanje so različni. Ponekod si kar na glas prizadevajo za tako imenovano revizijo celotnega političnega sistema. Menijo, da bi veljalo spremeniti ustavo, zakon o združenem delu, pa tudi vse druge temeljne listine, na katerih počiva razvoj enakopravnih narodov in narodnosti.

Veliko je slišati o ukinitvi temeljnih organizacij združenega dela. Na vsa usta govorijo o nepotrebnosti samou-

pravnih interesnih skupnosti. Kritizirajo delegatski sistem in ga skušajo popolnoma razvrednotiti. V napoto so jim republike, ki da so poglaviti krivci za zdajšnje gospodarske težave.

Kritike letijo vse povprek, njihov poglaviti namen pa je razvrednotiti politični sistem, odtujiti odločanje o dohodku od delavcev in vse skupaj zaupati državnemu aparatu, ki da je edini sposoben uravnavati gospodarske in druge tokove v državi. Ni treba posebej poudarjati, da gre za izrazite centralistične težnje. Njihovi avtorji bi želeli priiti do večjega dohodka, ne z boljšim delom, marveč s pomočjo političnih instrumentov, zato predlagajo namesto samoupravnega urejanja zadev, centralistično razdeljevanje sredstev in dobrin. S takimi zahtevami smo se v naši družbi že srečevali. Bilo je to v sedemdesetih letih, in še prej.

Nosilci takih idej danes že govorijo, da so zmagali tišči, ki so za spremembe v našem političnem sistemu in da so poraženi tišči, ki se neprestano zavzemajo za dosledno uresničevanje dogovorjene politike. To pa seveda še daleč ni res.

Na seji republiškega sveta za družbeno ureditev so opozorili, da je Slovenija sicer za kritično obravnavo nekaterih vprašanj našega političnega sistema, hkrati pa je odločno proti kakršnemu koli spreminjanju ustave, zvezne in republiške. V Sloveniji mislijo, da bi postopek za spremembe te naše temeljne listine trajal zelo dolgo, da bi do skrajnosti zaostri idejni boj, posebno v zvezi z različnimi pogledi na odnose v federaciji, da bi vnovič načel že razrešena vprašanja prihodnjega razvoja, poraženim silam pa bi omogočil, da bi se znova oglasile.

naš komentar

Za težave, s kakršnimi se ta čas srečujemo, ni kriv politični sistem. Ustava ne zavira razvoja samoupravnih odnosov, enakopravnosti narodov in narodnosti, ni kriva za zapiranje republik v svoje meje. Kriva je praksa, ki ne sledi vsemu tistemu, kar smo zapisali v temeljnih družbenih dokumentih. Kriv je velik razkorak med normativnim in dejanskim. Potemtakem iščemo danes krivice na popolnoma napačnih mestih. Namesto, da govorimo o reviziji političnega sistema, bi bilo veliko bolje, če bi se vprašali, kaj storiti, da ga dosledno izpeljemo, da se v Jugoslaviji trdneje povežemo, vendar ne po državni, marveč po samoupravni poti. Tega pa ustava ne zavrača, ampak spodbuja.

Občine so se doslej razvijale predvsem kot oblastne skupnosti, veliko manj pa kot organizirane samoupravne enote. Republike so včasih res pozabile, da so dolžne skrbeti tudi za urejanje skupnih zadev na ravni federacije. Toda ustava daje podlago za drugačno prakso. Ne govori o zapiranju republik, ampak je prav v ustavi dana osnova za njihovo odpiranje, povezovanje in sporazumevanje z drugimi.

Če pa bi analize o delovanju političnega sistema vseeno pokazale, da bi bilo tu in tam kakšen člen morda potrebno spremeniti, se temu seveda ne bi kazalo upirati. Toda te spremembe v nobenem primeru ne bi smele poseči v temeljne odnose, ki opredeljujejo položaj delavcev v združenem delu. Z drugimi besedami: nedotaknjeno bi morali pustiti vse tisto, kar je povezano s temeljnim produkcijskim odnosom, po katerem o celotni družbeni reprodukciji odločajo delavci v temeljnih in drugih organizacijah.

Ta zahteva ni fraza, ampak pomembno izhodišče, mimo katerega ne bi smela nobena razprava. **Darko Marin**

KRIZE NAŠIH DNI

DUŠAN BERNE

36

Baby Docov Haiti

O tem, da naj bi bil Haiti »otok cvetja, plesa in romantike«, te hočejo prepričati – če že ne v prvem – pa vsaj med prvimi stavki v vseh turističnih prospektih, ki vabijo na »nepozabno počitniško potepanje po Karibih«. In ko se ladijski bok prisloni ob pomol v Port au Princeu in se med množico ameriških turistov zdrenjaš v avtobus, ki te potem odpelje do enega razkošnih hotelov, skritih med tropsko zelenje vzdolž južne obale otoka, boš imel morda ob svojem prvem srečanju s Haitijem resda vtis, da lahko tu vsakdo – za kupček bankovcev, seveda – kupi »svoj košček raja«.

Toda, če ne boš dopustil, da te zaslepi blišč turističnih zanimivosti na jugu »otoka zaljubljenec«, in če boš hotel spoznati tudi drugo plat medalje, ki se skriva za vsem tem »turističnim rompom-pomom«, se boš moral odločiti za nič kaj prijetno vožnjo v starem, odsluženem avtobusu proti severozahodnem delu Haitija, ki se kot nekakšen jezik steguje proti sosednji Kubi. Pri Shi Shi Baru bo vožnje konec, saj se tam v prahu izgubijo še zadnji kilometri makadamske ceste in popotniku ne preostane drugega, kot da naprej proti zahodu vzame pot pod noge, ali pa si pri domačinah za dolar sposodi pohlevnega osla. Samo ozke stezice namreč vodijo čez izsušeno zemljo, ki spominja na puščavo, inšele po nekajurni hoji se človek znajde sredi kolib iz blata in bambusa, ki leže razmetane med pravcatim pragozdom kaktej.

Dočakati 50 let je že starost...

Več kot 300 tisoč Haitčanov živi na tem delu otoka, kjer je kontrast s turistično »Meko« južnih peščenih obal tako velik, da se ti že kmalu zazdi, da si prišel ne le v povsem drug del sveta, marveč celo, da si pomotoma zašel v neko drugo stoletje. To je namreč kraj, kjer »revščina dan na dan rojeva nova lačna usta«, kot pravijo tamkajšnji prebivalci, in kjer je povprečna življenjska doba okoli 32 let. Na tisoče novorojenčkov umre v prvem letu življenja več kot 150 otrok, nepismenih je skoraj 85 odstotkov prebivalstva, za njihovo zdravje pa na tem območju, kjer sicer razsajajo kar štiri vrste malarije, skrbi jo samo trije zdravniki. Za garaško delo, ki se začne v zgodnjih jutranjih urah, konča pa praviloma ob mraku, dobi delavec na plantaži približno 12 dolarjev na mesec. Toda tudi to je pravzaprav privilegij manjšine, saj je redno delovno mesto težko dobiti, in se zato večina Haitč-

nov na tem delu otoka ukvarja s pripravo oglja in pridobivanjem soli, ki ju potem na ramenih tvorijo do trznice v večjih mestih. Razi-skave so tako pred kratkim pokazale, da več kot 80 odstotkov otrok s severozahodnega dela Haitija ne dobi s hrano na dan niti minimuma za življenje potrebnih kalorij, pa ne le zato, ker je hrana draga – velikokrat celo dražja kot v New Yorku – marveč preprosto zato, ker je na stojnicah ni. Prav tako na tem »najrevnejšem območju najrevnejše države na zahodni polobli« – kot ugotavljajo številni politični opazovalci ob dejstvu, da zasluži Haitčan v povprečju na leto manj kot 150 dolarjev – ni večjih industrijskih objektov, kjer bi lahko dobila delo armada brezposelnih otočanov, in se je moral zato marsikateri Haitčan odločiti za pot v neznan, ki se največkrat konča v severnoameriških centrih za begunce ali pa celo v ječi. Vendar to ni edini razlog, da se na tisoče otočanov vsako leto vkreca na majhne ladvice in čolne ter upa, da bodo pripluli do floridskih obal in stopili na ameriška tla. Kajti temu množičnemu izseljevanju zagotovo najbolj botruje nasilje diktatorskega režima dinastije Duvalier, ki je na oblasti že več kot četrto stoletje.

Kakršen oče, takšen (ali pa še slabši) sin

»Moj oče je na Haitiju izvedel politično revolucijo, jaz pa bom poskrbel za gospodarsko revolucijo na otoku,« je po smrti haitskega diktatorja »Papa Doc« Francoisa Duvaliera – kot dobro naučeni papagaj ponavljal njegov sin »Baby Doc« Jean Claude Duvalier, ko je leta 1971 sedel na še topele družinski diktatorski tron. Toda že bežen pogled v zgodovino nam pove, kako sta potekali obe »revoluciji« haitskih samodržcev in zakaj za okoli pet milijonov Haitčanov pravijo, da

»životarijo na robu eksistenčnega prepada«. Za prebivalce Haitija so se namreč začeli najtemnejši dnevi nasilja, pomanjkanja in negotovosti leta 1957, ko je bil za predsednika države izvoljen desničar Francois Duvalier – ali »Papa Doc«, kot so mu tudi rekli. Nič manj kot 23 – bodisi ubitih ali pa na silo odstavljenih haitskih predsednikov – od 34, kolikor se jih je v obdobju od razglasitve neodvisnosti do izvolitve »Papa Doc« zvrstilo v predsedniški palači v Port au Princeu, je bilo za takratnega novega voditelja države dobrodošlo opravičilo, da je začel že takoj po zaprisegi snovati močan vojaško-policijski »stroj za obračun z opozicijo«.

Kolesje tega »stroja« je sestavljalo okoli 12 tisoč policistov, 800 pripadnikov dobro oborožene in izurjene predsednikove garde ter še približno 3 tisoč članov fašistične organizacije Ton-Ton Macoutes, ki so se – tako organizacijsko kot tudi glede metode svojega delovanja – zgledovali pri Hitlerjevih jurišnih oddelkih. »Utrjevanje oblasti« je bilo za »Papa Doc« to, da je dal bolj ali manj zahrbtno ubiti večino svojih političnih nasprotnikov, čeprav je tudi res, da večkrat ni prizanesel niti prijateljem in zaveznikom. Rad se je primerjal s papežem, poudarjal in veličal je svojo pobožnost in na vsak način je hotel prepričati prebivalce otoka o svojih »nadnaravnih sposobnostih in skrivnostnih močeh«, ki da se skrivajo v njem. Tanek sloj latifundistične aristokracije mu pri tem, pa tudi sicer, ni delal težav, saj je lahko v zameno za podporo, ki jo je dajal diktatorju, brezobzirno izkoriščal ceneno delovno silo in tamkajšnja naravna bogastva. Seveda si je znal »Papa Doc« pri tem velikokrat obdržati levji delež zase, ves čas pa je tudi skrbel, da je bil Haiti »prosto lovišče« za zahodne multinacionalne družbe, ki so si kovale mast-

ne dobičke s prodajo haitskega sladkorja in južnega sadja. Ko se je potem Duvalier leta 1964 samovoljno razglasil za »dosmrtnega predsednika države«, je bil v Beli hiši že zapisan kot »dober poslovni partner«, predvsem pa kot »zvest zaveznik v boju proti prodoru marksistične ideologije na območje Karibov«. To svojo »zvestobo« je na primer izpričal tudi leta 1969, ko je dal pomoriti več kot 300 članov Združene haitske komunistične partije, v Washingtonu pa so mu vsako leto disketno nakazali od 30 do 40 milijonov finančne pomoči. Takšna je bila torej »politična revolucija« samodržca »Papa Doc«.

Njegov sin »Baby Doc« – Jean Claude Duvalier je najprej po že preizkušenem očetovem »receptu« obračunal z vsemi, ki so kakor koli nasprotovali njegovemu imenovanju za predsednika, potem pa je, tudi pod taktirko Združenih držav Amerike, spretno zrežiral navidezno izboljšanje političnih razmer v državi. Fašistični odredi Ton-Ton Macoutes so se tako čez noč prelevili v »prostoovoljce državne varnosti«, ki skupaj s komandosi »Baby Docove« osebne garde »Leopard« (po nekaterih vesteh, naj bi ji poveljevali agenti ameriške obveščevalne službe) – skrbje za tako imenovani »red in mir« v državi. »Gospodarska revolucija« Duvaliera mlajšega je bila tudi to, da je ameriški kapital še lažje prodiral v vse pore haitskega gospodarstva, saj je v zadnjem desetletju več kot sto ameriških podjetij in družb odprlo na otoku svoje podružnice za izkoriščanje rudnih bogastev, sladkorja, kave in agrumov, le malo kateri tako pridobljeni dolar pa se je potem vrnil v deželo kot investicija, ki naj bi oživila domače gospodarstvo. Posledice takšne gospodarske politike se kažejo danes na primer v tem, da je na Haitiju brezposelna že dobra polovica gospodarstva, ki aktivnega prebivalstva, da je moral Mednarodni denarni sklad odobriti »Baby Docovemu« režimu 40 milijonov dolarjev premostitvenega kredita za odplačilo starih dolgov in da po najnovejših podatkih ocenjujejo, da je emigriralo v tujino okoli 800 tisoč Haitčanov. Kot smo že omenili, je največkrat njihov cilj Florida, kjer je zdaj že na desettisoče registriranih, predvsem pa ilegalnih beguncev s Haitija. Grozljive so zgodbe tistih, ki priplujejo na ameriško obalo v napol-

potopljenih jadronicah ali morda v podpalubju motornih čolnov tihotapcev z orožjem, ki so jim pred »potovanjem v neznan« plačali po 2 tisoč dolarjev na osebo. Toliko namreč znaša »tarifa« za okoli 800 milj dolgo plovbo po morju, ki loči Haiti od Floride.

Začarani krog revščine

Toda samo malokateri lahko odštejejo to – za haitske razmere – astronomsko vsoto dolarjev, ki jo povprečen delavec na Haitiju zasluži v 12., 13. letih. Zato je največkrat pot beguncev s Haitija razdeljena na dve, pa tudi več »etap«. Prvi del se za večino konča v katerem od večjih pristaniških mest na Bahamskih otokih. To so Nassao, Freeport in druga pristanišča, kjer begunci tudi po več let opravljajo najtežja dela ob skorjici kruha in krožniku redke enolončnice na dan, prebivajo pa v predmestnih barakarskih naseljih. Z denarjem, ki ga tako prihranijo dobesedno s stradanjem, si morajo potem vsaj še enkrat poiskati tako imenovane »posrednike«, in ko jih ti povežejo s tihotapci, jim »gusarji 20. stoletja« poberejo še ostanek težko prigaranih dolarjev. Toda tudi to še ne pomeni, da bodo zagotovo prišli živi in zdravi v »obljubljeno deželo« Florido. Krožijo namreč govorice, da ameriški tihotapci brez kančka usmiljenja prisilijo begunce, da poskačejo v morje, če jih odkrije patrolni čoln ameriške obalne straže. Tihotapci tako pobegnejo v noč, ljudi pa pustijo na milost in nemilost valovom in morskim psom, ki jih v Karibskem morju ne manjka. In kaj se zgodi z begunci s Haitija, če po nevarni in naporni plovbi začutijo pod nogami ameriško obalo? Večina ne zna angleščine, ker so se doma pogovarjali samo v jeziku Kreolcev, ki je nekakšna mešanica francoščine in raznih afriških narečij. So revni, temnopolti in vse, kar imajo, so samo žuljave roke in strgane obleke na podhranjenih telesih. Vedo tudi, da so begunci, ki so ilegalno prestopili mejo, zato tudi ne iščejo zaščite in finančne pomoči ameriške vlade, marveč se vdinjajo za težake, smetanje in pomivalce posode v pristaniščih ter za delavce na plantažah paradiznika, kumaric, graha in drugega sočivja. Vsak trenutek jih lahko delodajalci postavijo na cesto, za delo jim plačujejo manj kot delav-

cem, ki niso zaposleni »na črno« – in zato, ker se bojijo, da jih ameriške oblasti ne bi poslale nazaj na Haiti, se tudi tako rekoč nikoli ne pritožujejo zaradi krivic in izkoriščanja.

Iz ene v drugo ječo...

»Za tiste, ki jih boste poslali nazaj, bo po svoje poskrbel »Baby Docov« režim: vtaknil jih bo v ječo ali pa jih pobil,« trdijo haitski begunci. Ameriške oblasti so zato pred leti poslale na Haiti posebno vladno delegacijo, ki naj bi ugotovila upravičenost oziroma neupravičenost takšnih obtožb. Članom delegacije je diktatorski režim dovolil, da so se pogovorili s 86. od približno 600 beguncev, ki so jih Američani vrnili na Haiti. Vsi so menda izjavili, da so pobegnili v tujino samo zaradi gospodarskih težav in nikakor ne morda zaradi nasilja oblasti, poudarjali pa so tudi, da jim je diktator »velikodušno odpustil« in jih ni kaznoval. Poročilo so celo v ameriški javnosti sprejeli z dvomi, nekatere organizacije za zaščito človekovih pravic in svobodčin pa so odkrito nastopile proti njemu. »Duvalier je ukazal svojim plačancem in rablom, da naj za nekaj dni spravijo orožje v skladišča in naj ostanejo za zidovi vojašnic, dokler ne bodo člani ameriške komisije odpotovali v domovino,« je takrat zapisal znani ameriški komentator. »Tudi trupla, ki jih, povita z bodečo žico in s sledovi zverinskih mučenj, fašisti tako radi razkazujejo ob cesti, ki povezuje haitsko prestolnico z letališčem, so pospravili. Vse je bilo skratka »lepo in prav«. Toda že kar smešno bi bilo pričakovati, da bodo Haitčani obtoževali »Baby Doc«, če v bistvu ves čas živijo pred eksekucijskim vodom.«

Toliko opevani »otok zaljubljenec« v Karibih, je torej za milijone tamkajšnjih prebivalcev kot nekakšna velika kletka, iz katere tisoči in tisoči bežijo pred politiko »trde roke in trdega kruha« dinastije Duvalier. In če se potem na Floridi znajdejo za tistimi, drugimi rešetkami, kot na primer 26-letni begunec Constance v celici mestnega zapora, je med njimi brzkonce precej takšnih, ki razmišljajo podobno kot on: »Celo to je boljše kot Haiti! Če me bodo poslali domov, bo to pomenilo samo to, da bom moral spet trdo delati in da bom spet več lačen kot sit. Toda, verjemite mi, zbral bom denar za vrnitev...«

Več sodelovanja

O pogovoru z delegacijo Zveze aktivistov osvobodilnega gibanja na tržaškem ozemlju

V ponedeljek, 26. septembra 1983, je bil na sedežu RO ZZB NOV Slovenije pogovor z delegacijo Zveze aktivistov osvobodilnega gibanja na tržaškem ozemlju. Delegacijo so sestavljali Neva Lukeš, predsednica, in člani Anica Udovič, Viktor Bogatec ter Ljubomir Susič. Republiški odbor so zastopali Stane Repar, podpredsednik, Marjan Lenarčič, sekretar in tovariš Branko Babič, Bogo Gorjan ter Jože Gačnik.

Goste je pozdravil podpredsednik Repar. Treba pa je povedati, da so dali pobudo za pogovor gostje, ki so želeli RO

ZZB NOV seznaniti (ponovno) z delovanjem svoje organizacije, z njenimi uspehi in problemi. Tako so povedali, da si želijo, da bi jih glede na njihovo obsežno delovanje in aktivnost bolj upoštevali in z njimi bolj sodelovali.

Organizacija, ki združuje večino medvojnih aktivistov osvobodilnega gibanja na Tržaškem, že več let vse uspešneje deluje. Široko je zasnovan njihov program dejavnosti, ki vsebuje tako družbenopolitično kot tudi kulturno, športno-rekreativno in socialno aktivnost.

Od začetka leta 1982 do danes so orga-

nizirali 15 podeljevanj odličij OF aktivistom in na njih razdelili 1828 odličij. Organizirali so več javnih prireditev; nekatere sami, druge pa s pomočjo in v sodelovanju z drugimi sekcijami VZP – ANPI in ZVI (zveze vojnih invalidov).

Osnovno geslo njihovih prireditev je prenašanje tradicij na mlade.

Za obiske po posameznih vaseh so organizirali pripravo recitalov z odlomki iz del partizanskih pisateljev. Neva Lukeževa je pripravila tudi recital o boju primorskega ljudstva, ki bi ga lahko izvajali tudi v matični domovini. Za boljše zblíževanje z mladimi in predvsem za njihovo boljše poznavanje tematike NOB ter za njihovo vključevanje v prenašanje revolucionarnih izročil so že poskusili tudi z okroglimi mizami in predavanji, kjer mladina sprašuje, borci pa odgovarjajo. Nekaj takega v kratkem pripravljajo v Križu, ena prireditev je že bila na Opčinah, kjer so mladi postavili vprašanje o »fojbah«.

Tržaški aktivisti OF ugotavljajo, da žal ne najdejo stičnih točk delovanja s tržaško ANPI, medtem ko povezuva s to organizacijo na podeželju dobro deluje. Sploh so izrazili željo po boljšem sodelovanju z italijansko borčevsko organizacijo, pri čemer pričakujejo tudi sodelovanje ZZB NOV Slovenije.

V pogovoru se je izkazalo, da je vrsta aktivnosti na tem področju v zamejstvu naravnanih po političnem valovanju in (letos denimo) glede na volilne razloge.

Tržaški aktivisti so na obisku pri RO ZZB NOV poudarili tudi svoja številna prizadevanja za ohranjanje zdravja svojih članov (rekreacija, ustanovljen krožek KRUT...), skrb za socialno in zdravstveno varnost v okviru možnosti. Z naše strani je dobila tržaška delegacija zagotovilo, da jih bo ZZB NOV Slovenije popirala v naporih za uspešno delovanje.

B. Ž.

Partizansko šolstvo na Primorskem

Partizansko šolstvo na Primorskem je bilo del enotnega sistema partizanskega šolstva na Slovenskem. Posebne značilnosti sta mu dajala petindvajsetletna italijanska okupacija in z njo povezana prekinjena šolska tradicija in raznarodovanje ter nepomirljiva želja primorskega ljudstva, da se združi z matičnim narodom v jugoslovanski družini narodov in da na področju vzgoje in izobraževanja čimprej odpravi posledice okupacije.

Slovensko šolstvo na Primorskem, ki je ob razpadu Avstro Ogrske imelo že pol stoletja uzakonjeno šolsko obveznost in še starejšo šolsko tradicijo, je italijanska okupacija l. 1918 hudo prizadela. Fašistična stranka, ki je bila na oblasti od leta 1922, je z najbolj surovimi sredstvi odpravljala vse demokratične ustanove in javnem življenju. Slovenski in hrvaški narodni manjšini v Julijski krajini je odvzemala temeljne narodne pravice in ju podvržala raznarodovanju in asimilaciji z večinskim italijanskim narodom. Slovensko šolstvo je najprej življenjsko ogrozila Genetilejeva šolska reforma (1923), ki je določala, da se še v istem letu uvede italijanščino kot učni jezik v prve razrede neitalijanskih osnovnih šol, v naslednjih letih pa še v ostale razrede. Zadnji udarec po slovenskih in hrvaških šolah je dal sklep fašističnih tajnikov obmejnih pokrajin v Trstu 12. 6. 1927, da se slovenske pokrajine naglo in vsestransko poitalijančijo in da se med drugim odpravijo tudi zadnji razredi neitalijanskih šol. Na ozemlju so ukinili slovenske in hrvaške šole in

uvedli italijanske. Zamenjali so tudi domače učitelje. Na njihova mesta so namestili italijanske.

Primorski Slovenci so vzdržali narodno, socialno in kulturno zatiranje. Ohranili so svojo narodnost, svoj jezik in izjemno visoko narodno zavest.

Po kapitulaciji Italije so italijanske oblasti zapustile Primorsko. Odšli so tudi učitelji osovražene tuje šole. Na obsežnem osvobojenem in polosvobojenem ozemlju, ki se je ohranjalo do osvoboditve, je nova ljudska oblast v okviru OF uredila vse oblike javnega življenja in omogočila prerod družbenih dejavnosti. Slovensko šolstvo je ponovno zaživelo in s partizansko šolo doživelo velik razmah. Primorsko partizansko šolstvo je nosilo temeljne značilnosti partizanskega šolstva na Slovenskem. Okupacija, narodna brezpravnost, boj za osvoboditev in združitev z matičnim narodom in boj za socialno preobrazbo so mu narekovali vsebino, organizacijo in način uveljavljanja. Vojne razmere so ogrožale varnost učencev in učiteljev ter povzročale nestalnosti in nihanja. Partizanska šola pa je bila del splošnega dogajanja v krajih in je bila z njimi tesno povezana. Po svoji vsebini je bila bojevitost, v učencih je krepila bojno in revolucionarno zavest, ki se je iz šole širila na dom in v okolico. To je pomembno pripomoglo k duhovnemu preoblikovanju mladine in okolice v duhu načel NOB in socialne preobrazbe. Za primorsko partizansko šolstvo pa so bili še posebej značilni velika množičnost partizanskih šol in izjemna navdušenost in sa-

moiniciativnost prebivalstva pri njihovem ustanavljanju. Prebivalci in ljudska oblast na vseh stopnjah uprave so bili s šolami tesno povezani. Materialni pogoji za razvoj šol pa so bili izredno slabi. Ni bilo učiteljev, učbenikov, in ne učil, prekinjena je bila tudi tradicija narodne šole. Vse to so nadomeščali izjemna želja po znanju ter skrajna požrtvovalnost in samoiniciativnost učencev in učiteljskega kadra. Posebnost partizanske šole na Primorskem sta bila tudi dosledna bojevitost in politizacija vzgoje in izobraževanja.

Za obnovitev partizanske šole na Primorskem se je zavzel NOS za Primorsko Slovenijo. Na svoji seji 20. 9. 1943 je dal pobudo za odpiranje slovenskih šol. Nemška ofenziva na osvobojeno ozemlje na Primorskem septembra 1943 je pobudo začasno prekinila. Zato je NOS 22. 10. 1943 ponovno naročil NOO, naj začno odpirati slovenske šole. Posamezni kraji so jih začeli odpirati že pred tem datumom, množično so jih odpirali decembra 1943 in januarja 1944. Odpirali so jih po vsem slovenskem ozemlju na Primorskem, tudi v Slovenski Istri, kjer je bila v nekaterih krajih nepismenost še množična. Višek je ustanavljanje partizanskih šol doseglo maja 1944. Do tedaj so jih odprli 340, obiskovalo pa jih je nad 16.000 učencev. V drugem šolskem letu so partizanske šole ustanavljali tudi v Beneški Sloveniji, ki je bila od leta 1866 odtrgana od ostalih Slovencev. Tu niso še nikoli prej organizirali slovenskega pouka. Ilegalne učne krožke so ustanavljali tudi v Trstu in v Gorici, v drugem šol-

skem letu še v Trzinu. Tako krožki so zamenjali reden pouk v krajih s sovražnimi postojankami. Na šoli za odraslo mladino, ki je obiskovala pouk v italijanščini, so organizirali nad 150 večernih tečajev.

Hud problem pri snovanju partizanskih šol je bilo pomanjkanje učiteljev. Iz let po prvi svetovni vojni jih je ostala le dobra desetina (okrog 80), in še ti so bili raztreseni po Italiji. Italijanska okupacija pa je dala skromen učiteljski naraščaj. Ta se je tudi šolal v tujem jeziku. Zato so k šolskemu delu pritegnili pomožne učne moči, ki so obvladale slovenščino in bile prežete z idejo OF. To so bili ljudje najrazličnejših poklicev, tudi preprosta kmečka dekleta le z osnovnošolsko izobrazbo. Med delom so se ob pomoči poklicnih kolegov in požrtvovalnih šolskih nadzornikov izpopolnjevali. Zelo pomembni so bili tudi pedagoški tečaji in učiteljske konference, ki so pomožnim učiteljem dajali osnovna navodila za delo. Prebivalci so tudi sami izbrali prepotrebne učbenike. To so bile maloštevilne slovenske šolske knjige ali pa pripomočki staršem za vzgojo otrok, ki so jih bile izdale slovenske založbe na Primorskem in so potem v skričalih preživele italijansko okupacijo. Številne publikacije so potem izdali organi NOB.

Partizanska šola na Primorskem se je razvijala v pogojih borbeno združene Slovenije. V njej je ljudstvo izražalo svojo visoko narodno zavest. Skupni cilji, delo in težave v šoli so tesno povezali učence, učitelje in starše. Na tako šolo se je ljudstvo

neizmerno navezalo in učenci so vanjo zahajali s takovno, kakršne ni mogoče najti v normalnih razmerah. Taka šola je zato le počasi izgubljala videz prostovoljnosti. Navezanost ljudstva na slovensko šolo so izrabljali tudi nasprotniki NOB in revolucije. V sodelovanju z nemškim okupatorjem, ki je prebivalstvu v Operacijski coni Jadransko primorje dajal nekatere ugodnosti (slovenska uprava, oskrba itd.), so dajali pobude za odpiranje slovenskih šol. V njih so poučevali v duhu, ki je bil nasproten NOB, ali pa v nevtralnem duhu. Primorsko ljudstvo pa je včasih zaradi politične nerazgledanosti, največkrat pa zaradi naivnega odnosa do vsega, kar je bilo slovensko, ponekod take šole sprejelo in jih ni ločevalo od partizanskih. Proti tem pojavom so organi NOB naglo in ostro nastopili. Ocenili so jih za nevarne, ker bi se oblike tihega sožitja z okupatorjem lahko prenesle na vse oblike javnega življe-

nja. Stališče, da šola ni le kraj, kjer so otroke le izobražuje, ampak tudi vzgaja v duhu načel OF, in se zato za vsako ceno odklanja sodelovanje z okupatorjem, je postalo trajna značilnost partizanske šole na Primorskem. Po teh ukrepih je ljudstvo okupatorjeve in nevtralne šole zavračalo. V partizanske šole pa so vnašali duh boja za zmago in socialno pravičnost. K politizaciji šole so pomembno prispevale tudi množične in pionirske organizacije.

V partizanskih šolah na Primorskem učenci sicer niso dosegli predpisanega znanja, toda slovenska šola se je z njimi obnovila, v njej pa se je v bojnem duhu vzgajal mladi rod. Taka šola je Primorcem potrjevala zaupanje v zmago in združitev z matičnim narodom v novi Jugoslaviji in jim krepila idejno-politično zavest. Bila je velik uspeh OF slovenskega naroda.

Slavica Plahuta

Uresničevanje pravic do zdravstvenega varstva

Že v prejšnji številki smo zapisali, da pravkar uveljavljeni samoupravni sporazum o uresničevanju zdravstvenega varstva pomembno zaokrožuje samoupravno zakonodajo na tem področju v SR Sloveniji. Glede na to, da sporazum ureja in določa predvsem individualne pravice in obveznosti uporabnikov zdravstvenega varstva, bo njegova popolna uveljavitev gotovo pomenila določeno spremembo v položaju vsakega uporabnika glede na dosedanje prakso.

Naj tokrat le omenimo, da se bodo nekatere novosti pokazale tudi pri uveljavljanju zdravstvenega varstva borcev in vojaških invalidov ali bolje rečeno vse spremembe, razen glede doplačil posameznikov k zdravstvenim storitvam, se nanašajo tudi nanje. Sprememba pri participaciji skupine borcev, vojaških invalidov, civilnih invalidov vojne itd. ne prizadeva.

(V prihodnji številki TV 15 bo naša sodelavka Malči Žitnikova o te pisala nadrobneje)

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Žalec – Delovni so

Že spomladi je 15 borčevskih organizacij v žalski občini izvedlo volilne konference. Pestrost problemov je obravnavalo skoraj dva tisoč borcev. Povsem napačno bi bilo sklepati, da jih je zanimala izključno njihova problematika. Prednost je imela skrb za družbenoekonomski položaj in izvajanje stabilizacije. Člane krajevnih organizacij namreč prek delegatov pri občinskem odboru ZZB sproti seznanjeno z družbenoekonomskimi gibanji v občini neposredni uresničevalci gospodarske politike. Zato je njihovo razumevanje za težave še večje, izvezete pa so tudi zlonamerne kritike. K temu brez dvoma pripomore dejstvo da v občini prevladuje kmečki živelj, ki v svojem standardu zaenkrat še ni huje prizadet.

Ugodno vpliva nenehna skrb upravnih občinskih organov za socialno varnost borcev. Kljub zaostrenim pogojem so bili finančni plani za varstvo borcev zagotovljeni lani, pa tudi letos ni večjih odstopanj. Tako je zagotovljena 413 borcem stalna mesečna priznava. Priznavalne usklajujejo z dohodki prejemnika. Urejeni so tudi odnosi v dodeljevanju enkratnih priznavalnih in denarnih pomoči, brezplačnih letovanj borcev v počitniškem domu v Banjolah in sprotno reševanje težav, ki zahtevajo takojšnje ukrepanje.

Dispanzer za borce v Zdravstvenem domu Žalec je v preteklem letu začel s sistematičnimi pregledi borcev. Nastale pa so težave zaradi izjemne fluktuacije zdravnikov, tako da je bila uprava zdravstvenega doma prisiljena zmanjšati tudi organizacijske dneve za borce na tri dni v tednu. Septembra naj bi nastopili delovna mesta zdravniki – štipendisti zdravstvenega doma. Glede na gospodarnost takega načina nastavljanja zdravnikov, ki bodo imeli interes ostati v domačem kraju, so borci trenutne težave sprejeli z razumevanjem. Precejšnja pa je čakalna doba v zobozdravstvu, kar je razumljivo, saj borci v glavnem uporabljajo protetiko.

Lani je zdravniški konzilij pri zdravstvenem domu poslal 80 borcev na brezplačno zdravljenje v klimatska zdravilišča. Glede na močno okrnjena sredstva za zdravljenje spomeničarjev in invalidov pa je bilo v preteklem letu zavrnjenih na komisiji več kandidatov. Na enake težave naletijo tudi borci – invalidi, ki naj bi se jim zvišal odstotek invalidnosti.

Nesporne so ugotovitve, da je pobudnik ohranjanja in razvijanja izročil NOB še vedno borčevska organizacija, kljub spremenjenim oblikam dela. Geslo je in ostane: krepitev bratstva in enotnosti, varovanje naše neodvisnosti in suverenosti med borci in občani je tudi mesečnik »Savinjski občan«. Monografije krajevnih skupnosti, ki so bile izdane ob raznih priložnostih, vsebujejo tudi razvoj delavskega in narodnoosvobodilnega gibanja, bodo lahko služile kasnejšim zgodovinarjem. Niso tako redka tudi

poštenja med krajevnimi organizacijami ZB naše občine s krajevnimi organizacijami ZB sosednjih občin, kar brez dvoma koristi delovnim izkušnjam. In še: mar niso smučarski skoki za pokal partizanskih Dobrovelj primer čvrstega sodelovanja mladih z borci? Pri tabornikih, učencih osemletk, predaji kurirčkov pošte, Titove štafete, komemoracijah ob dnevni mrtvih so borci stalni in nepogrešljivi organizatorji. Kljub močno okrnjenim sredstvom za ohranjanje spomenikov in spominskih obeležij so borci optimistični, saj še niso pozabili na dobro staro udarniško delo.

Javne razprave o invalidsko pokojninskem-zavarovanju so se udeležili tudi borci. Predlogov za razširitev borčevskih pravic ni bilo, saj borci dobro vedo, da so stabilizacijska načela tudi njihva načela.

Iz razprav na konferencah je bilo zaznati, da so borci dober del vsakdanjega družbenopolitičnega življenja na vasi in v mestu. Pomembna vzmet so v SLO in DSZ ker vedo, da morata postati ti dve vsesplošno gibanje delovnih ljudi, občanov, predvsem mladih; kot vsakodnevna naloga pri odkrivanju in odpravljanju družbi škodljivih pojavov. Enoten je bil tudi poudarek na trdnem samoupravljanju v združenem delu. Borci menijo, da visoka zavest delavcev in dobra obveščenost zmanjšujejo razne težave. Mlade samoupravljance je treba uvajati v delo resno, kajti le tako lahko pričakujemo od njih tudi resno delo. Razne prekinitve dela kažejo le na našo notranjo slabost. Pomembna se jim zdi tudi vzgoja delegatov.

Cveta Mikuz

Ljubljana Vič-Rudnik – O varnosti

Predsedstvo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana Vič-Rudnik je na svoji junijski seji poleg ostalega obravnavalo varnostno-politično stanje in se seznanilo tudi z ukrepi, ki jih na podlagi sprejetih sklepov skupščine SFRJ izvaja ZIS.

Po vsestranski razpravi je predsedstvo ugotovljalo, da je glede na gospodarske razmere politična klima skrajno zaskrbiljujoča. Na podlagi razprave je predsedstvo sprejelo tele sklepe:

Glede na vse aktivnejše delovanje sovražnih elementov in grupacij, ki jim naša družbena ureditev ni po godu, je potrebna vsestranska budnost na vseh področjih družbenopolitičnega življenja.

Borci se zavzemamo, da je treba vsem občanom prikazati objektivne težave, realne razmere.

Podpiramo akcijo za realizacijo sprejetih sklepov v najvišjih organih v federaciji in se zavzemamo za dosledno izvajanje sprejetega stabilizacijskega programa od KS do federacije.

Predsedstvo misli, da je pri tem potrebno do maksimuma v enotni fronti organizirati vse sile in napore za realizacijo sprejetih sklepov.

Osebnostno in kolektivno odgovornost je treba zaostri do skrajnosti, učinkovito ukrepati, zaostri kaznovanje politiko, po potrebi pa izvršiti tudi kadrovske zamenjave.

Predvsem organizacije ZK in njeni člani bi v nastalih razmerah morali delovati odgovorneje in učinkoviteje.

Mislimo, da je takoj treba začeti realizirati ukrepe za zmanjšanje vseh oblik porabe.

Socialno-zdravstvena komisija pri tukajšnjem občinskem odboru ZB in občinska komisija za zadeve borcev NOV sta že v preteklih mesecih pregledali trošenje sredstev in proračun za borce NOV. Na podlagi tega je 15 borcem ukinjeno izplačevanje mesečne priznavalnine. V prihodnje bodo pregledali tudi druge oblike porabe.

Zato mislimo, da bi tudi ostali porabniki proračunskih sredstev morali takoj temeljito pregledati izdatke.

Maribor – Storiti več

V občini Maribor-Tezno si občinski odbor ZZB NOV in krajevne organizacije ZB prizadevajo, da bi se posamezni člani čim bolj aktivno vključevali v družbenopolitično življenje. V občini imajo 886 članov, ki so vključeni v 12 krajevnih organizacij in v aktivna ZB v TAM in Metalni. V političnem življenju na območju občine aktivno deluje 362 članov zveze borcev, kar je glede na povprečno starost članstva – 65 let zadovoljivo. Ugotavljajo, da se podružbljanje zadev borcev prepočasno premika. Družbenopolitične organizacije v občini, zlasti SZDL in ZSMS, pa bodo morale še več kot doslej storiti za hitrejšo podružbljanje zadev borcev. Tudi razvijanje izročil NOB je naloga, ki ji posvečajo posebno skrb.

Med borci v občini Maribor-Tezno ni izrazitih socialnih in stanovanjskih problemov. K temu je veliko prispevalo delo komisije za reševanje socialnih zadev na ravni mesta in v občini. Socialno pomoč oz. priznava prejemata 101 član organizacije ZB.

V občinski organizaciji ZB Maribor-Tezno in v krajevnih organizacijah se aktivno vključujejo tudi v širše obrambne priprave. V pripravah na področju SLO in DS deluje 286 borcev, kar je zelo pohvalno. Borci v občini Maribor-Tezno pa ugotavljajo, da bi morali v obrambnih pripravah sodelovati več mlajših ljudi. Zaradi tega so si v svojem programu zastavili pomembno nalogo, da bodo tesno sodelovali z mladino in z njo skupaj organizirali razne akcije, pohode in druge prireditve.

M. K.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Rezervni vojaški starešina mora biti tudi družbeni delavec

Posamično delo mora postati temelj vsega usposabljanja

Republiška konferenca Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije vsako leto maja izda predlog programa usposabljanja svojih članov. Po javni razpravi v vseh občinskih in krajevnih organizacijah ZRVS upoštevajo pripombe in predloge in nato komisija predsedstva RK ZRVS za idejnopolično izobraževanje in splošno vojaško in samozaščitno usposabljanje izdela dokončen program. Uresničevati pa ga začnejo konec septembra. O delu komisije, ki je odgovorna za usposabljanje, in letošnjih temah smo se pogovarjali z njenim predsednikom Tonetom Kraševcem.

Katere so teme, ki jih bodo ali pa jih že proučujejo rezervni vojaške starešine v letošnjem usposabljanju?

»Naša komisija je pripravila štiri teme. Prva tema obravnava smernice za izdelavo varnostnih načrtov v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela. Delovanje našega družbenopolitičnega in ekonomskega sistema v splošni ljudski obrambi vojni je druga tema. Tretja obravnava bojno delovanje enot naših oboroženih sil na začasno zasadenem ozemlju in taktična naloga. Četrta pa obravnava smernice za razvoj, organiziranje, delovanje, vodenje in usposabljanje narodne zaščite.«

Ali so to edine teme, ki jih bodo obravnavali člani ZRVS?

»Seveda ne. Seznanjali se bodo tudi z vojaškopoličnim položajem v svetu ter z njegovim vplivom na varnost Jugoslavije pred napadom. Obravnavali bodo še politično-varnostno oceno v njihovi krajevni skupnosti in organizaciji združenega dela, novosti in dosežke pri razvoju naših in tujih oboroženih sil, aktualna vprašanja s področja SLO in DS in se seznanjali z aktualnimi sklepi ter stališči vodstev družbenopolitičnih organizacij in skupnosti in zvezne ter republiške konference ZRVS. Poleg tega pa so tu še taktično-tehnični zbori, urjenja in streljanje in strelska tekmovanja, zgledne in druge vaje, ki jih pripravljajo JLA, TO, CZ in občinska, regijska in republiška tekmovanja.«

To izobraževanje in usposabljanje je torej večplastno. Kaj naj bi se rezervni starešina naučil v posameznih temah?

»Pri idejnopoličnem delu skušamo našim članom prikazati delovanje našega družbenopolitičnega sistema in ga prikazati v pravi luči, tako da bi bili rezervni

starešine v svojih okoljih tudi družbeni delavci. Želimo jih tudi usposobiti za izdelavo

Tone Kraševac pravi, da si bo ZRVS prizadevala, da bi po občinah ustanovili knjižnice z obrambno literaturo, ki bi jo poleg rezervnih starešin s pridom uporabljale tudi druge obrambne strukture in drugi.

vo in uporabo varnostnih načrtov ter z njihovim delovanjem preprečiti nastanek izrednih razmer, če pa bi do njih prišlo, čim hitreje odpravo.

Pri splošnovojaškem usposabljanju jih želimo usposobiti za vodenje enot na začasno zasadenem ozemlju, za organiziranje, usposabljanje in vodenje enot narodne zaščite. Prav tako pa naj bi se usposobili za delovanje v svetih krajevne skupnosti, v komitejih za SLO in DS, v NZ in CZ.«

Ali morajo vse organizacije ZRVS strogo upoštevati teme, ki jih je pripravila komisija ob pripombah baze?

»Organizacije na terenu lahko poleg teh tem izdelajo dodatne programe usposabljanja. Največkrat ga pripravijo na temelju izkušenj iz

prejšnjih let. Če so ugotovile, da je pomanjkljivo znanje iz topografije, obdelujejo to temo. Seveda pa lahko izpustijo eno od tem, ki smo jo predpisali.«

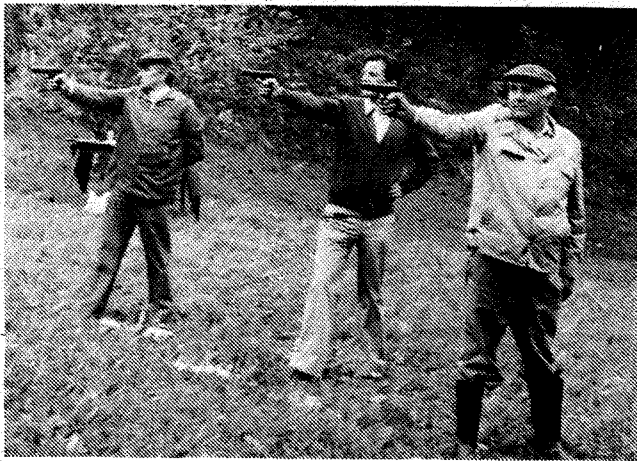
Ob koncu usposabljanja pripravijo organizacije nekakšen preizkus znanja. Ali so to neke vrste izpiti?

»Temeljna značilnost teh preverjanj ni ocena, ampak obnovev in utrjevanje pridobljenega znanja, ki so si ga pridobili. Delo poteka v skupinah in v pogovoru.«

Kako pa poteka teoretično usposabljanje članov ZRVS. Ali pripravljate seminarje in predavanja?

»Želimo, da bi postalo individualno delo temelj vsega usposabljanja. To kaže tudi razvrstitev ur, ki smo jih predvideli za delo. Tako naj bi rezervni starešina dvajset ur sam proučeval gradivo, šestnajst pa na predavanjih. Potrebno gradivo dobi v knjigah, priročnikih ali pa ga objavlja revija Naša obramba. Republiška konferenca ZRVS iz leta v leto zagotavlja več filmskega materiala, shem za diaprojektorje in grafoskope in shem, ki so narisane na papir. Ob neznanem denarnem prispevku pa sheme lahko tudi predelamo, tako da jih uporabljajo na druge načine.«

Ko komisija izda teme za usposabljanje, s tem tudi konča svoje delo?

Med oblike usposabljanja sodijo tudi strelska tekmovanja. Slika prikazuje člane ZRVS iz Nove Gorice med tekmovanjem na srečanju rezervnih starešin in mladine, ki ga pripravljajo že dvajset let. (Foto: M. G.)

»Ne. Vsako leto organizira seminar za organizatorje usposabljanja na terenu, hkrati pa jim damo vsa gra-

diva in metodološka napotila. Občinske konference ZRVS pošiljajo poročila, tako da imamo nadrobno sliko poteka usposabljanja. Člani komisije in predsedstva so navzoči pri preverjanju znanja na terenu, in tako si še bolj pričaramo dogajanje v naših organizacijah.«

Se pravi, da imate nadrobno sliko dogajanja. Kako pa ste zadovoljni z usposabljanjem rezervnih vojaških starešin?

»V celoti smo z organizacijo in izvedbo ter z doseženim znanjem zadovoljni. Nismo pa zadovoljni z udeležbo pri oblikah usposabljanja. Navajeni smo na 85 do 90-odstotno udeležbo. Pogosto pa je ta odstotek precej nižji. Občasno analiziramo te pojave in opozorimo organizacije, kako naj pripravijo usposabljanje, da bi povečali udeležbo. Izkušnje s terena namreč kažejo, da je udeležba dobra, če sta usposabljanje in preverjanje znanja dobro organizirana.«

Zveza rezervnih vojaških starešin Slovenije namenja izobraževanju in usposabljanju svojih članov veliko pozornosti. O tem priča tudi podatek, da pri vsaki občinski konferenci obstaja aktiv predavateljev, ki štejejo od dvajset do devetdeset članov. Ti ne skrbijo samo za usposabljanje rezervnih starešin, ampak pogosto tudi za obrambno usposabljanje prebivalstva. To kaže, da je ZRVS široka družbena orga-

Branko Mamula v naši republiki

Minuli četrtek in petek se je mudil na uradnem obisku v Sloveniji zvezni sekretar za ljudsko obrambo admiral Branko Mamula. Z njim so dopotovali tudi njegovi sodelavci, generalpolkovniki Dane Čujič, Milan Daljevič in Veljko Kadijevič ter generalpodpolkovnik Pavel Šuc.

V četrtek se je Branko Mamula pogovarjal v vili Podrožnik s političnim aktivom Slovenije, ki sta ga vodila predsednik predsedstva SRS Viktor Avbelj in predsednik CK ZKS Andrej Marinc. Izmenjali so mnenja o uveljavljanju novih sistemskih in zakonskih rešitev splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, o obrambnem usposabljanju, o kadrovske problematiki, o vojaški obveznosti, o proizvodnji za oborožene sile in o uresničevanju drugih aktualnih obrambnih nalog.

V petek pa je Branko Mamula s sodelavci obiskal Inštitut Jožef Stefan v Ljubljani in poveljstvo Ljubljanskega armadnega območja ter eno izmed enot JLA.

B. K.

Občinsko strelsko tekmovanje

Občinska konferenca Zveze rezervnih vojaških starešin Radovljica je septembra organizirala odprto strelsko tekmovanje s polavtomatsko puško in pištolo za svoje člane. Tekmovanja se je udeležilo nad 200 rezervnih vojaških starešin. Tekmovanje je organizirala strokovna skupina občinskega štaba teritorialne obrambe.

V skupini tekmovalcev nad štirideset let s polavtomatsko puško je bil prvi Franc Hrovat iz Kamne gorice pred Ladom Piberjem, Jožetom Fonom, oba z Bleda, Janez Koselj iz Lancova je bil najboljši v skupini do štirideset let, drugi je bil Jože Sodja, Bohinjska Bistrica, tretji pa Brane Hribar, Radovljica. Tekmovalci s pištolo nad štirideset let: Alojz Zalokar, Stara Fužina, Jože Zvan, Bohinjska Bistrica, Jože Fon, Bled. Tekmovalci s pištolo do štirideset let: Boris Kozinc, Lesce, Janko Stussek, Radovljica, Koselj, Lancova. Ciril Rozman

Občinsko tekmovanje splošnih enot CZ

V športni dvorani na Bledu je bilo v nedeljo, 25. septembra, tretje občinsko tekmovanje splošnih enot civilne zaščite občine Radovljice. Organizator tekmovanja je bil občinski štab civilne zaščite v sodelovanju z delavci sekretariata za ljudsko obrambo OS Radovljica in zdravstvenimi delavci ter gasilci.

V znanjih in spretnostih, potrebnih za uspešno reševanje ljudi in premoženja se je od 34 prvotno prijavljenih pomerilo 27 enot. Najuspešnejša je bila enota Zdravstvenega doma Bled, ki je od 1050 možnih osvojila 1025 točk. Druga je bila splošna enota Knjigovoznica in Tiskarna Radovljica s 1024 osvojenimi točkami, tretja pa enota Zdravstvenega doma Radovljica, ki je osvojila 1021 točk. Med prvimi petimi sta še enoti Elmont Bled in Osnovne šole bratov Zvan Gorje. Najuspešnejša enota iz krajevnih skupnosti je splošna enota Bohinjska Bistrica-Kamne, ki je v skupni razvrstitvi zasedla 11. mesto.

J. R.

Pohod za znanje in tekmovanje

Vojaško strokovno izobraževanje in redno preverjanje pridobljenega znanja sta stalni nalogi članov Zveze rezervnih vojaških starešin na vseh ravneh organiziranja. V krajevni skupnosti Ormož so člani ZRVS pripravili tekmovanje, s

Rezervni starešine iz Ormoža med reševanjem naloge na eni izmed štirih kontrolnih točk.

katerim so počastili praznik krajevne skupnosti. Tekmovanje je obsegalo preverjanje znanja o SLO in DS.

Teoretični preizkus so udeleženci tekmovanja opravili v prostorih oddelka za ljudsko obrambo SO Ormož. Splet nalog s področja topografije pa so opravili med pohodom na štirih kontrolnih točkah. Pohod je potekal po krajevni skupnosti Ormož, zato je bilo tudi nekaj skopih podatkov o poti dovolj. Streljanje s puško so izvedli na strelišču v glinokopu, kjer so ugodne razmere za streljanje z malokalibrsko puško.

Miran Fišer

Ne sistem, pač pa način dela

Na posvetu predsednikov osnovnih organizacij zveze sindikatov sredi septembra, sklican ga je občinski svet zveze sindikatov občine Ljubljana šiška, so veliko pozornost namenili ustanavljanju aktivov ZRVS v organizacijah združenega dela in tudi v šolah.

»Priprave na obrambo in za delo v vojni, uresničevanje samozaščitnih nalog v miru, zaščita ter reševanje delovnih ljudi, materialnih in drugih dobrin ob naravnih in drugih nesrečah in v izrednih razmerah so dolžnost in pravica delavcev v

temeljnih in drugih organizacijah združenega dela. Te naloge izhajajo iz ustave, zakona o združenem delu, zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti ter iz resolucij kongresov zveze komunistov. Sklepe o uresničevanju teh nalog je sprejel tudi 10. kongres Zveze sindikatov Slovenije.

Med drugimi družbenimi dejavniki ima pri tem pomembne naloge tudi Zveza rezervnih vojaških starešin SR Slovenije. S svojim delovanjem in s pomočjo različnih organizacijskih oblik lahko bistveno pri-

speva k razvoju samozaščitne in obrambne zavesti ter k pripravljenosti delavcev za izvajanje obrambne in samozaščitne samoupravne funkcije in s tem k uresničevanju nalog zveze sindikatov na tem področju«, je med drugim dejal predsednik RS ZSS Marjan Orožen.

Zveza rezervnih vojaških starešin SR Slovenije bo v organizacijah združenega dela svoje člane - rezervne vojaške starešine organizirala v aktivne. Nosilec teh akcij so občinske konference Zveze vojaških starešin SR Slovenije. V dela pri-

ustanavljanju teh aktivov pa imajo svoj delež tudi osnovne organizacije zveze sindikatov v organizacijah združenega dela. Zanimive so bile ugotovitve, ki so bile že potrjene na letošnjih obrambnih dnevih, zlasti v osnovnih šolah, da so tam, kjer ni aktivov RVS predvsem zaradi pomanjkanja kadra (pogoj za ustanovitev aktivna je vsaj pet članov), obrambne akcije celo uspešnejše kot tam, kjer aktiv deluje. Pomemben je torej način dela, ne pa število članov v aktivih. Dobro ohranizirano delo rezervnih starešin na območju občine Ljubljana šiška potrjujejo številne uspele akcije.

Jože Čurin

O Mišku Kranjcu, pisatelju in revolucionarju, in tudi o Pomurju Obsežnost nekega opusa

V Raden: ih, kjer so, kot smo že poročali, udeleženci in gostje kulturnega plenuma OF, tokrat začeli svoje delo v znamenju kočevskega zbora in Avnoja, je bil drugi dan v celoti posvečen Mišku Kranjcu tor njegovemu življenjskemu delu. V želji, da bi Kranjčev rodni kraj in pokrajino, iz katere je izviraj, predstavili bolj plastično, so nekateri tovariši pripravili tudi referate o gospodarskih in političnih razmerah med obema vojnama v Prekmurju, oziroma v Pomurju.

Tako je Rudi Čačinovič prispeval referat o gospodarskih in socialnih problemih Prekmurja med obema vojnama, v katerem opozarja na dve temeljni značilnosti tistega časa: na veliko agrarno prenaseljenost, ki je prebivalstvo tirala v sezonsko odhajanje na delo drugam in povzročala vrsto socialnih problemov, ter na izredno nerazvito gospodarstvo z nekaterimi začetki industrializacije (ob izjemnem izkoriščanju delovne sile...). Miroslav Kokolj je govoril o vprašanju slovenskih prekmurjskih pisateljev do druge svetovne vojne. Jaro Dolar o Kranjčevih feljtonih v predvojni Enotnosti. Boris Paternu, Tone Persak, Stefan Barbarič ter Marjan Dolgan in Martina Orožen so obravnavali različne vidike Kranjčeve literature, pri čemer so k popolnejši podobi o pisatelju prispevali tudi drugi referati (Mateja Rodeta, Franca Sebianiča in Ivana Krefta).

Profesor dr. Franc Zdravce, ki je v svojem referatu pod naslovom »Kranjčeva pripovedna proza in njeno mesto v slovenski literaturi«

želel v mozaičnem pregledu problemsko načeti nekatera vprašanja, je skušal, kakor je dejal sam, govoriti o literarni zapuščini tega slovenskega pisatelja tako, da ne bi izznalo hladno: »Kranjec se je namreč tako vznemirljivo vpisal v naš čas, da premišljevanje o njegovi literaturi ne more biti hladno... Reči je mogoče, da je njegova proza od leta 1930 do 1960 rasla iz človekove sprotne osebne in družbene problematike, v zadnjih dveh desetletjih pa sta jo pojila tudi avtorjev spomin na mladost in zgodovinski dokument. Pisateljski dialog s sodobnimi temami se je navidez zožil, kot se je zmanjšal dialog z erosom kot vodilno snovjo Kranjčeve novelistike. Kjer pa dokument in zlasti mladost živita na umetniški način, sta enako aktualna, kot so aktualne druge človeške stvari.

Najbližja pot do Kranjčevega prispevka v slovensko literaturo je ponavadi tole vprašanje: Kakšna bi bila podoba Prekmurja v slovenski literaturi, če odmislimo vse, kar je na njej Kranjčeva od novele Smehljaj (1930)

do romana Strici so mi povedali (1974) in knjige novel Lepa Vida prekmurska (1972)? Res je, da so panonsko ravnico in človeka na njej v zadnjih petdesetih letih ubesedovali tudi drugi, ne nepomembni pripovedniki in pesniki, kot so Bratko Kreft, Edvard Kocbek in Ferdo Godina, vendar je tudi res, da jih slovenski bralec brez Kranjčeve analitične in lirsko sugestivne pripovedi, brez njegovih novel in romanov še zdaleč ne bi doživljal tako celostno. Podoba ravnice in človeka na njej sta v slovenski literarni zavesti, in ne samo v njej, povezana predvsem s Kranjčevim imenom, pomurska ravnica je ravno v njem dobila oblikovalca, ki je k slovenskim pokrajinskim in socialnim obrazom dodal njenega na način, da bi ga Župančič gotovo vpisal v svojo Kovaško, če bi jo pisal kdaj pozneje. Skratka, Kranjec je avtentični glasnik Prekmurja, integriral ga je v slovensko zavest. To dejanje so mu kritiki priznali že pred vojno.

Ko pa je Kranjčeva proza nacionalno odkrivaljska ter integrativna, je takšna zaradi umetniško izoblikovanega človeka in zaradi svoje občečloveške problematike. Umetniška literatura in njeno odkrivalstvo se namreč začenejo šele tam, kjer v posameznem živi tudi splošno, v navidez pokrajinski literar-

ni osebi človek sploh, v navidez lokalnih temah splošne človeške teme in vprašanja. Kranjec je moral odkriti človekov svet in vstopiti vanj, če je hotel in mogel vstopiti v prekmurskega človeka, začutiti je moral naravo sploh, če je hotel oživiti pomursko pokrajino. Skratka, Prekmurje je združil z drugimi slovenskimi pokrajinami kot umetniški mojster človeških stvari sploh, nikoli pa ga ne bi, če bi bil le preprost domačijski povestničar. Tako je v uvodu k svojemu razmišljanju zapisal dr. Franc Zdravec, mi pa dodajmo le, da bodo vsi referati iz enajstega sklica plenuma kulturnih delavcev v Radencih objavljeni v posebnem zborniku, nekateri od njih (tudi Zdravce) pa tudi v Književnih listih.

K zaokroženju teme je sodil tudi literarni večer v Novakovi galeriji v Murski Soboti, ogled pete nadaljevanke - TV dramatizacije Kranjčeve povesti »Strici so mi povedali«, ki jo je režiral France Štiglic, in v ta krog je sodilo tudi odkritje doprsnega kipa pisatelja v Veliki Polani, ki ga je izdelal brez plačila za to priložnost akademski kipar Drago Tršar, odlila livarna Šep v Zagrebu (prav tako brezplačno) in zanj izdelalo podstavek ljubljansko podjetje Mineral (tudi brezplačno).

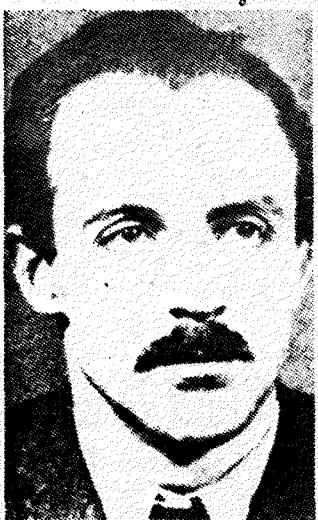
B. Ž. J.

Komorna glasba 20. stoletja

Kakor smo se (predvsem v zadnjih, bolj sušnih letih) že navadili, se nekateri dogodki, zlasti na področju kulture povezujejo in zaokrožajo v celoto. Tako je bilo tudi prejšnji teden v Radencih, ko so zasedali kulturniki na plenumu kulturnih delavcev OF in je v povezavi s tem dogodkom potekal tudi festival komorne glasbe dvajsetega stoletja.

Za nas je bil ta festival tokrat pomemben predvsem zato, ker je potegnil iz pozebe v partizanih padlega skladatelja Francija Šturma in njegovo skladateljsko delo.

Tako je Trio Lorenz iz Ljubljane s pomočjo pianistke Jelke Klemenčič in kvarteta Eder iz Budimpešte v petkovem nočnem koncertu prvič javno izvajal Šturmov del: sonato da camera za violino in klavir, suito za klavir, sonato za violino solo in godalni kvartet.

Skladatelj Franci Šturm, o katerem je bil minulo soboto tudi poseben kolokvij v Radencih. O njegovem času je spregovorila Marija Bergamo-Koren. (»Dvomi in prelomi jugoslovanskih glasbenih trideset let«) o njem pa mag. Katarina Bedina.

Franci Šturm se je rodil 17. junija 1912 v St. Petru na Krasu (današnji Pivki) znamenitemu očetu Francu Šturmu, slovenskemu romanistu in kulturnemu delavcu.

Kompozicijo je študiral pri skladatelju Slavku Ostercu in se po šolanju na ljubljanskem konservatoriju šolal še v Pragi v mojstrskem razredu profesorjev Josefa Suka in Aloisa Habe. Predvsem Habe, »izumitelj« četrttonske glasbe in ena imenitnih osebnosti v takratnem glasbenem življenju Evrope, je imel na Šturma precejšen vpliv.

Toda kljub odlični šoli Šturm po vrnitvi v Ljubljano ni mogel najti zaposlitve. Po odsluženju vojaščini je v Parizu nadaljeval izpopolnjevanje s študijem dirigiranja in operne režije. Ob nemški kapitulaciji Pariza pa se je vrnil v Ljubljano, kjer je kompo-

niral, sodeloval z Dramo in še naprej študiral pri Danilu Švari.

Sin moža, ki je bil med soustanovitelji OF (dr. Francija Šturma), je takoj začel delovati v vrstah aktivistov in je avgusta 1943. leta skupaj z ženo, operno pevko Bogdano Stritarjevo odšel med partizane. Padel je še istega leta 11. novembra v Iškem Vintgarju.

V glasbi se je navduševal za nove pristope, za načela atonalnosti ter štiri in celo šestino-tonski sistem. Za časa svojega kratkega partizanstva je zložil dva samospeva, ki sta globoko podoživeto ponazarjala čas. Njegova zapuščina obsega več kot sedemdeset skladb, večina komornih in solističnih. Današnjemu občinstvu je ostal skoraj čisto neznan in tako je petkov radenski koncert tudi s predstavitvijo štirih njegovih skladb počastil enajsti sklic plenuma kulturnih delavcev OF.

B. Ž. J.

Premiera Partljičeve igre v ljubljanski Drami

»Moj ata, socialistični kulak« ali v kriznih časih o kriznih časih

Ni moda in tudi ne elitiistična poteza zadnjega časa to, da vse več naših literatov v svojih umetniških delih obravnava čas, ki zajema konec druge svetovne vojne, prve dni v svobodi in obdobje informbiroja. Svoboda je najsvetejša in najdragocenejša, ko se zanjo bojujemo. Ko pa je izbojevana, se nam v časih dogaja, da ne vemo prav, kako z njo ravnati. Ob-

dobje, ko je bilo tako pri nas, ko smo pokopali bogove in odprtih ust od razočaranja nad izdanim prijateljstvom občutili vso težo samotne poti, je čas, ki ponuja literarnim ustvarjalcem neizčrpno pahljačo izbire človeških usod in dogajanj. Eno takšnih je v svojem delu »Moj ata, socialistični kulak« predstavil Tone Partljič in po pomladanski mariborski

premieri smo to delo tokrat doživeli v izvedbi igralcev ljubljanske Drame.

Partljič nam ponuja svoj pogled na čas, ki se prepleta z avtobiografskimi odsevi. Hkrati pa nam spregovori (sicer skozi njemu značilno komedično zasnovanim dialogom) o smrtno resnih stvareh: predvsem o najhujši nevarnosti vsakega časa in v vseh družbah - o poniglavo-

sti, o brezvestnem povzemanju časa in okolju najugodnejšega obnašanja, pa tudi o človeški toplini, o zdravem jedru, ki ga zunanje dogajanje maliči, a vendar ne uniči!

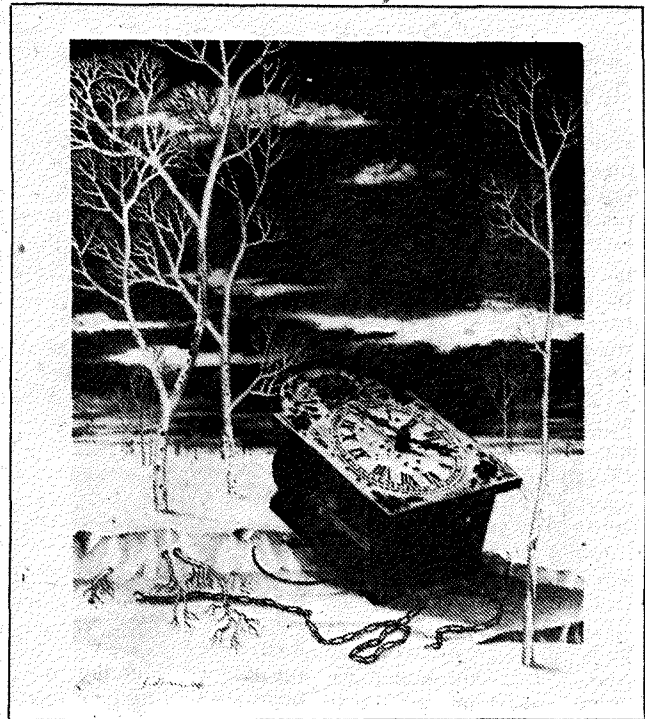
Malekova železničarska družina se znajde v vrtincu svobode na robu slave partizanskih zmag, z očetom, ki je Stalina služil in iz nemške vojske pobegnil. Dobijo košček agrarne zemlje in jo hip-

Janez Vidic razstavlja v Radencih

Kronist minevajočega časa

V počastitev plenuma in tudi ob letošnjem življenjskem jubileju slikarja-partizana Janeza Vidica so v razstavnem paviljonu hotela Radin v petek odprli razstavo petinštiridesetih likovnih del tega umetnika.

Ravnatelj mariborskega muzeja in profesor muzejstva na ljubljanski filozofski fakulteti Sergej Vrišer je o njegovem opusu dejal, da se zdi nadvse obsežen, in da slikar obvladuje številne izrazne tehnike, od slikanja z oljem na platno, na steklo, do pastelov, akvarelov in celo-batikov.

To, kar smo si lahko ogledali v Radencih, je motivika, ki se z očmi sodobnosti ozira na ostanke minulega časa, ki te ostanke spoštuje in ceni, hkrati pa se zaveda njihove minule rabnosti.

Velik del Vidičevega likovnega dela nastaja v slovenjgorskih Dragotincih, mnoge od razstavljenih slik pa so nastale še to poletje. Čeravno se ozira po novih objektih slikarskega okvirjanja, pa ostaja Prlekija in njen odsev slejkoprej prepoznavna tudi v teh delih.

Avtor je posvetil razstavo enemu svojih tesnih prijateljev, pokojnemu profesorju Jožetu Košarju. To je bil mož, ki je iz prleške pokrajine izšel in je slikarja tudi naučil ljubiti ta del slovenske zemlje.

B. Ž. J.

Tone Partljič o svojem delu: »Igra je nedvomno komedija, sam sem jo poimenoval žalostna komedija, ne zaradi slovenske navade, da smo vedno radi tudi malo žalostni, ampak sem s tem prilastkom hotel reči, da sta si solza in smeh pač čisto blizu, obenem pa upam, da ta (morda ne preveč dobesedno vzeta) oznaka vključuje tudi tisto, kar je poetično in morda celo lirsko v tekstu. Po drugi strani pa je to tudi politična igra, oziroma »zgodovinska« komedija o letih 1945-1948...«

zatem, ko se osnujejo kmetijske zadruge, izgubijo. Simbol očetovega bojevanja v Sovjetski zvezi, ime, ki ga je nadel hčeri, Volga, se mora čez noč umakniti. Volga postane spet Olga, Malekovo vojskovanje ni več junastvo, zvoziti pa je treba, četudi tako, da se ponižaš in si nadeš vlogo tepca.

Naglas smo se smejali posameznim domislicam na ljubljanski premieri, toda sporočilo je slejkoprej ostalo resno: gesla zapolnijo ozračje, gesla padejo. Delovanje človeške družbe pa je zapleten mehanizem, ki ga na tako preprost način ni in ne more reševati noben čas.

Bojana Zokalj-Jesih

Ob 40-letnici krstne uprizoritve Klopčičeve matere

Pred štiridesetimi leti, 4. oktobra 1943, je Jermanova partizanska igralska skupina uprizorila Klopčičevo »Mater« v Kočevju pred zborom odposlancev slovenskega naroda. To je bila prva večja gledališka manifestacija v slovenskem partizanskem gibanju.

V knjigi Viktorja Smoleja »Slovstvo v letih vojne 1941–1945« izverno, kako je nastajala ta igra po pripovedi njenega avtorja Mileta Klopčiča: »Po nalogu IO OF so povabili v Meniško vas pod Rogom poleg drugih tudi Klopčiča, Brejca in Udoviča. Tu jim je predsednik IO OF Josip Vidmar naročil: Dne 1. oktobra se začne zbor odposlancev slovenskega naroda. Ob koncu zborovanja želimo akademijo s petjem, deklamacijami in skečem. Skeča nimamo, zato sem prišel in poklical vas. Napišite skeč, biti mora udaren, traja naj največ pol ure, glede zasedbe upoštevajte, da imamo pri roki pet, šest igralcev oziroma igral, rok je kratek, saj bo premiera čez teden dni. Upoštevajte še druge okoliščine in možnosti. Vseeno je, ali napišete stvar vsi trije skupaj ali jo napišeta dva ali eden, ali pa če pokličete še četrtega ali petega na pomoč – to je vaša stvar, a besedilo mora biti napisano v dveh, treh dneh. Vi odgovarjate!«.

Kako je potem »skeč«, ki ga je naročil Josip Vidmar v neizprosno vojaškem tonu, resnično nastajal, o tem piše Edvard Kocbek v »Listini«: »Z Vidmarjem sva se pogovarjala s kulturniki glede slavnostnega večera na zboru. Obiskala sva gledališke ljudi, ki so se že tudi pokazali v dolini, in jim naložila skrb za izvedbo slavnostnega odprtja. Okoli naju se je zbrala mešana družba

ustvarjalcev in poustvarjalcev. Pretresli smo razne možnosti in izbirali gledališko delo, ki naj bi prišlo v poštev. Eni so bili za to, da najdemo kakšno staro gledališko delo, ki bi verjetno šele zdaj spregovorilo, drugi pa smo se navduševali za novo stvar, ki bi jo bilo treba šele napisati. Zedinili smo se za drugo različico. Kljub kratkemu, skoraj nemogoče tesnemu roku, smo se ločili s sklepom, da se čez čas znova snidemo, in če le mogoče z osnutki ali vsaj s predlogi... z Vidmarjem sva nazaj grede ugibala, kdo bo ugriznil. Ali Klopčič? Ali Udovič? Dve enodejanki bi ne bili odveč...

Bil sem znova v dolini... Trčil sem na Brejca in Udoviča in ugotovil, da sta že začela razpletati snov. Opustila sta enotnost časa in sklenila, da bosta ob resničnih osebah uporabila tudi simbolične. Podvomil sem o zasnovi in ju nagovarjal, da bi se lotila enostavnejše snovi: naj bi, postavim, obdelala večer v sodobni slovenski vasi in v njem osredotočila vse zunanje usodne dogodke in njihove učinke, tako bi mogla na nov način oživiti vaško skupnost. Dejal sem, da smo dolžni osebno tragiko posameznikov vzdigniti v občestveno tragiko in jo tako rekoč antično osvetliti. Umetnik mora danes poudariti prav tiste skupne vezi, ki nas zблиžujejo kakor še nikoli... – Tudi Klopčič se je lotil

snovi, vendar je podoba, da jo bo obdelal na star način...

Že zgodaj zjutraj sem pohitel v dolino, da bi izvedel, kako potekajo priprave na akademijo. Ugotovil sem, da se ustvarjalna spontanost mladih književnikov zaradi tesnega časa nikakor ni mogla razviti. Razen Klopčičeve enodejanki, ki se že bliža koncu, nimam nič drugega.

Ker je Brejčeva izvirna zamisel terjala več časa za izdelavo in tudi večje število

njem jutru ob treh, dne 4. oktobra 1943 v dvorani Sokolskega doma v Kočevju. Naslovno vlogo je igrala Ema Starčeva, Minca je bila Vladoša Simčičeva, Peter Jože Tiran in Andrej Jože Gale, vlogo partizana Marka je odigral neki amaterski igralec. Igro je režiral Ivan Jerman.

Ko Viktor Smolej razčlenjuje Klopčičevo »Mater«, ugotavlja, da je »Mati« po svoji vsebini najtesneje po-

stopajočih oseb Minca, Peter, Andrej, Boštjan so naša vsakdanja imena. Resnična krajevna imena, kakor Sodražica, Krka, Loška dolina postavljajo ljudi in dogodke v resnično slovensko pokrajino.

Klopčičeva »Mati« je z vso svojo vsebino, motiviko, čustveno in miselno težo tipična za tista leta osvobodilnega boja, iz nje diha partizansko ozračje jeseni 1943. Z vsako osebo v njej bi lahko

po njej. Ideja »Matere« je v zadnjem prizoru, ko mati z vsem srcem stopi na partizansko stran. Sama izroči sinu Petru puško ubitega Franceta in pri tem izpove svoje prepričanje: »Kolikor je ljubezni v mojem srcu, toliko je zdaj tudi sovraštva, in kolikor je bilo strahu, je zdaj srda in poguma!«

Igra je na zboru odposlancev slovenskega naroda doživela izreden uspeh, pozneje pa je izšla tudi v tisku in postala nepogrešljiva na mnogih partizanskih mitingih in prireditvah. Leta 1944 so jo uprizorili v hrvaškem prevodu v Istri na hrvaškem osvobojenem ozemlju, v Bosni in Dalmaciji. Še pred koncem vojne so jo prevedli v francoščino in jo igrali v Alžiru. Dne 12. novembra 1944 so jo uprizorili v osvobojenem Beogradu v režiji Braslava Borozana. Brž po vojni je izšla tudi v slovaškem in romunskem prevodu. Tudi ameriški časnik »Prosveta« jo je natisnil.

Vsekakor je Klopčičeva »Mati« pomembna igra za slovensko partizansko dramatik. Čeprav je bila napisana tako rekoč po naročilu, je vendar rezultat izvirno umetniško dejanje. Revolucionarni poet Mile Klopčič je dobro prestal dramsko preizkušnjo. Njena krstna uprizoritev na zboru odposlancev slovenskega naroda je zapisana v zgodovini slovenskega partizanstva kot svetlo in obetavno umetniško dejanje, ki je odprlo pot tudi večjim partizanskim celovečernim dramam. Začela se je porajati izvirna slovenska partizanska dramatika.

Dušan Mevlja

Zasedanje zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju (risba Božidarja Jakca 1943)

igralcev in ker je rok preganjal, je padla odločitev na Mileta Klopčiča, ki je nalogo prevzel in v dneh 26. in 27. septembra 1943 napisal »Mater«.

Krstna uprizoritev Klopčičeve »Matere« je bila v zgod-

vezana s slovenskim kmečkim svetom. Ljudje v njej so naravni ljudje, ki jim je tuja vsaka ponarejenost in poza. Njihova govorica je preprosta, vendar dramsko živa, saj govori o usodnih rečeh in velikih dogodkih. Imena na-

rekli, da nosi najznačilnejše poteze splošnih slovenskih tipov. Iz teh in podobnih razlogov vidi Viktor Smolej v »Materi« povsem ljudsko igro, ki se je prav tako mogla uveljaviti med širokimi sloji na Slovenskem med vojno in

Izšla je imenitna monografija o slikarju Lojzetu Spacalu

V ječi je postal slikar

Podoben naslov je dal neki milanski kritik svojemu zapisu ob razstavi Lojzeta Spacala pred davnimi leti. In umetnik v avtobiografski izpovedi (v dialogu z avtorjem

šič in Valenčič, sem začel prvič misliti na slikarstvo... Vas v južni Italiji, kjer sem ves čas preživel kot interniranec, je prav po naključju začetek moje slikarske poti.

bo kar najbolj skromna, saj zanj ne zmore veliko potrositi. Ta prizor je bil zame, mladega fanta, zelo ganljiv in me je tako prevzelo, da sem sklenil nekaj prispevati za ubogo deklico. Z mizarjem sva napravila prav lično krstico in nato sem jo z veliko skrbnostjo poslikal. Delal sem noč in zjutraj je bila nared. Ko so jo otroci v spre-

vodu nosili po vasi v cerkev in nato na pokopališče, je bil to pravi dogodek. Se nikdar ni nobeno moje delo zbudilo toliko občudovanja...

Tako se torej mojster spominja svojih začetkov. Pred nami pa je nova knjiga o skoraj petdesetih letih njegovega likovnega dela, o njegovi slikarski in človeški povezanosti s slovenskim in italijanskim kulturnim prostorom.

Umetnik zase pravi, da se je rodil v Trstu, čuti pa se Kraševca. Najbrž si je zato izbral tudi kraj predstavitev knjige, o kateri je tu beseda. V Škrbini na Krasu so namreč predstavniki Mladin-

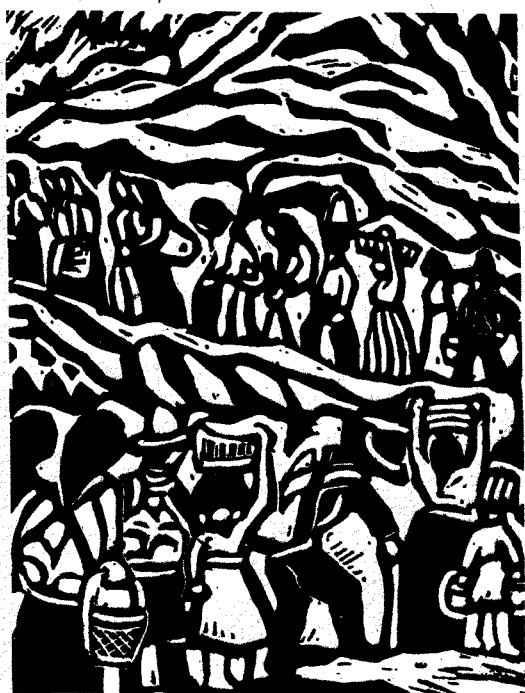
ske knjige v Ljubljani in Arte & Pensiero iz Firenc ter Alpine Art iz New Yorka predstavili knjigo z naslovom »Spacal«.

Vodja celotnega projekta knjige je bil Slavko Pregl, urednik in pisec osrednjega besedila Zoran Kržišnik, ostala besedila pa so prispevali še: Gillo Dorfles, Z. Kržišnik (v dialogu z avtorjem), Jure Mikuz, Ina Stegen in Giuseppe Marchiori. Knjiga je opremljena s 188 barvnimi in črno-belimi reprodukcijami visoke tiskarske kakovosti, s seznama teh del, bibliografijo, življenjskimi podatki, podatki o razstavah in nagradah in fotografijami

umetnikovega kraškega doma ter njegovim portretom.

Brez dvoma gre za velik založniški podvig, kakršnil je na Slovenskem malo in jil je najbrž v bližnji prihodnosti malo verjetno pričakovati več. Gre za srečno okoliščino, da je tokrat izšla monografija o slikarju, ki je prav tako globoko zasidran slovenski kot v italijanski likovni prostor, in je bilo sodelovanje z drugimi založbami lažje. To pa ne pomeni, da drugih naših eminentnih umetnikov ne bi mogli predstaviti svetu v prav tako bleščeči opravi.

B. Ž.

Prehrana partizanom, 1944

knjige Zoranom Kržišnikom) to potrjuje. »Prav v rimskih zaporih, kjer so bili v sosednjih celicah zaprti tovariši Miloš, Bidovec, Maru-

Večkrat sem pomagal v skromni mizarški delavnici. Nekega dne pride reven kmetič naročit krsto za štiri-letno hčerko in prosí, naj

O varstvu naravne in kulturne dediščine do leta 2000

Po potrebah ali po velikosti malhe?

Tako so razmišljali na posvetu o razvoju kulturnih dejavnosti v SR Sloveniji do leta 2000, natančneje, na enem od posvetov, kjer so obravnavali ožjo tematiko varstva naravne in kulturne dediščine ter likovno dejavnost. Seveda so si na zastavljeno vprašanje lahko takoj sami postregli že z odgovorom. Tisti, ki strokovno delajo na področju varovanja naravne in kulturne dediščine in likovne dejavnosti, razmišljajo o potrebah na tem področju do leta 2000, tisti pa, ki uokvirjajo ta razvoj, morajo predvsem upoštevati finančne možnosti in odbirati realno mogoče od utopičnega.

Ceprav izhaja varovanje naravne in kulturne dediščine na Slovenskem že iz avstrijro-ogrskih časov, menijo strokovnjaki, da se delo na tem področju še vedno ne razvija načrtno usklajeno.

Ko so na posvetu obravnavali načrtnost našega varovanja naravne in kulturne dediščine, so slej ko prej morali omeniti, da je tako v občinah kot v regijah razvoj te dejavnosti še vse preveč odvisen od »premožnosti« občin in regij, pa tudi od posluha za to področje kulture pri političnih vodstvih in pomembnih gospodarskih delovnih organizacijah. Res je, da novi zakon, ki uokvirja to dejavnost, bolje kot prejšnji ureja vprašanje odpiranja novih muzejskih enot, daje natančnejša navodila o tem, kdaj, kje in v kakšnih razmerah je treba naloge združevati in kdaj ne. Toda, delo še vedno ni koordinirano, celo metode dela posameznih strok niso usklajene in nenazadnje tudi ne odbira tistega, kar bomo

zanamcem varovali še naprej, oziroma tistega, kar bomo zavrgli ali pustili v nemar.

Se vedno se tudi pri varovanju naravne in kulturne dediščine ter pri predstavljanju likovne dejavnosti prebijo strokovnjaki vsak po svoje do podatkov in virov informacij. To je precej sifozovsko delo, ki jemlje čas raziskovalcem, pa tudi skupnosti. Vendar, tako so nekam nemočno ugotavljali na posvetu, tudi v bližnji prihodnosti še ni pričakovati bistveno drugačnih možnosti. Kajti banke podatkov, splošno dostopnih vsem, so želja (v svetu že leta uspešno delujoča resničnost), ki jo moramo najbrž v kontekstu uvodne misli prišteti med utopične.

Pa pustimo stvari, ki so odmaknjene. Strokovnjaki so na posvetu menili, da njihovo delo toliko časa ne bo bolj načrtno in med različnimi strokami povezano delujoče, dokler ne bodo urejene osnovne stvari, kot je denimo usklajevanje dokumentacije, usklajevanje delovanja muzejev (delitev po vsebini, namembnosti in prav tako združevanje)... Tega pa seveda ne bo delal nihče zunaj tega kroga, zato bo najbrž treba prelomiti marsikatero lokalistične interese, preseči posamične želje in porazdeliti delo. Pri vsem, tem pa se bo spričo velikanskega števila kulturnih in naravnih spomenikov treba odločati, kaj ima prednost, saj družba zanesljivo (vsaj v teh časih) ne bo zmogla sredstev za vse.

B. Ž. J.

Blaževa mati – Mati junakinja

Nova Sušica leži v krajevni skupnosti Košana. To je bilo nekoč pretežno kmetijsko področje. Po prvi svetovni vojni so ga zasedli Italijani. Že pred drugo svetovno vojno mnogim samo zemlja ni dajala dovolj za življenje, ampak so si morali služiti vsakdanji kruh še drugače. Mnogi so odšli tudi na tuje. Nekateri so se pozneje vračali domov, poravnali dolgove na svojih revnih posestvih, nadaljevali z obdelovanjem skromne kraške zemlje in kot zavedni Slovenci kljubovali vse bolj rastočemu italijanskemu fašizmu. Mnogi so šli po tej poti, med njimi tudi Marija Hreščak s partizanskim imenom Mati junakinja.

Marija Hreščak se je rodila 3. septembra 1893 na Novi Sušici v kmečki družini kot najstarejša od devetero otrok, od katerih sta dva umrla že v zgodnji mladosti. Tudi oče ji je zgodaj umrl. Marija je morala materi v vsem pomagati, prav zato je hitreje dozorevala kot njeni vrstniki. To so opazili tudi njeni učitelji v osnovni šoli v Košani. Učitelj Grad je Marijini materi priporočil, da bi jo dali študirati v višje šole, ker je zelo nadarjena. Toda mati sama s kopico otrok se je odločila, da mora hčerka Marija delati na kmetiji.

Leta 1913 se je Marija poročila s Francem Kastelicem na kmetijo na Kal pri Pivki. Toda že leta 1914 je moral mož na fronto v prvi svetovni vojni in pustil jo je samo s sinom Franetom. Mož se ni vrnil nikoli več. Tudi sin Franje je kasneje umrl v Abesiniji. Marija Hreščak si je znova poskušala ustvariti družinsko srečo. Ker pa mrliškega lista za prvega moža ni dobila, ji tedanje oblasti drugega zakona z možem Mihaelom Kapelj niso uradno priznale. Kljub temu sta si ustvarila srečno družinsko življenje. Tako se je Marija s Kala preselila na Novo Sušico k Mihaelu, po domače k Blaževim in mu rodila tri krepke fante. Tudi drugi mož je kmalu umrl in spet je ostala Marija sama s tremi majhnimi otroki in z dvema močno zadolženima kmetijama, na Kalu in na Novi Sušici.

Po kruh v Ameriko

Hitro se je znašla in odšla 1924. leta v Ameriko, da bi s prisluženim denarjem rešila kmetiji in družino. V Ameriki je Marija trdo delala 4 leta in pošiljala domov prihranjen denar, da so lahko izplačali dolgove. V Ameriki je Marija spoznala socialne krivice, ki so vladale v svetu, zlasti še na področju boja za enakopravnost črncev z belci. Kot delavka v hotelu je vsako priložnost izkoristila za naklonjenost in pomoč izkoriščenim črncem. V Ameriki bi se lahko bogato poročila in tudi otroke bi lahko vzela k sebi, toda domovinska zavest in ljubezen do rodne zemlje sta jo pripeljali nazaj. Domov se je vrnila 1929. leta in pridno delala na kmetiji na Novi Sušici s svojimi otroki, ki jih je vzgajala v narodno zavedne Slovence.

Med prvimi borci za svobodo

Slovensko primorje je vsak dan bolj trpel pod fašističnim nasiljem. Po slovenskih vaseh se ni več smelo peti slovenske pesmi, slovenski fantje so morali v italijansko vojsko. Tudi Marijin sin Tone je moral v italijansko vojsko. Leta 1941 je bila Marija Hreščak s sinovi med prvimi borci za svobodo na tem območju. Njena hiša je bila vedno odprta za partizanske borce in aktiviste. Ko je prvoborec Ervin Dovgan-Janez avgusta 1941 prišel na Primorsko kot organizator narodnoosvobodilnega gibanja, sta s tovarišem Karlom Čučekom z Nove Sušice prišla k Blaževim na Novi Sušici in se tam sestala še z

drugimi somišljeniki. Hiša Blaževih je bila že od vsega začetka NOB središče odporniškega gibanja. Tu so zbirali tudi ilegalno literaturo, ki so jo potem po zaupnikih razdeljevali naprej.

Marija Hreščak-Mati junakinja

Marija Hreščak in njen dom na Novi Sušici sta postala zanesljiva baza za vse oblike narodnoosvobodilnega boja na tem območju.

Prve žrtve

Jeseni 1941. je prišel Marijin sin na dopust iz italijanske vojske. Takoj se je povezal z Dovganom in začel z njim pripravljati vse potrebno za narodnoosvobodilni boj. Februarja 1942 se je pri Blaževih ustavila skupina 12 partizanov, ki jih je vodil Janko Premrl-Vojko. Ta skupina je imale tu sestanek z zaupniki OF vasi Nova Sušica, ki jih je Ervin Dovgan že organiziral. Ko je sin Jožko februarja 1942 dobil pozivnico za redno italijansko vojsko, se je tudi on uprl, medtem ko je brat Stanko tedaj že služil obvezni vojaški rok v redni italijanski vojski. V začetku aprila 1942 sta Jožko in Tone Hreščak odšla v partizane, ker ilegalno delo doma za njiju ni bilo več varno. Jožko s partizanskim imenom Branko se je priključil partizanski skupini, ki je šla iz vasi Volče na Nanos. Tam so ga 18. aprila 1942 ujeli Italijani in ga odpeljali v Rim. Dne 26. junija 1942 so ga ustrelili v trdnjavi »Forte Bravetta«. Dne 21. aprila 1942 so italijanski karabinjerji aretirali Marijo Hreščak na Novi Sušici, jo

odpeljali v Postojno in jo zaslisevali. Aretirali so jo zaradi sinov partizanov. Iz Postojne so Marijo Hreščak odpeljali Italijani v Trst, nato pa v konfinacijo v Avelino v južno Italijo.

Brez doma

Ob razpadu Italije se je Marija vrnila na Novo Sušico, kjer pa je našla namesto doma le podrtijo. Italijani so namreč 20. maja 1942 njen dom na Novi Sušici razdejali. Hišo so hoteli zažgati, toda ker se je tesno držala drugih s slamo kritih hiš, so se italijanski vojaki lotili razdejanja hiše – ruvali so okna, vrata, pod, hišne trame, pohištvo. Vse so znosili na sredo vasi ter zažgali; celo vinsko trto pred Marijino hišo so posekali in vrgli v ognjene zublje. Marija je začasno odšla k bratu Janezu Hreščaku na Novi Sušici, kjer je našla tudi sina Stanka, ki se je malo pred njo vrnil iz italijanske vojske. Že po nekaj dneh si je Marija uredila zasilno bivališče v svinjski kuhinji uničenega doma, ki je edina še imela ohranjene stene.

Padel ji je še en sin

Ko si je Stanko zaradi obolenja nog malo opomogel, se je v začetku novembra 1943 odločil, da gre v partizane, in sicer na karavlo P3, ki je bila v lozi pri vasi Laže. Z dvema kurirjema je odšel v vas Volče, ki je tedaj že bila požgana. Imeli so polne nahrbtnike ilegalne literature. Ponoči so se želeli malo odpočiti, zato so legli v Ježicev hram, ki je zaradi kovinskega ograjenja edini kljuboval, ko so Italija-

ni požgali vas. Teden dni pred tem so partizani na postaji Košana oziroma pri Čepnu aretirali nemška vojaka. Nemci so ju vse dni iskali in so tako prišli tudi v Volče, kjer so naleteli na kurirje. V hram so vrgli ročno bombo. Stanko je bil hudo ranjen, druga dva kurirja pa sta se ranjena rešila. Stanka so Nemci še živega naložili na voz in ga odpeljali na Čepno, kjer je umrl. Nemci so skušali ugotoviti, kdo je mrtvi partizan. Osebnostna izkaznica, ki so jo našli pri njem, jim je razkrila, da je to Stanko Hreščak. Na zahtevo Nemcev je mora Anton Šušelj iz Gornje Košane pripeljati mrtvega Stanka na Novo Sušico.

Pred vozom je šla skupina oboroženih nemških vojakov. Franc Fidel je videl Nemce, zato je takoj obvestil Marijo Hreščak, ker je vedel, da je pri njej aktivist s pomembnim gradivom in orožjem. Marija je takoj vzela aktivistovo pištolo in titovko in stekla na vrt ter to skrila. Aktivist je skušal pobegniti.

Toda Nemci, namenjeni proti Marijinemu bivališču, so ju prestregli. Medtem so Stanka pripeljali na Fidlovo dvorišče. Nemci so Marijo Hreščak soočili z mrtvim sinom, ki je bil hudo zdelan.

Da vas ne bi trpela zaradi njenega otroka, ga najprej ni hotela spoznati, čeprav so Nemci nanjo vpili, da laže. Se le ko so ji nemški vojaki pokazali njegovo legitimacijo, je priznala, da je njen sin in rekla, da ga prej ni mogla spoznati, ker so ga tako zmrčvarili po obrazu. Nato so Nemci Stanka zapeljali na sredo vasi, vas Novo Sušico obkolili in vse vaščane segnali na sredo vasi, da bi ga gledali.

Ustrelite, če hočete

Skozi vas je po naključju prišel kmet z vozom. Nemci so ga ustavili, naložili na voz Stanka, njegovo mater in aktivista, ki so ga ujeli pri Mariji. Nato so se na voz spravili še nemški vojaki in vsi skupaj so se odpeljali na postajo v Košano, nato pa v Vremski Britof, kjer so Nemci imeli postojanko. Tam so zaslisevali Marijo in aktivista. Ker ni hotela ničesar izdati, jo je hotel nemški oficir ustreliti.

Tone Hreščak

Tedaj pa je ona junaško in brez pomisleka stopila k steni. »Kar dajte«, je rekla in razgalila prsi. »Ustrelite, če hočete. Se prav nič ne bojim.

Marijino junaštvo je prevzelo celo nemškega oficirja: spravil je revolver in začel zlepa. Po nekaj dneh so jo spustili in dovolili so ji odpeljati tudi sina Stanka. Mrtvega Stanka je šel v Vreme

iskat z vozom stric Janez in ga pripeljal domov, kjer so ga v spremstvu vaščanov pokopali na pokopališču v Košani. Stric Janez Hreščak, pri katerem so Marijini sinovi našli svoj drugi dom po porušenju domačije in odgonu njihove matere v taborišče, je z njimi delil trpljenje in jim skušal pomagati kot svojim sinovim. V spomin na vse to gorje je sestavil pesem »Trije bratje partizani«, ki ima akrostih »Tito prvi partizan«:

*Trije bratje partizani
In njim mati prav tako
To res pravi so Slovani
O, da bi vsi b'li tako.*

*Prvi v vasi so se poslovili
Radostno dali nam roke
Vsi veselo se ločili
In odšli so tja v gore.*

*Proti sovražniku hitijo
A vetrič hladen jim pihlja
Rožice po polju cvetijo
To jim še korajžo da.*

*In tam v gozdu se borijo
Za vasio se čuje strel
Ah to je bila težka borba
Naj bi jo naš rojak umel.*

Urbanova mama

Vse gorje Marije – Matere junakinje ni prestrašilo. Svoje ilegalno delo je nadaljevala še bolj navdušeno. Ostal ji je samo še si Tone s partizanskim imenom Urban, ki je bil borec Pivške čete in pozneje kurir karavle PB. Po sinu Urbanu se je Marije prijel tudi ime Urbanova mama. Jeseni 1943. leta je bil Tone Hreščak-Urban poslan v partijski tečaj na Vojsko. Po vrnitvi je v rajonu Dolane organiziral partijsko organizacijo, odbore Osvobodilne fronte in drugo. Postal je tudi predsednik gospodarske komisije za pivsko okrožje in to funkcijo je opravljal vse do osvoboditve maja 1945. leta.

Velikega pomena za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem po kapitulaciji Italije je bil prihod tovarišice Žive Kraigher-Ksenije, ki je postala organizacijska sekretarka okrožnega komiteja KPS za Pivko ter je opravljala inštruktorско delo za organiziranje partijskih celic, odborov OF, SPZZ, mladinskih, narodnoosvobodilnih in drugih odborov na Primorskem. Tovarišica Ksenija je prišla tudi v rajon Dolane, kjer je srečala Marijo Hreščak. Organizirala

rala. Kot izredno uspešna in vdana organizatorka je bila Marija predlagana za delegatko na okrožno konferenco SPZZ za pivsko okrožje, ki je bila konec novembra 1943. leta v Orehku pri Postojni.

Mati Marija je bila na konferenci izvojenka za članico okrožnega odbora SPZZ za pivsko okrožje. Poleg tega je opravljala še druge funkcije; med drugim je bila tudi članica okrožne gospodarske komisije za pivsko okrožje. Po konferenci SPZZ v Orehku so odbori SPZZ pokazali veliko aktivnost. Med prvimi je treba poudariti zlasti solidarnostno akcijo za pogorele vasi pod Nanosom, kjer so požgali Nemci ob septembrski ofenzivi 1943. leta. Decembra 1943. leta so žene skupaj z mladino organizirale po vaseh veliko akcijo priprave novoletnih daril za partizansko vojsko. V ta namen so zbrali pletene jope in nogavice, pecivo, ki so ga žene same spekle in druge potrebščine za borce. Vse to so žene zložile v številne pakete, ki so jim priložile pisma z novoletnimi voščili. Vasi so kar tekmovala med seboj.

Delegatka na pokrajinski konferenci AFŽ

Druga februarja 1944 je bila pokrajinska konferenca SPZZ za Primorsko v vasi Stjak nad Stanjelom. Prišle so delegatke vseh okrožij Primorske in med njimi tudi Marija Hreščak, ki je tedaj dobila ime Mati junakinja. Po glavnem referatu, ki ga je imela Katja Rupena, se je razvila diskusija. Med prvimi se je oglasila Marija Hreščak; ponosno in samozavestno je vstala in poleg drugega rekla: »Tudi jaz sem mati treh partizanov. Dva sta že padla in ni mi žal, da sem vzgojila take sinove. Naj ne bo matere, ki bi ji bilo žal, če bi njen sin ali brat padel, naj ne bo matere, ki bi dala svoje sinove belogardistom.« Sledile so volitve v pokrajinski odbor SPZZ za Primorsko; iz pivskega okrožja so bile vanj izvoljene Marija Hreščak-Mati junakinja, Frana Tomšič-Drava z Bača (umrla je v Auschwitzu), Živa Kraigher-Ksenija, organizacijska sekretarka okrožnega komiteja KPS za Pivko, in Sonja Močnik-Dana. V kulturnem delu je najlepšo točko pripravilo pivsko okrožje. Dekleta,

Stanko Hreščak

Jožko Hreščak

jo je v rajonski odbor SPZZ za Dolane in Marija je postala predsednica tega odbora. Zelo mi je še v spominu, kako je Marija Hreščak skupaj s tovarišico Pavlo Krnel-Katjo, tajnico okrožnega odbora SPZZ, Sonjo Močnik-Dano in še z nekaterimi drugimi organizirala oziroma postavljala odbore SPZZ po posameznih vaseh in jih aktivizi-

oblečena v slovensko, hrvaško, makedonsko, črnogorsko, srbsko in bosansko narodno nošo, so v kolu prikazala bodočo federativno Jugoslavijo. Vsaka noša je predstavljala eno republiko, harmonikašica pa je bila oblečena v tržaško narodno nošo. Nastopila je tudi Marija Hreščak-Mati junakinja z recitacijo Borove pesmi Mati

piše pismo sinu. S prepričljivostjo je osvojila srca vseh navzočih. Prireditev so končali s plesom; prvi ples sta zaplesala dr. Joža Vilfan in Mati junakinja.

V Auschwitz

Aktivnost Marije Hreščak je bila vse bolj razsežna in plodna. Zlasti je bila uspešna na področju gospodarske komisije. Skrbela je za prehrano borcev različnih partizanskih enot in tudi za 9. korpus. Njena dejavnost je bila po vaseh zelo znana. Junija 1944 so, verjetno zaradi izdaje, Nemci in domobranci nenadoma obkolili njeno hišo na Novi Sušici in jo ponovno aretirali. Najprej so jo odpeljali na Pivko, jo pretepali in mučili med zaslišavanjem, toda od nje niso zvedeli ničesar. Nato so jo odpeljali v Trst v Coroneo, od tam pa 28. junija 1944 skupaj z drugimi jetnicami v nemško koncentracijsko taborišče Auschwitz. Pavla Krnel-Katja, ki se je srečala z Marijo Hreščak že v zaporu v Coroneu in šla z njo tudi v Auschwitz, se je spominja takole: »Bila je izredna, držala je moralo nam vsem, ki smo bile mlade in duševno šibke zlasti ob pogledu na same okostjake v nemškem taborišču. Konec januarja 1945 so nas jetnike iz taborišča v Auschwitzu zaradi bližajoče se ruske fronte poslali v Ravensbrück. V najhujši zimi so nas vozili na odprtih vagonih, kjer smo bile vse prezeble in lačne. Veliko jih je tedaj umrlo. Skupaj z nami se je pred rusko fronto umikala tudi nemška vojska. Pristali smo v nekem gozdu, kjer smo zvedeli, da je konec vojne. Kljub starosti in vsem preostanim naporom nas je Marija Hreščak vse vzpodbujala, da moramo zdržati in čimprej na pot domov.«

Vida Hreščak, žena sina Toneta, ki je dočkal svobodo in prejel partizansko spomenico 1941 (umrl je 15. 12. 1979. leta), je povedala, da je njihova mati Marija Hreščak

prišla iz nemškega taborišča s skupino internirank, ki so hodile domov tri mesece. Mati Marija se je najprej ustavila v Postojni pri rojakinji Mariji Žagar z Nove Sušice in jo vprašala, če je njen sin Tone še živ. Ko je zvedela, da se je maja 1945 poročil, je kljub izmučenosti zavriskala od veselja. Na poti domov se je ustavila še pri Mlakarjevih na Kalu, kjer je bila prvič poročena. Na Novo Sušico jo je potem pripeljal bratranec s Kala Ivan Cicek-Zan. Kljub temu da je bil dom še ves razdejan, je bila vesela in srečna, da je zopet doma v svobodni domovini, za katero se je bojevala. Po vrnitvi je bila zelo izčrpana, lase je imela kratko postrizene in po nogah je bila vsa v krastah od zmrlin, ki jih je dobila ob evakuaciji jetnikov iz Auschwitza proti zahodu. Ko se je Marija malo opomogla, se je zopet intenzivno vključila v družbeno-politično dejavnost. Za službo na tem področju je prešla po osvoboditvi tudi več odlikovanj.

Dne 6. januarja 1974 je Marija Hreščak umrla po hudi bolezni, ki ji je zagrenila zadnja leta življenja. Pokopali smo jo z vsemi častmi na pokopališču v Košani. Sotrpinke iz taborišča Auschwitz so jo s častno stražo spremljale ob krsti. Življenjska zgodba o trpljenju in boju Marije Hreščak – Matere junakinje je zgodba o trpljenju tudi drugih mater Slovenskega primorja v tistih časih. Sedaj, ko občinski odbor Zveze združenj borcev NOV Postojna odkriva ob 40-letnici okrožne konference SPZZ v vasi Orehek pri Postojni spominsko obeležje, je prav, da se ob tem spomnimo tudi Marije Hreščak-Matere junakinje. Lepo bi bilo, da bi na njen dom na Novi Sušici, kjer je živel, vzdali spominsko ploščo, ki bi se poznim rodovom s ponosom govorila o junškem liku primorske matere.

Milka Prelec-Humar

Joško Jerman

Partizanska himna

Konec maja leta 1944 je glavni štab NOV in PO Slovenije razpisal natečaj za spesnitev partizanske himne. Razpis je bil objavljen v našem partizanskem tisku. Za nagrado je bila določena ruska brzostrelka, ki je bila tedaj »zadnja novost« naše oborožitvene tehnike in smo borci o njej le sanjali, kot o nečem, kar je skoraj nedosegljivo.

Razumljivo je torej, da me je, brž ko sem prebral razpis, obsedla želja po tej nagradi. Odločil sem se na vsak način sestaviti himno. Dela sem se lotil sistematično, ker sem se zavedal, da mora biti partizanska himna zgrajena tako, da bo dobro pevnina in da bo po svojem ritmu, rimi, vrsti stopic in zgradbi kitic ustrezala splošnemu vzorcu raznih drugih himen. Zato sem najprej skrbno razčlenil zgradbo vseh znanih himen in tako dognal, kakšne so njihove skupne metrične značilnosti. Tako sem prišel do tipskega ogrodja in nato vanj vpsmaril še besedilo, ki naj bi poleg svečanega razpoloženja izražalo še značilnosti naše borbe in nakazovalo cilje, za katere se bori. Seveda je bilo pri tem potrebno še vztrajno piljenje, dokler končno nisem bil zadovoljen s svojim pesmarškim izdelkom in ga izročil

našemu glavnemu štabu.

Minil je razpisni rok in za njim še kak mesec, zato sem že čisto pozabil na natečaj, misleč, da je nekomu pač že dodeljena razpisana nagrada. Sprijaznil sem se že z mislijo, da do oboževanega orožja po tej poti pač ne bom prišel. Zato sem bil nemalo presenečen, ko me je lepega dne poklical k sebi tedanji komisar glavnega štaba tovariš Boris Kraigher-Janež in me smehljaje se vprašal, ali se resno ukvarjam s pesništvom. Lepo po resnici sem mu priznal, da sem se kovarstva te pesmi lotil le v želji, da bi prišel do oboževane ruske brzostrelke. Komisar Janež mi je nato povedal, da so morali razpis »zaradi višjih interesov« umakniti. Da pa bo kljub temu izpolnjena moja želja, me je potolažil. Poklical je v pisarno kurirja in mu naročil, naj prinese rusko brzostrelko.

Moji želji je bilo v celoti ustrezno in odslej sem se ponašal z darovano rusko brzostrelko.

Po končani vojni sem si ustvaril družino in ko sta sinova že toliko odrasla, da jih je začelo orožje že malo preveč zanimati, sem svojo »trofejno« brzostrelko odnesel iz stanovanja na najbližjo miličniško postajo. Slovo od nje ni bilo lahko.

Slikar fantazije

V Domu JLA v Ilirski Bistrici se je tamkajšnjim obiskovalcem predstavili s svojimi slikami Miroslav Šilović iz Kopra, za katerega ne bi mogli reči, da je popolni samouk, saj se je z osnovami slikarstva spoznal na Kolarčevi slikarski šoli v Beogradu.

V svojem slikarskem delu je Šilović našel pravo pot, da lahko intimno doživlja svet, naravo in vse tisto, kar ga obkroža, in daje vsemu svoj poseben izraz.

Miroslav Šilović, udeleženec NOV, doma iz Dalmacije, živi zdaj v Kopru. V njegovih slikah prevladuje gestualna risba poenostavljene ustvarjalne igre, kjer figura lebdi čez površino prostora.

Za svoja dela, s katerimi se je predstavil širom po Jugoslaviji, je dobil številna priznanja obiskovalcev njegovih razstav. Tako je bilo tudi v Ilirski Bistrici, kjer si je razstavo ogledalo več sto ljudi.

Partizanska himna

*Pozval nas v borbo je narod trpeči,
da branimo svoje ognjišče in grudo.
Razvili smo prapor belo-sinje-rdeči
in zvezda rdeča nam daje spodbudo.*

*Strnile se čete v gozdni so senci
in noga previdno je stezo iskala.
V borbo za svobodo gremo Slovenci!
Vedro nam čelo je, pest je kot skala.*

*Spremlja v borbo nas noč;
misel pravična nas vodi.
Kvišku k pravi svobodi
kleno sotpnjemo moč!*

*Sledil vsak ukazu je naroda zvesto,
kdor misli pošteno in hoče pravico.
Zapustil mož ženo je, fant je nevesto
in puško je zgrabil z odločno desnico.*

*Jeklena je vrsta utrjenih borcev,
fašističnemu znaaju drobimo lobanje.
Zidove rušimo utrjenih dvorcev,
ko val naše sile zažene se vanje.*

*Zarja nas z vzhoda budi,
smelo korakamo k njej,
daje nam novih moči.
Složno vsi borci naprej!*

*Mogočno jek borbe se naše razlega.
Kot silen vihar, ki oblake razganja,
v samotno naselje vrh strmega brega,
v kočjo poslednjo rešitev oznanja.*

*Zgradimo pravično si nove domove;
po borbi končani vsi složno na delo!
V napredku gojimo si nove rodove,
ki krvno tovarištvo jih je spočelo!*

*Velik napočil je dan.
»Zemlja, zdaj svobodna si!«
kliče Ti tvoj partizan,
vzklikamo složno mi vsi:
»Naprej!«*

Ob otvoritvi razstave so ilirskobistriški pionirji izročili Miroslavu Šiloviću šopek cvetja.

40 let slovenske 13. brigade Mirka Bračiča

Izpolnili so svojo dolžnost

»A lahko rečemo brez pretiravanja, da spada med največje sploh med NOB,« je zapisal v vojaškem časopisu po osvoboditvi takratni divizijski noveljnik Jože Klanjšek-Vasja.

Pojavilo se je pomanjkanje streliva, ki je prav v Bračičevi brigadi postalo kritično. V hudih bojih jo je brigada porabila več, kot so načrtovali. V brigadi je to pomenilo več kot hrana. Po kratkem pregledu v Školskih Cirkovcah je strnjena divizijska kolona nadaljevala pot do vasi Plešivec, kjer je bil počitek do 21. februarja. Tega dne je bil sončen zelo mrzel zimski dan, ko se je divizija odpravila na pohod. Takoj po premiku iz Plešivca so doživeli napad iz zraka. V Velunjskem grabnu je sovražnik prisilil divizijo na umik na Graško goro. Tu so se bojevali vse do poznega večera. Tudi domačinom na Graški gori, ki je po pravici dobila ime »Gora jurišev«, so takratni hudi boji ostali v spominu.

Zadnji in najtežji preboj – v Ravnah

Po bojih na Graški gori so divizijske enote iz 21. na pustni torek, 22. februarja krenile z namenom, da se izmuznejo skozi okupatorjevo zaporo v smeri Raven in Belih vod na Mozirске planine.

Zjutraj na pustni torek, okoli 6. ure, je predhodnica Štirinajste v najstrožji tišini z vso opreznostjo prikorakala v zaselek Pristavo. Začudena je opazila, da so v vseh hišah prižgane luči. Takoj smo zasumili, da nekaj ni v redu. Ko smo se približali hišam, so iz njih začeli skakati Nemci in se umikati. Po obvestilih, ki smo jih dobili od domačinov, smo sklepali, da stojimo pred zelo utrjeno nemško zasedo. Okupator slejkoprej še nikoli ni bil tako blizu

uničenju Štirinajste, na katerega je čakal dneve in tedne in bil vedno znova razočaran. Da bi bil obračun z divizijo zanesljivejši, so prihajale nove in nove nemške okrepitve. Stali smo glede na oslabele in demoralizirane borce pred najtežjo nalogo celotnega pohoda. Komandant divizije je pozval vse komandante in komandirje brigad, bataljonov in čet ter oficirje iz divizijskega štaba na kratek sestanek. »Glede na premražene, utrujene, demoralizirane borce po hudih bojih, ki se s poveljevanjem ne bodo več podali v boj, je potrebno, da se na čelu juriša postavi in udari ta, tu zbrani poveljniški kader divizije z mano na čelu,« je dejal komandant Vasja. Tako se je tudi dogodilo. Na čelu sta Viktor Avbelj-Rudi in Jože Klanjšek-Vasja zavzela sovražnikov bunker. To dejanje in za njim naskok vsega vodstvenega osebja bataljonov in brigad je ohrabil tudi najbolj demoralizirane borce ter jih pognal v odločilni juriš na Nemce. Pot divizije proti Belim vodam in Mozirskim planinam je bila odprta. Na tej poti je doletela smrt partizanskega pesnika Karla Destovnika-Kajuha, srce poeta, ki je spesnil »Himno štirinajste«.

Dne 23. februarja se je Bračičeva brigada iz Belih vod premaknila v vas Klešnik in proti prazni Atelškovi domačiji. Da bi našla čimboljšo pot pri Ljubnem prek Savinje, se je brigada čez dan 24. februarja zadrževala med Mrzlim vrhom in Boškovcem. Povsod pa je naletavala na sovražnikove ogledniške oddelke, ki so prihajali z juga. Proti večeru se je brigada vrnila na Atelškovo kmetijo, da bi se malce odpočila pred nameranim nočnim pohodom prek Savinje.

V zgodnjih jutranjih urah 25. februarja je Bračičeva brigada, seveda še v globoki temi, prišla v neposredno bližino Ljubnega, da bi

nekje okoli Orešnika nad Ljubnim, prekoračila Savinjo. Tretji bataljon naj bi zavaroval cesto, ki vodi iz Ljubnega, drugi bataljon s štabom brigade pa naj bi pod Orešnikom krenil čez reko. Po prekoračitvi ceste Ljubno-Sv. Miklavž naj bi se mu za zaščito priključil tretji bataljon. Ko je 2. bataljon z brigadnim poveljstvom prešel cesto in že korakal proti Savinji je zaščitnica zaznala gibanje Nemcev od ljubenske strani.

Zato so se iz zasede umaknili in previdno, v popolni tišini krenili za njimi. Ko še niso dosegli kolone, je pri Savinji zaropotalo. Takoj je bilo jasno, da so bili naši pri poskusu prehoda napadeni. Nekaj borcev je priteklo nazaj in poročalo o dogodku. Jaz sem bil namestnik komandanta 3. bataljona in sem ukazal umik v smeri Mačkovega kota na Kamen. Pri prvi kmetiji smo mobilizirali kmeta, da je vodil kolono po obronkih gozdov. Med potjo so se bračičevci, ne glede na bataljonsko pripadnost, združili v eno enoto. To je bila samo ena od brigadnih skupin, saj se je brigada pri nemškem napadu ob Savinji razbila na več manjših delov, ki so se umikali severno od Ljubnega in so jih nemški lovski oddelki neprestano preganjali. Skupina, v kateri sta bila komandant brigade Franc Bobnar-Gedžo in namestnik komisarja Tone Turenher, se je zatekla na Remškovo kmetijo pod Smrekovcem. Drugi dve skupini sta vodila komandant 2. bataljona Dušan Remih-Duško in namestnik komandanta 2. bataljona Lojze Majetič. Slednji se je s svojimi borci pridružil Krenčičevi enoti. Skupaj so se zatekli v oglarsko kočjo na Kamnu in počivali. Proti večeru se je bračičevcem priključil še 2. bataljon Tomšičeve brigade, ki ga je vodil Jože Boldan-Silni, in del Šercerjeve brigade, ki ga je vodil namestnik komandanta 14. divizije Tone Vidmar-Luka.

V kmečkih hišah pod planino smo po osvetljenih kmetijah zaznali gibanje Nemcev. Zaradi varnosti smo kmeta, ki nas je vodil, poslali za izvidnika v prvo kmetijo. Kljub obljubi, kar smo tudi računali, se kmet ni več vrnil. Vse je

kazalo, da so verjetno Nemci že odšli iz planinskih kmetij v dolino. Toda zaradi varnosti smo noč iz 25. 2. na 26. 2. prebili v koči na Kamnu.

Podnevi smo se vsi zbrani bračičevci prek Laha pomaknili do Bele Peči skupno s tomšičevci in šercerjevci. Tu smo se čez dan dobro odpočili in prenočili.

V nedeljo, 27. februarja, so vse zbrane enote iz vseh treh brigad pod Vidmarjevim poveljstvom krenile v dolino Solčave in se pomikale po glavni cesti, ne da bi kje naletele na sovražnika. V Bračičevi enoti je bilo približno šestdeset borcev. V torek, 29. februarja, je celotna Vidmarjeva skupina krenila poti Moravski dolini na Sv. Trojico, kamor je dospela 1. marca. Tega dne je bila vzpostavljena zveza s poveljstvom 4. operativne cone in okrožnim komitejem KPS Kamnik. Dne 2. marca je ta enota že prispela na levi breg Save.

V petek, 3. marca, je iz štaba 4. operativne cone prišel pisemski ukaz Viktorja Avblja-Rudija, naj se enota takoj vrne na Štajersko in se združi z drugimi deli divizije. Vse enote Bračičeve brigade so se združile v sredo, dne 22. marca, v Šentvidu nad Zgornjimi Završami in nad Valdekom. Štab 14. divizije je bil na Graški gori in je začel organizacijo urejevanje bataljonov in čet.

Pri pregledu rezultata tega velikega in zgodovinsko pomembnega pohoda, nam ni težko ugotoviti, da je njen celotni veliki pohod na Štajersko obrodil sadove. Ne sicer takoj, ker tega niti ni bilo mogoče pričakovati. Toda že njen boj na samem začetku je štajersko ljudstvo zdrnil, ga opogumil ter usmeril k odporu, saj je divizija na svoji poti prinesla osvobodilno in revolucionarno misel tudi v kraje, kakor takrat v vsej svoji vsebini še ni segla. Naj so bile preizkušnje in žrtve še tolikšne, Štirinajsta je dosledno in zvesto izpolnila svojo dolžnost. Ko se je ponovno okrepila, se je lotila bojnih in mobilizacijskih nalog, na pomembnem in občutljivem Štajerskem.

Konec

Zanimiva akcija mladine in borcev iz Dolenjskih Toplic

Drevored kurirjev TV-15

Partizanska magistrala, ki povezuje pomembne kraje iz naše revolucije, teče tudi po Topliški dolini, ki se vije od Dolenjskih Toplic proti Beli krajini. V dolini in ob cesti leži vasica Občice, v kateri je bila od 1943. leta pa do 1945 osrednja kurirska postaja TV-15. Po cesti vsak dan hiti na desetine avtomobilov, toda nobena tabla ali napis potnikov ne opozarja, kaj je bilo v vasi. Prejšnjo soboto pa je bilo v Občicah zelo živahno. Zbrali so se pionirji iz osnovne šole Baza 20 iz Dolenjskih Toplic, delavci gozdnega gospodarstva iz Novega mesta in okoliški borci. Ob cesti so sadili drevesa, ki naj bi postala jedro prihodnjega parka v okolici Občic.

postaja, hkrati pa smo olepšali tudi okolje. O dogodkih iz NOB v teh krajih vem veliko, saj se predvsem v nižjih razredih veliko učimo o tem, pa tudi borci, ki nas obiskujejo nam veliko povedo. Pogosto obiskujemo spomenike in grobove iz vojne in skrbimo za njihovo lepšo zunanjost in okolico.

Mateja Avguštin, učenka: »Danes sadimo drevje v spomin na kurirje, ki so med vojno povezovali partizanske enote in štabe. Mladi bi se lahko veliko naučili od njih, saj so med prenašanjem pošte morali pokazati veliko junaštva in poguma, predvsem pa veliko vzdržljivosti. Današnja akcija je tudi negovanje izročil naše revolucije.

Ignac Fink

Janez Škulj

Mateja Avguštin

Drevored pa bodo imenovali »Drevored kurirjev TV-15«. Nekateri udeleženci akcije smo vprašali, kaj jim pomeni ta akcija.

Ignac Fink, nekdanji bорец: »Borci si štejejo v čast, da bomo na takšen način počastili spomin na padle tovariše. Veseli me, da je na akciji veliko mladine. Mislim tudi, da raje hodi na takšne akcije kot pa na velike proslave z godbami in govori. Naša krajevna borčevska organizacija ima veliko stikov z mladino. Obiskujemo jih na šoli, pa tudi otroci pogosto pridejo k nam domov in nas sprašujejo o naših doživetjih v partizanih.«

Janez Škulj, učenec in večkratni brigadir: »Drevored, ki smo ga danes zasadili, bo vse opozarjal, da je bila v tem kraju osrednja kurirska

Ta akcija pa ni edina v spomin na številne kurirje. Vsako zimo se dobimo na smučarskih tekah in tudi tako počastimo njihov spomin.«

Samo Krušič, učenec: »Obujamo spomin na kurirje NOV in njihovo junaštvo. Mislim, da bi se mladi ravno tako bojevali za svobodo in samostojno življenje. Učenci osnovne šole Baza 20 se velikokrat srečamo z borci. Veseli smo vsakega srečanja z njimi in povedo nam veliko zanimivih dogodkov. Vse to radi poslušamo in nato se med seboj pogovarjamo, kaj bi mi storili v takšnem položaju.«

Brigita Samida, učenka: »Spominjamo se partizanov in vseh ljudi, ki so dali življenje za svobodo. Posadili smo drevored v spomin na partizanske kurirje in hkrati olep-

Zasaditi drevo za življenje

Dolenjska že kar lep čas praznuje: od osvoboditve Novega mesta pa do tedna turizma na Dolenjskem. Desetega septembra so proslavili prvo osvoboditev Novega mesta. »Bilo je natančno na isti dan leta 1943,« nam je povedal predsednik ZZB NOV Novo mesto Ivan Somrak, s katerim smo se želeli pogovarjati o proslavah sploh, o konkretni proslavi in o postavljanju spomenikov. »Mi borci nočemo proslave zaradi nekega zunanjega blišča ali zato, da bi se lahko srečali. Srečujemo se lahko tudi drugače. Proslave naj bodo politične manifestacije, resnično prenašanje izročil na mlajše rodove. Tako se je treba v prihodnje tudi usmeriti, da namreč prikažemo, kako je bilo doseženo tisto, kar imamo danes. In današnje politične razmere so takšne, da moramo izročila še naprej obujati, saj le na njih lahko gradi naša družba svojo pravilno pot.

Ko smo proslavili 40-letnico osvoboditve Novega mesta, smo hoteli s to manifestacijo prikazati, kaj vse smo do tridesetega že dosegli in koliko truda so morali vložiti Nemci, da so mesto spet okupirali. V Novem mestu je bila takrat dobro organizirana narodna zaščita. Pet čet je pomagalo pri razorožitvi Italijanov. Narodna

oblast je takoj prevzela vse naloge: od trgovine, bančnega sistema, kulture, časopisov. Temelji so torej bili že takrat takšni, kot jih imamo danes – samoupravni socialistični. Civilna zaščita se je izkazala, zlasti pri dvakratnem bombardiranju svobodnega Novega mesta. In veliko novih borcev je odšlo med partizane. Ustanavljale so se tudi nove partizanske enote: Železniška brigada, 12. brigada, artilerija 15. divizije, ki je pozneje prerasla v brigado in še druge enote. Nemci so po štiridesetih dneh zasedli mesto. Saj ne zaradi samega Novega mesta, pač pa zaradi strateških razlogov. Le tako so lahko zadrževali partizane, da niso mogli pritiskati na prometno žilo Ljubljana – Trst in Ljubljana – Zagreb. To pot so namreč Nemci uporabljali za transport med zahodno in vzhodno fronto.

Ob takšnih priložnostih je tudi v navadi, da se odkrije kak spomenik NOB. Ponekod je postalo to že tako na gosto, da nekateri sprašujejo, zakaj ne bi o kakem pomembnem (in pomembni so bili kar vsi) dogodku iz NOB samo zapisali, odkrivanje spomenikov pa prepustili prihodnjim generacijam, ki bi prav s tem dokazale, da cenijo partizansko dediščino, prenašanje izročil pa bi s

tem utrdilo svoj smisel. »Nam borcev ni za to, da bi sebi postavljali spomenike,« pravi tovariš Somrak, »in tudi nam ni za veličastne spomenike, pač pa za kromni napis na majhni ploščici, le toliko, da ostane zapisano v zgodovini in ne prekurje prah pozabe dogodkov, pa tudi če so ti drobni.

Gotovo pa je nekaj posebne- ga Drevored kurirjev TV-15, daleč od mrtvega kamna ali še bolj hladnega marmornja, drevored lip, ki so ga v soboto, 1. oktobra, v okviru tedna turizma na Dolenjskem zasadili v Občicah pri Dolenjskih Toplicah – živ spomenik našim partizanskim kurirjem. Če bi šteli korake, jih je v tej smeri gotovo največ naredil Alojz Serini-Zižo. Od kod zamisel za takšen drevored, smo ga spraševali.

»Sploh se o naših kurirjih premalo piše in premalo ve, medtem ko so brigade vedno v ospredju,« meni tovariš Serini. »In vendar je bil naš kurirski sistem med narodnoosvobodilnim bojem nekaj edinstvenega. TV-15 je bila glavna kurirska postaja. Z vseh strani so prihajali kurirji, na tisoče nitk se je steklo v vasi Občice pri Dolenjskih Toplicah. Prav je, da se TV-15 afirmira. Pozimi smo začeli s smučarskimi teki za pokal TV-15, ki privablja tako mladino kot tudi borce-

kurirje in druge smučarje. Zelim, da se tu srečujejo, se med seboj pogovarjajo, mladi novinarji z osnovnih šol pa te pogovore beležijo v svojih šolskih glasilih. Letos so bili roški smučarski teki, kakor jih tudi imenujemo, že sedmi po vrsti. Zdi pa se mi, da je treba neko urediti okolje, v pravi center. V poletnem času je videti bolj zanemarjeno. Zato smo se odločili za drevored; lipov pa prav zato, ker je lipa naše slovensko drevo.«

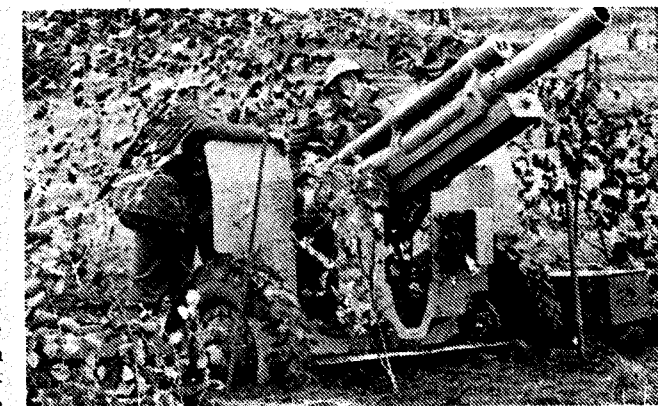
Zasaditev petdesetih lip je skupna akcija kurirjev in borcev Novega mesta in Dolenjskih Toplic ter pionirjev osnovne šole Baza 20 v Dolenjskih Toplicah, ki so obenem prevzeli skrb za negovanje drevoreda. Načrtujejo, da bodo tudi v prihodnjih letih vsako leto še nekaj zasadili, tako da bo s časom okolica prerasla v park ali »sončno cesto cvetja«, od Občice do Črnošnjic, kakor pravi Alojz Serini-Zižo. Opremlili jo bodo tudi s kapijoti, da bo vsak popotnik, ki se bo peljal po »partizanki«, lahko videl, kaj se je odigralo na tem koščku naše zemlje.

Vsako drevo naj predstavlja kurirja in morda bi sčasoma vsak imel svoje drevo z napisom. »Zasaditi drevo za življenje je najmanj, kar lahko storimo,« je dejal Zižo. »Ko pa nas ne bo več, naj nadaljuje mladina.«

Živa Drole

Pred praznikom artilercev

V petek, 7. oktobra, bodo slovesno proslavili praznik svoje zvrsti pripadniki artilerijskih enot JLA. Artilerci praznujejo v spomin na ta dan pred 42. leti, ko so partizani uspešno obstreljevali letališče v Kraljevem. Dva patizanska odreda, Čačanski in Kragujevski, sta prve dni oktobra vkorakala v Čačak in zajela štiri 75-milimetrske topove in ustanovila topniško baterijo. Ta je uspešno napadla letališče v Kraljevem.

Danes so artilerijske enote naše armade sodobno opremljene. Na voljo imajo vrhunsko tehniko za iskanje ciljev in natančno merjenje ter odkrivanje sovražnih topov in njihovo uničenje. Pred praznikom artilercev smo obiskali enoti, ki pripadajo zemeljski artileriji, vendar sta si zelo različni. Vojski iz enote Danila Dakovića ravna in se usposablja za delo na topovih z velikim dosegom, enota Milovana Stankovića pa je usposobljena za protiklepni boj. (Več o obisku preberite v prihodnji številki.)

B. K.

ALBERT KLUN

Prva partizanska misija

Po kapitulaciji Italije (8. septembra 1943) je NOV Jugoslavije prevzela oblast nad vso Dalmacijo in njenim številnim otocem. Vedelo pa se je vnaprej, da bodo Nemci napeli vse sile, da bi to območje čimprej zasedli, saj bi bila v nasprotnem primeru tu odprta vrata za novo zavezniško invazijo v Evropo. In res so se morali naši borci 28. septembra 1943 umakniti iz Splita pred premočnim nemškim pritiskom.

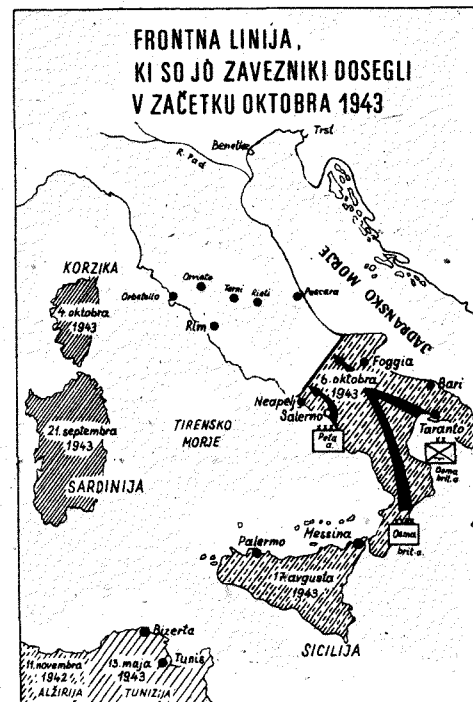
Tako se je 22. decembra 1943 sovražniku posrečilo zasedi vso našo obalo. Istega dne so se Nemci izkrcali tudi na Korčuli, ki so jo branili 13. dalmatinska in 1. prekomorska brigada, Korčulanski odred in 5. pomorski obalni sektor (POS).

S prehrano v tistem delu dalmatinske obale, ki je bil še v partizanskih rokah, je bilo zelo težko, na dalmatinskih otokih pa naravnost obupno. Prav tako so začele povzročati težave številne motorne jadrnice in druge plovne enote, ki so prevalele borce in begunce. Vse te plovne enote so bile skoraj brez pogonskega goriva in potrebnega tehničnega materiala, saj so s padcem Splita partizani izgubili tudi mehanične delavnice, kjer so popravljali te ladje in motorje. Število ranjencev, ki so jih prevajali na otoke, se je večalo iz dneva v dan.

Skratka, stanje je bilo takšno, da je štab obalne komande v sporazumu s štabom 4. operativne cone in pokrajinskega komiteja KP za Dalmacijo določil dr. Sergija Makieda (ki je bil politični komisar štaba obalne komande), naj se skuša v Italiji povezati z zavezniki ter se z njimi dogovori o vzpostavitvi pomorske baze za naše plovne enote v Italiji, o prevzemu ranjencev, o osvoboditvi naših internirancev, o vrnitvi naših ladij, o pomoči v hrani in tehničnem materialu ter o vseh drugih vprašanjih v zvezi s pomočjo naši vojski.

»Ker za ta korak še nimamo odobritve naše- ga vrhovnega štaba, naj vajina naloga ne pre- sega meja operativne akcije štaba obalne komande.« Tako je rekel Ante Marasović-Mirko, delegat štaba 4. operativne cone, zadnje dni septembra 1943 tovarišu Makiedu (Ante Marasović-Mirko se je dober teden zatem smrtno ponesrečil s prvim partizanskim vodnim letalom, ko je ta zaradi nesrečnega naključja padel na strehe mesteca Bol na otoku Braču).

Za vožnjo v Italijo je bil določen parnik »Bakar«. Misiji Makieda in Armada se je na otoku Visu pridružil kot prevajalec dr. Jozo Poduje, ki je preživel mnogo let v Ameriki. Po izvršenih pripravah in s pooblastilom, podpisanim od komandanta obalne komande, se je

misija odpravila 2. oktobra 1943 z otoka Visa proti Bariju. Na ladji je bilo še 25 hudo ranjenih in 125 oseb, v glavnem židovskih beguncev in nekaj Italijanov. Z ranjenci so bili dr.

Jugoslava Andjelinovič, italijanski vojaški zdravnik dr. Ubertali in tri bolničarke.

Dne 3. oktobra 1943 ob 10. uri je »Bakar« prispel v Bari. Prvo razočaranje so naši odposlanci doživeli pred Barijem, ko je poveljnik »Bakra« s signalom zahteval pilota, da bi ladjo peljal skozi minska polja v luko. Pričakovali so zavezniške, namesto njih pa se je pojavil vlačilec z italijansko posadko in zastavo. Ko so ladjo privezali k obali, so videli samo italijanske karabinjerje in pristaniško policijo. Začeli so že dvomiti, če so zavezniški sploh že prišli do Barija. Čez čas pa so od daleč ugledali nekaj zavezniških vojakov. Ranjence so odpeljali v bolnišnico, begunci pa so se razšli.

Naši predstavniki so pričakovali, da se bo na ladji oglašil kak zavezniški oficir in se zanimal, od kod je ta oborožena enota (ladja »Bakar« je imela nekaj protiletalskih topov in strojnic). Toda do popoldne ni bilo nikogar. Nato se je misija (Makiedo, Armando in Poduje) odpravila na zavezniško poveljstvo. Po dolgem čakanju in splošnem hladnem sprejemu so končno dospeli do komandanta »86. bojne cone«, generala Trollopa. Ko je ta zvedel, za kaj gre, je naši misiji oziroma odposlancem takoj pojasnil, da te zadeve ne bo mogel rešiti, ker ne sodi v njegovo pristojnost. Sklenil je, da bo njegov adjutant prihodnji dan spremljal misijo v Brindisi, kjer je bil sedež zavezniške kontrolne komisije za Italijo. To je bila nekakšna vojaška vlada za Italijo, z nalogo, da nadzoruje določila premirja, sklenjenega z italijansko vlado.

(se bo nadaljevalo)

FILE	0707
IN	0000
DATE	0000

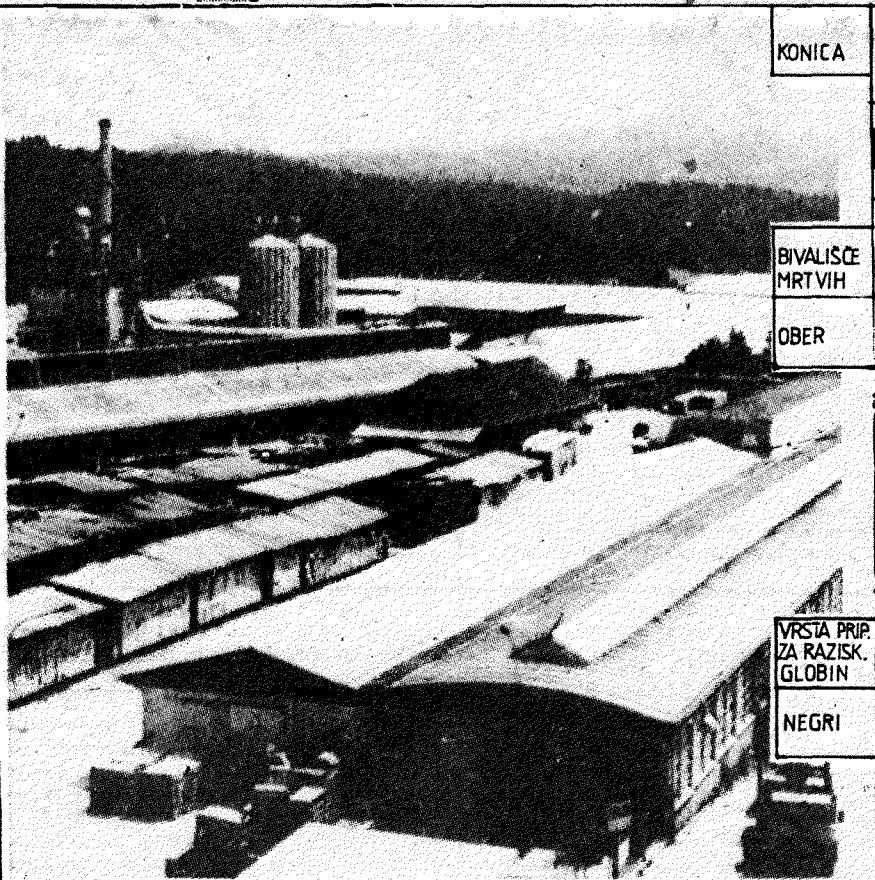
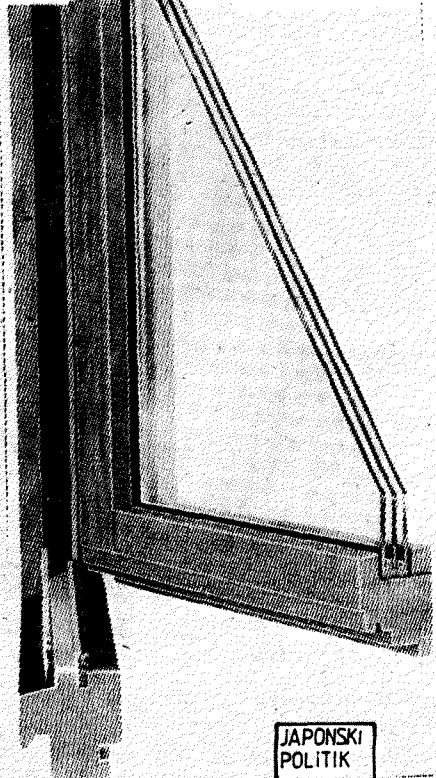
KLI LOGATEC II

Razpis nagradne križanke

Tudi tokrat vam je križanko pripravila delovna organizacij KLI Logatec. Želimo vam obilo uspeha pri reševanju. Pravilne rešitve pošljite do 20. oktobra 1983 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš; Miklošičeva 28 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pa pripišite KLI Logatec II. Tri reševalce čakajo nagrade iz knjižnega programa Založbe Borec.

Razpis nagradne križanke

Tudi tokrat vam je križanko pripravila delovna organizacij KLI Logatec. Želimo vam obilo uspeha pri reševanju. Pravilne rešitve pošljite do 20. oktobra 1983 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš; Miklošičeva 28 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pa pripišite KLI Logatec II. Tri reševalce čakajo nagrade iz knjižnega programa Založbe Borec.

	SLOVES	KRAJ V B. KOTOR.		DEL ZIVALI			JAPONSKI POLITIK		KOZAŠKI POGLAVAR
			PRIPADNIK SLOV. NAR.				VRSTA VRBE		
			MIHEVC				KRAOLJIVEC AVT.OZNAK. VEL. BRITAN.		
			KRAJ V DALMACIJI PRASKA						
				VRSTA STROČNICE			CEDOMIR MARKOVIČ MESTO V ZDA		
SOSS				NIKOLAJ BEŽEK TRATINE			KARIČ		
VOJAŠKI SPORAZUM MED VZHO. IN ZAHOD.	ZADNJE BRAZDE NA POBOČJU	SOCIALNI POLOŽAJ NAKLON					INDUSTRIJA RASTLINA KOBALT		
					BERTONCELJ OCENA			FIGURA PRI ČETVORKI	ZG. DEL OVSA
			AMERICIJI SOVJETSKE VELEMOJS.			SORODNIK KONJA OCENA			
							OČE VRSTA STAROINDIJ. SPISOV		
ČRNSKO PLEME				STEVNIK REKA V FRANCIJI			NAGRADNI KUPON IME: _____ PRIIMEK: _____ NASLOV: _____ _____		
	POLJSKA CVETLICA	MAKEDON. PESNIK NADAV							
STARO IND. PLEME					ENAKA SOGLASN. 1. IN 25. ČR. ABECEDA				
UREJEVAL. IZLOŽB									
MONGOLS. POGLAVAR				GARDNER					

KRANJ

Na dan vezistov

Člani sekcije vezistov NOV so 26. september, praznik dneva vezistov proslavili skupno z vezisti JLA v vojašnici »Stane Žagar« v Kranju. Ob pol osmih je bil sprejem udeležencev srečanja. Vojakom in oficirjem so podelili spominsko sliko udeležencev lanskega srečanja. Kapetan Slavoljub Ljubenovič, načelnik za zveze, je prebral določila o pohvalah, nagradnem dopustu in napredovanju vojakov. Udeleženci so si nato ogledali naprave za zveze in njihovo delovanje ter bivalne in delovne prostore vezistov JLA. V učilnici so borci NOV pripovedovali o zvezah in doživljajih v partizanih. Za to pripovedovanje so se pripravili: Drago Kajfež, Janez Zupan, Jože Mlakar, Miloš Ravhekar, France Gracer in Edvard Ličan. Vojaki JLA so borce NOV prikazali dva vojaška filma o zvezah. Ogledali so si tudi muzej in spominsko sobo, ki je pripravljena v spomin na obisk maršala Tita v vojašnici.

BRANKO BLENKUŠ

Vezisti NOV Gorenjske in JLA ter oficirji vojašnice v Kranju ob dnevu vezistov

SLOVENJ GRADEC

Sedemdesetletniki

Srečanje občanov, starih nad 70 let, združeno s praznovanjem praznika krajevnih skupnosti Slovenj Gradec je bilo letos v nabito polni restavraciji v Slovenj Gradcu. Iz pozdravnih govorov predstavnikov RK, Centra za socialno delo in KS smo povzeli, da je bilo to srečanje res razvedrilo in snidenje s tovarišicami in tovariši naših dni, ki naj bo vzpodbudna za prijateljsko sodelovanje, da navežemo nova spoznanstva. Ni prav, da se z leti zapreš v ozek krog življenja, človek mora živeti vedno v središču dogajanja. To srečanje naj bo most v nadaljnje društveno delo ob vključevanju v razna društva in spoznavanje tekočega dogajanja doma in v svetu. Srečanje je bilo končano z lepim kulturnim sporedom Solskega centra osnovne šole in vzgojno-varstvenega zavoda ob sodelovanju glasbenega ansambla.

KOROŠKA

Rast kmečkega turizma

Kmečki turizem na Koroškem si uspešno utira pot na jugoslovanska tržišča. O tem govore podatki o nočitvah, ki jih je bilo lani na devetih kmetijah več kot 3.000. Prednjači predvsem turistična vas Sentanel nad Prevaljami. Ta vas je postala tudi priljubljena izletniška točka. Na Koroškem v Lesni, ki je pobudnik razvoja kmečkega turizma, ugotavljajo, da bi bili uspehi lahko še večji. Zaradi tega se trudijo, da bi v okviru razvojnih programov živelo več turističnih domačin predvsem v občinah Radlje in Slovenj Gradec. Čeprav leta še ni konec, kaže da bodo uspehi presegli načrte. Vsekakor je to rezultat številnih programskih akcij, s katerimi obveščajo javnost o prijetnem počitku na turističnih kmetijah, pa tudi plod pogodbenega sodelovanja s turističnimi organizacijami. Rezultati vzpodbujajo nove kmetije, da se preusmerjajo v dodatno turistično dejavnost.

ADOLF ANKON

KOROŠKA

Še več o TO

Na Koroškem obravnavajo informiranje javnosti o dejavnosti TO v sklopu širšega področja obveščanja delovnih ljudi in občanov o vprašanih SLO in DZS. Pri tem ugotavljajo vsako leto večji napredek. Gre za povečanje števila informacij in upoštevanje realizacije načrta, v katerem so vsebinsko, terminsko in glede na nosilce opredelili naloge.

V načrtih obveščanja želijo še zlasti poudariti in prikazati vlogo osnovnega subjekta, torej našega delovnega človeka, ki ima pravico biti čim bolj sprotno seznanjen z obrambnimi nalogami. Veliko obvestil pride iz sredstev javnega obveščanja, še več pa bi jih bilo potrebno s področja SLO in DSZ tudi v glasilih OZD, DPO in KS.

Informacije o TO in obrambnih pripravah nasploh so najpogostejše objavljene v TV-15. Naši obrambi, Večeru in po radiih Slovenj Gradec, Radlje ob Dravi in Ljubljana. Prav tako na Koroškem želijo, da bi dobili take informacije tudi po ljubljanski TV.

Poleg ustaljenih oblik obveščajo občane tudi na druge načine, kot so različne razstave, prikazi propagandnih gradiv, za kar uporabljajo različne prilike, še posebej pa obrambne dneve na solah in v ozidih.

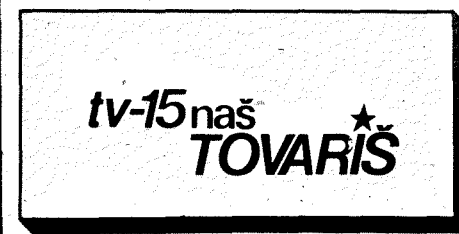
ADOLF ANKON

IDRIJA

Zbor Vojkove brigade

Ob občinskem prazniku so se v Idriji ob koncu tedna zvrstile številne prireditve. Občani idrijske občine praznujejo svoj praznik v spomin na ustanovitev brigade Janka Premrla-Vojka pred 40 leti. Leta 1943 se je blizu 500 borcev te brigade zbralo v Cerknem, komaj mesec dni kasneje pa je brigada že štela 300 mož več. Na nedeljskem shodu pa je pred številnimi občani postrojil še 150 živih borcev in bork predstnik domoljubnega odbora Vojkove brigade Ferdo Tolar. Sledila je slovesna seja skupščine občine, na kateri je njen predsednik Stane Brelih orisal povojni razvoj občine, letošnje gospodarjenje in načrte v prihodnosti. Zatem pa so za častne občane idrijske občine razglasili komandanta 31. divizije in 9. korpusa Staneta Potočarja-Lazarja, dr. Franjo Bojc-Bidovec in Pavlo Jerino-Lah ter doktorja Viktorja Volčjaka. Naziv častnega občana so pred leti podelili tudi Francetu Bevku in dr. Alešu Beblerju-Primožu, idrijskemu rojaku in narodnemu heroju, katerega doprinski kip so v mestnem parku v Idriji odkrili že pred dnevi. V imenu v nedeljo razglašeni častnih občanov se je na slovesnosti v dvorani cerkijanske ETE zahvalil Stane Potočar, ki je med drugim poudaril, da ga sprejemajo kot priznanje vsem borcev Vojkove brigade in tudi prebivalcem, ki so živeli na območju, kjer je delovala brigada. »Brez njih namreč ne bi izbojevali takih zmag, kot jih beležijo v svoji zgodovini. Rezultat gospodarjenja v idrijski občini pa je brez dvoma tudi plod vsega tistega, kar so borci zagotovili že med vojno. Žrtev in trpljenje je bilo veliko, toda tudi rezultati niso manjkali.« Zatem so Vojkovi brigadi podelili še občinsko priznanje. Dejstvo je namreč, kot je pisalo v obrazložitvi, da je bila ena njenih najpomembnejših nalog skozi vse dni vojne vohre obramba osvobodene ozemlja na Cerkijanskem ter tamkajšnjih zalednih enot, šol in političnega vodstva pred sovražnikovimi vdori. Občinska priznanja so podelili še posameznikom za izredne dosežke na področju gospodarjenja, Pirmatove nagrade pa za dosežke na področju društvene dejavnosti v minulem letu in obdobju.

FILIP SEMRL

SLOVENJ GRADEC

Mladi skupaj z borci

V Slovenj Gradcu so imeli krajevni praznik v spomin na dogodke iz leta 1941, ko je nemški okupator v sodelovanju z domačimi izdajalci začel izvajati germanizacijo slovenskega naroda tudi v Mislinjski dolini. Začel je odstranjevati krajevne napise in postavljati svoje v tujem jeziku. Takrat so zavedni prebivalci Mislinjske doline, komunisti, skojevci začeli organiziran odpor proti okupatorju.

V letošnji program praznovanja so vnesli veliko prireditev, posvečenih naši revolucionarni preteklosti. Tako so v Koroškem pokrajinskem muzeju organizirali pogovor mladih z borci. Posebno slovesno pa je bilo na Legnu, kjer je tamkajšnja osnovna organizacija ZSMS pripravila srečanje borcev, mladine in krajanov. V kulturnem programu so sodelovali predvsem najmlajši, otroci vzgojno-varstvenega zavoda z Legna. To je bilo že četrto takšno srečanje mladih z borci.

ADOLF ANKON

LJUBLJANA

Vojaški vojni invalidi na izletu

Že nekaj let organizira komisija za vojaške vojne invalide pri občinskem odboru ZZB NOV Ljubljana Center za svoje člane izlete v znane partizanske kraje. Tokrat smo se odpeljali v Kropo, Dražgoše, Železnike, na Soriško planino in Bohinjsko Bistrico. Devetdeset udeležencev – najstarejši tovarišici je že 84 let – smo se z dvema Alpetourovima avtobusoma 6. septembra odpeljali v te gorenjske kraje.

Ob 8.30 smo bili že v Kropi, kraju, ki je obdržal podoben gorenjskih železnarskih krajev, značilno strnjeno naselje fužinarskih hiš, v bregovih pa se stiskajo bajte nekdanjih ogljarjev, rudarjev in žebjarjev. Položili smo venec k spomeniku NOB, nakar nas je pozdravil in nam spregovoril domačin inž. Janez Smitek, predstavnik KO ZB Kropa. Predstavil nam je kraj in njegov zgodovinski razvoj. Nato smo si pod strokovnim vodstvom ogledali še Kovaški muzej, ki obsega oddelke fužinarstva, rudarstva, ogljarstva, žebjarstva, umetnega kovaštva in oddelke o NOB pod Jelovico. Iz Kroke je odšlo k partizanom 144 prebivalcev, med vojno je dal kraj 60 žrtev za svobodo, kar je več kot 10 odstotkov prebivalstva. Oddelke NOB prikazuje dokumentarno gradivo o razvoju NOG v Kropi in okolici, ustanovitve Jelovške čete, Cankarjevega bataljona, poseže v dražgoško bitko, pregled akcij Gorenjskega odreda, ustanovitve Prešernove brigade in njene akcije.

Med potjo iz Kroke v Dražgoše smo se pred vasjo Jamnik ustavili še pri spomeniku padlimu narodnemu heroju Lojzetu Kebetu-Stefanu. Njegov revolucionarni lik nam je predstavil Bogdan Javor, borec Prešernove brigade.

Poseben dogodek za nas pa je bil prihod v legendarne Dražgoše. Ped spomenikom nas je pričakal in pozdravil domačin Ludvik Jelenc. Ko smo tudi tu položili venec, nam je tovariš Jelenc nadrobno opisal boje Cankarjevega bataljona, posebno pa še dražgoško bitko. To bitko Cankarjevega bataljona proti nemški soldateski je tudi sam doživljal, saj je kot 15-letni deček spadal med civiliste tega kraja, ki so jih Nemci, ko so vdrl v Dražgoše, hudo terorizirali, jih 41 zverinsko umorili, druge pa odpeljali v koncentracijska taborišča. Uspeh Cankarjevega bataljona nad do takrat nepremagljivimi Nemci je v ljudeh na Gorenjskem in tudi v ostali Sloveniji dvignilo upanje na zmago nad fašizmom.

Se kratek postanek v domu Cankarjevega bataljona, kjer smo si ogledali fotografije borcev tega bataljona, in že smo se spustili proti Železniku in nato na Soriško planino, kjer smo v Litostroju kočili imeli naročeno kosilo. Ker je kosilo potekalo v izmenah, so čakajoči poslušali domače in partizanske viže diatonične harmonike, ki so jo izmenoma nategovali kar trije harmonikaši. Ko je nad Ljubljano padel mrak, smo se razporedili na Trgu osvoboditve s stiskom rok poslovlili z obljubo, da se bomo takih izletov še udeležili.

VINKO PEROVSEK

S TV-15 IN SLAVNIKOM

MEDJIMURJE IN
PODRAVINA

Obveščamo vas, da je za izlet v Medjimurje in Podravino dne 15. in 16. 10. 1983 na voljo še nekaj prostih mest.

Odhod bo 15. 10. 1983 ob 6.30 s Trga osvoboditve (nasproti Univerze) v Ljubljani

Prihod 16. 10. 1983 v večernih urah.

CENA izleta je 2.100 dinarjev

Prijavite se lahko v SLAVNIKOVI poslovalnici v Ljubljani, Tavčarjeva 8 a.

NA IZLET

Vabila

Odbor skupnosti borcev 31. divizije vabi vse borce in borke enot v sestavi 31. divizije (brigade, bataljoni, enote ter službe štaba divizije) na proslavo, ki jo v počastitev 40. obletnice ustanovitve divizije organizira enota JLA, ki nadaljuje tradicije divizije. Proslava bo 8. oktobra ob 11. uri v vojašnici V. Mišiča v Mariboru s tem programom: ob 11. uri sprejem stroja, slavnostni govor in nastop Gledališča ljudske vstaje; ob 12. uri: odprtje spominske sobe 31. divizije in klubskih prostorov; ob 13. uri bo v Domu JLA v Mariboru skupščina borcev 31. divizije in tovar.

Priporočamo, da uporabite redna prevozna sredstva. Vlak iz Ljubljane odpelje ob 6.30. Iz Maribora pa odpelje vlak ob 16.40 s prihodom v Ljubljano ob 19.30. Od železniške in avtobusne postaje v Mariboru do vojašnice bo zagotovljen prevoz.

Posebnih vabil ne bo.

Odbor skupnosti borcev 31. divizije

★

Svet krajevnih skupnosti Pregarje, Ostrožno brdo, Prem in Košana ter občinski odbor ZZB NOV Ilirska Bistrica in Odbor partizanskih kurirjev za južno Primorsko vabijo na proslavo in odkritje spominskega obeležja releejne kurirske postaje P-2a, ki bo v vasi Prelože v Brkinih dne 16. oktobra 1983 ob 13.30. Po slovesnosti bo tovariško srečanje.

Pripravljalni odbor

★

Udeležence 9. višjega tečaja SKOJ, ki je bil julija-avgusta 1944 v Beli krajini, vabimo na tovariško srečanje v Dom JLA v Ljubljani dne 15. oktobra 1983 ob 16. uri.

Udeležence tega in drugih tečajev SKOJ tudi obveščamo, da zbiramo gradivo za monografijo, in zato prosimo, da s seboj prinesete zapiske, slike in drugo gradivo, ki bi ga pisec monografije tov. Ferdo Godina uporabil pri svojem delu.

Pripravljalni odbor 9. tečaja SKOJ

Obvestili

Pri iskanju sledi za izgubljenimi piloti sem odkril, kje sta pokopana tudi slovenska pilota Leopold Ankon in M. Stanko Vouk. Rad bi, da bi za njune grobove izvedeli sorodniki.

Leopold Ankon je bil rojen 15. junija 1911. Bil je kapetan, lovski pilot v 1. partizanski eskadrilji. Umrl je 25. septembra 1944 v napadu na sovražnika pri vasi Vrgorca blizu Makarske. Letalo je v megli treščilo v hrib Sv. Mihovil. Prebivalci bližnjega kraja so Leopolda pokopali kot »nepoznanega zaveznika pilota«.

Stanko M. Vouk je bil rojen 22. septembra 1911 v Divaci. Bil je podporočnik, lovski pilot v 2. partizanski eskadrilji. Umrl je 20. oktobra 1944 med obstreljevanjem nemške motorizirane kolone, ki se je čez Slano umikala iz Grčije proti Metkovicu. Pokopan je v skupni grobnici s še dvema borcev, ki sta padla isti dan v boju z Nemci.

inž. Antun Benčević

Novi Beograd
J. Gagarina 111, stan. 114/CI
tel. 011 172-265

★

V nedeljo, 16. oktobra 1983, organizira komisija za idejnopolično in strokovno-vojaško ter samozaščitno usposabljanje pri občinski konferenci ZRVS Velenje občinsko tekmovanje o vladanju znanj in spretnosti, pomembnih za SLO in DSZ z začetkom ob 8. uri ob vsakem vremenu. Tekmovalne ekipe krajevnih organizacij ZRVS, teritorialne obrambe, milice, civilne zaštite, taborniki in SK Velenje bodo tekmovale: v streljanju z ZP ali MK puško, v topografiji, o veččinah in dajanju prve pomoči, o požarni varnosti in zaščiti, kako poznano taktično-tehnične lastnosti pehotnega orožja in taktične znake, kako poznano vojno-politične razmere doma in v svetu, ocena varnostnih razmer v občini, kaj vemo o boju na časno zasedenem ozemlju in boju proti diverzantskim-specializiranim silam, o splošnih poznavanjih razmer v občini in narodno osvobodilnem boju in v preizkusu fizičnih zmogljivosti.

Po tekmovanju bo na velenjskem gradu slovesna razglasitev rezultatov in podelitev priznanj. Prve tri uvrščene ekipe si bodo pridobile pravico sodelovanja v nadaljnjih tekmovanjih.

Obč. konf. ZRVS Titovo Velenje

ŠMARTNO

Srečanje vojaških in
družinskih invalidov

Komisija za vojaške invalide pri predsedstvu občinskega odbora ZZB NOV občine Slovenj Gradec je organizirala tovariško srečanje vseh vojaških in družinskih invalidov, ki je bilo v soboto v domu ZB Šmartno pri Slovenj Gradcu. Z organiziranjem vsakoletnih tovariških srečanj uresničujejo stalno željo, da ti medsebojni pogovori in izmenjave stališč postajajo tradicionalna oblika naše povezanosti in aktivnosti, ki nam daje nove moči in poguma v premagovanju težav na naši življenjski poti.

Dosedanja vsakoletna srečanja potrjujejo, da je ta oblika pomembnih prispevkov k naši sprostitvi, pridobitvi novih vzpodbud in graditvi nadaljnje perspektive.

ADOLF ANKON

Naročnikom TV-15 Naš tovariš

»Stari naročnik – novega«

Čas trgatve in drugih jesenskih del je v polnem zamahu in kaže, da so tudi naši sodelavci, ki zbirajo nove naročnike polno zaposleni s temi opravki. Tako se seznam tistih, ki so nabrali največ novih naročnikov, ni bistveno spremenil. Še vedno vodi Janko Pristavec iz Polja v Bohinju z 48, na drugem mestu je Fani Smrekar iz Ljubljane s 44 novimi naročniki. Tretji je Franci Butej iz Kobarida, četrto mesto pa delita Janko Repovž iz Tržiča in Dušan Rustja iz Novega mesta.

Slabo pa se v našo akcijo vključujejo krajevni in občinski odbori ZZB NOB, saj že nekaj časa nismo prejeli naročilnice z naslovom novega naročnika, ki so ga oni pridobili. Precej žalosten je tudi pogled na tistih dvanajst kartonov z naslovi občinskih odborov, ki so obljubili, da bodo zbirali nove naročnike, pa do

danes niso zbrali nobenega.

Uspešna je akcija občinske konference ZRVS v Novem mestu. Ta teden so pridobili tri nove naročnike. Tako bodo naš časopis prebivalci delavci Ljubljanske banke – temeljne banke v Novem mestu, prevoznega podjetja Gorjanci in Dolenjskega projektivnega biroja v Novem mestu. Izvod TV-15 Naš tovariš pa je naročila tudi politična šola iz Trbovelj.

Teče tudi akcija pobiranja naročnin pri tistih naših bralcih, ki je še niso poravnali. Odziv je velik in upamo, da bomo to akcijo kmalu končali. Še enkrat se opravičujemo tistim našim naročnikom, ki so že plačali naročnino, pa so že ali pa še bodo dobili položnice. Hkrati jih prosimo, naj nam sporočijo s pismom ali dopisnico, da so svoje obveznosti že poravnali.

B. K.

Henrik Zdešar

Julija smo se na ljubljanskih Zalah poslovili od Henrika Zdešarja, rojenega v Ljubljani. Leta 1925 je maturiral na učiteljsko. Služboval je v Gorjah pri Bledu, Loškem potoku, v Kalu pri Sentjanžu in Sentjanžu na Dolenjskem. Leta 1941 je bil kot rezervni oficir odpeljan v ujetništvo, od koder se je še istega leta vrnil k svojim na Turjak. Vključil se je v NOG. Bil je organizator NOO in komandir vojske zaščite. Leta 1942 je bil aretiran in odpeljan na Rab, kjer je bil med prvimi organizatorji odporne gibanja, postal je član partijske organizacije ter bil komandant ilegalne čete. Z Raba je odšel kot komandant 1. bataljona Rabske brigade na Primorsko, kjer je postal komisar brigade Janka Premrla Vojska ter šef propagandnega oddelka 9. korpusa. Po vojni je opravljal vrsto odgovornih nalog, posebno na pedagoškem področju, za kar je prejel Žagarjevo nagrado. Za delo med NOB pa je prejel več visokih državnih odlikovanj.

Tone Kolenko

Umrl je borec, aktivist Tone Kolenko. Njegovo življenjsko pot, delo in zasluge je poznala in čutila celotna obdravska regija. Njegova prizadevanja, cilji in uspehi dela bodo ostali zgled sodelavcem in krajanom na Zg. Poljskavi.

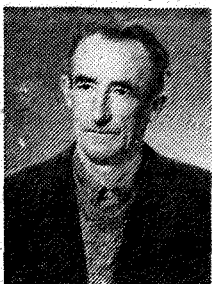
Peter Movrin

V Starem trgu smo se julija poslovili od Petra Movrina, rojenega 1911. leta v Jelenju vasi pri Predgradu. V NOG se je vključil 1942. leta. Zaradi sodelovanja z NOV je bil aretiran, požgali so domačijo in vso družino odpeljali v internacijo. Po kapitulaciji Italije je vstopil v brigado Srečka Kosovela in kasneje v Gregorčičeve brigado. Za aktivno delo v NOV in po vojni je prejel več odlikovanj in priznanj OF.

Rudolf Truden

Julija smo se v Viševiku poslovili od Rudolfa Truden, doma iz Iga vasi v Loški dolini. Leta 1942 je skupaj z družino stopil na stran NOG. Med roško ofenzivo je bil ujet in odpeljan v šempetrske zapore in naprej v Padovo. Po kapitulaciji Italije se je vračal domov in padel v roke nemškemu okupatorju. Sledila so zasiljevanja in mučenja v begunjskih zaporih. Preživel je tudi taborišče Dachau.

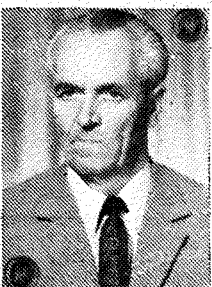
Mirko Fortuna

Julija smo se v Zirovnici poslovili od Mirka Fortune, rojenega 1913. leta v Zireh. V delo za NOB se je vključil 1942. leta, julija 1943. leta pa je postal borec Zirovske čete in obveščevalec gorenjskega vojnega področja. Prejel je dvojne odlikovanj.

Jože Hrastnik

Avgusta smo se na pokopališču v Sedražu poslovili od Jožeta Hrastnika, rojenega 1899. leta. Že v 1943. letu se je povezal s tamkajšnjimi aktivisti in terenci, leta 1944 pa se je aktivno vključil v NOB. Pri njem je bila kurirska postaja.

Milan Breclj

V Vrtovinu je umrl aktivist in udeleženec NOV Milan Breclj. Rodil se je 1914. leta. Že pred vojno je bil vključen v protifašistično gibanje. Od začetka 1942. leta je organiziral delo za NOB. Vodil je oboroženo skupino teren-skih delavcev in izvedel več akcij. Januarja 1943. leta je odšel med partizane. Prejel je več priznanj in odlikovanj.

Ivan Plos

V 58. letu je julija umrl Ivan Plos, doma iz Jermen dola v Loški dolini. V začetku 1942. leta je stopil na stran NOG. Partizanom in aktivistom je prenašal zaupna obvestila, literaturo, zbiral orožje ter opravljal druge pomembne naloge. Ob kapitulaciji Italije je stopil v sestav na novo ustanovljene Loške brigade, kjer je ostal kratek čas. Kot dober poznavalec terena prek snežniških gozdov je mnogokrat opravil odgovorne naloge varnega prehoda pomembnih vojaških in političnih osebnosti. Prejel je več odlikovanj.

Katarina Gantar

Maja smo se na ljubljanskih Zalah poslovili od partizanske mame Katarine Gantar s Skofljice, rojene pred 96 leti v St. Joštu nad Vrhniko. V začetku 1942. leta je postala aktivistka OF. Bila je mati treh sinov partizanov. Po vojni je aktivno delala pri AFZ in drugih organizacijah. Bila je odlikovana.

Janez Kajba

Aprila je umrl Janez Kajba iz Sel pri Podčetrniku. Leta 1944 je odšel med partizane na Dolenjsko. Po vojni je bil miličnik.

Stane Pogačnik

Julija je umrl Stane Pogačnik-Jurček. Rodil se je 1926. leta v Rovtahn nad Podnartom. Bil je aktivist na terenu Jelovce. V NOV pa se je aktivno vključil 1943. leta. Bil je kurir v raznih enotah. Prejel je dve odlikovanji. Od njega smo se poslovili na Blejski Dobravi.

Jože Pečnik

V Topolšici je maja umrl Jože Pečnik, ki se je rodil pred 72 leti. V NOV je stopil 1943. leta. Bil je borec 15. brigade, kasneje komisar 1. bataljona iste brigade in komandant Kozjanskega vojnega področja. Prejel je več odlikovanj. Po vojni je bil vdan družbenopolitični delavec. Od njega smo se poslovili v Podkrajju pri Velenju.

Sonja Arrigler Gleria

Avgusta je v prometni nesreči v Ljubljani umrla Sonja Arrigler, poročena Gleria Rodila se je 1924. leta v Gorici v zavedni primorski družini. Zaradi fašističnega nasilja je morala vsa družina pobegniti v Jugoslavijo. Po prihodu okupatorja se je vsa družina aktivno vključila v NOB. Sonja je bila kot gimnazijka 1941. leta sprejeta v SKOJ. Med akcijo je bila aretirana in odpeljana v žensko kaznilnico v Benetke. Ves čas zelo poostrenega reda v kaznilnici je vztrajala v vrstah tistih, ki so se bojevali za osnovne pravice političnih jetnikov. Po kapitulaciji Italije se je vrnila v Ljubljano in spomladi 1944. leta odšla med partizane na Gorenjsko v Prešernovo brigado. Bila je borka s puško na rami, bolničarka, ki je požrtvovalno in pogumno pomagala borcev. Kasneje je delovala na propagandnem področju Prešernove brigade. Po vojni jo je pot pripeljala v Trst in kasneje v Ljubljano, kjer se je zaposlila na Inštitutu za narodnostna vprašanja in nazadnje pri Metalki.

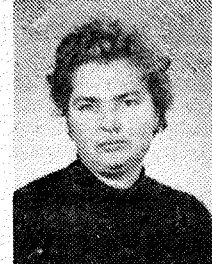
Blaž Šter

Na tržiščem pokopališču smo se poslovili od Blaža Štera, rojenega pred 76 leti. Po okupatorjevem vdoru se je takoj opredelil za NOG. Junija 1941. leta je bil zaprt v Šentvidu. Po vrnitvi domov je ponovno začel delati za OF, in spet so ga zaprli v begunjske zapore. Po vojni je delal v kulturnih in športnih društvih.

Peter Kvas

Na Blejski Dobravi smo se junija poslovili od borca NOV Petra Kvasa, rojenega pred 65 leti. Bil je strojevodja v železnici na Jesenicah. Kot vojnega ujetnika stare jugoslovanske vojske so ga premeščali iz taborišča v taborišče, dokler mu ni uspelo pobegniti v domovino in se je takoj vključil v Prešernovo brigado.

Angela Bajt

Na šempetrskem pokopališču smo se junija poslovili od Angele Bajt, rojene pred 57 leti v vasi Unec pri Rakeku. Vsa družina Bajt se je že zgodaj vključila v NOG. Kar trije bratje so bili med partizani. Angela je za NOG začela delati v 1942. letu in 1944. leta se je priključila pre-mični partizanski bolnišnici 30. divizije. Bila je ranjena in ostala je invalidka. Po vojni je bila v službi v organih za notranje zadeve. Prejela je dvojne odlikovanj.

Janez Bukovec

Maja je umrl Janez Bukovec iz Zaloga pri Skofljici. Rodil se je 1916. leta v Gradišču. Bil je v internaciji v Padovi, po vrnitvi je moral na prisilno delo na Jesenice.

Zofka Kavšek

Rodila se je 1927. leta na Skofljici. Med NOV je delala v organizaciji SKOJ. Od nje smo se poslovili v Šmarju.

Karel Makuc

V Filovcih v Prekmurju smo se junija poslovili od Karla Makuca, rojenega 1923. leta v Praprotnih brdih na Tolminskem. V partizane je stopil 1944. leta.

PRAVNI SVETOVALEC

M. Š. Lj. Sem članica ZZZB NOV Slovenije in združenja vojaških invalidov. Članarino plačujem pri invalidski organizaciji. Ali jo moram plačevati še pri ZZZB NOV Slovenije?

Odgovor: Pred kratkim smo obširneje odgovorili na podobno vprašanje, zato sedaj le na kratko odgovarjamo, da je članarina enotna za organizacije ZZZB NOV in invalidske organizacije, ki se formirajo v sklopu ZZZB NOV Slovenije, zato Vam ni treba še posebej plačevati članarine pri krajevnem združenju ZZZB NOV Slovenije, če plačujete članarino v okviru sekcije vojaških invalidov.

P. A. B. Pred kratkim je umrl oče brez oporoke. Imam brata v Italiji. Ali ima tudi on pravico do dedovanja?

Odgovor: Če je umrl oče brez oporoke in drugih dedičev ni, bosta dedovala z bratom po enakih delih. Lahko pa se seveda z bratom sporazumeta drugače. Dejstvo, da živi v Italiji, ni ovira za dedovanje. Po zakonu o dedovanju imajo tuji državljani pri nas enake dedne pravice kot naši državljani s pogojem, da se uporablja načelo vzajemnosti, to je, če tudi tuja država, katere državljan je dedič, dovoljuje dedovanje našim državljanom.

S. P. M. Koliko znaša sedaj mejni znesek najnižjih pokojninskih prejemkov, od katerega je med drugim odvisna upravičenost do invalidske-ga dodatka?

Odgovor: Po sklepu o mejnem znesku najnižjih pokojninskih prejemkov z dne 13. 7. 1983 (Urad. list SRS, št. 25/1983) znaša od 1. 1. 1983 dalje mejni znesek najnižjih pokojninskih prejemkov 7.936,66 dinarja.

A. L. P. Koliko znaša po novem republiškem zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju zagotovljena pokojninska osnova borcev NOV pred 9. 9. 1943?

Odgovor: Po novem zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki se bo začel uporabljati 1. 1. 1984, se mora borcu NOV pred 9. 9. 1943 oziroma do 13. 10. 1943 (Slovensko primorje) vzeti pri odmeri pokojnine najmanj tolikšna pokojninska osnova, kot je povprečni osebni dohodek delavcev v SR Sloveniji v zadnjem koledarskem letu pred uveljavitvijo pokojnine, povečanim za 17,65 odstotka.

O. Z. P. Kateri družinski člani delavca - zavarovanca so po njegovi smrti upravičeni do posmrtnine (denarne pomoči)?

Odgovor: Do posmrtnine imajo ob smrti delavca ali drugega upravičenca pravico le njegovi družinski člani, ki jih je do svoje smrti preživljal. - Posmrtnina znaša 70 odstotkov povprečnega mesečnega osebnega dohodka v minulem letu.

Naročam tednik »TV 15«
za najmanj eno leto

Ime in priimek
Ulica, hišna št.
Kraj
Pošta

podpis

MIRKO JERMAN

Napad Šlandrove brigade na močno utrjeno sovražno postojanko v Mozirju

Po zelo uspešnem napadu in zavzetju utrjenih, sovražnih postojank Luče, Ljubno in Gornji grad je ostala še edina, a najmočnejša sovražna postojanka v Gornji Savinjski dolini, Mozirje. Z likvidacijo postojank se je močno dvignila bojna morala 4. operativne cone. Sovražnik tedaj ni imel močnih sil, ki bi preprečile likvidacijo postojank. Zaradi tako ugodnih razmer je 4. operativna cona prisilila okupatorja, da je opustil manjše postojanke in njihove posadke premestil v večje, jih okrepil in močno utrdil. Predvsem je zavaroval komunikacije. Vendar tudi pri tem ni imel povsod možnosti, da bi jih obdržal v svojih močeh, kajti Šlandrova in Zidanska brigada sta preprečili vsak promet čez Črnivec, Kozjak in Trojane. Okupator ni imel prehodne ceste med Stajersko in Gorenjsko. Tako se je tovariš Franc Leskošek-Luka v septembru pripeljal s kolesjem od reke Save v Savinjsko dolino podnevi, ne da bi ga bil sovražnik napadel.

Od likvidacije postojank v Gornji Savinjski dolini do napada na Mozirje sta bili Šlandrova in Zidanska brigada neprestano v ofenzivi na Moravskem in v Zasavju. Porušili sta železniško progo med Litijo in Trbovljami, tako da je več tednov moral vlak iz Ljubljane za Zidani most voziti po Dolenjski progi iz Ljubljane-Sevnice-v Zidani most. Prav tako so ostale enote 4. operativne cone imele velike uspehe na Pohorju, ker so enote 14. divizije likvidirale kar štiri manjše sovražne postojanke. Na Kozjanskem so enote 14. divizije Kozjanskega odreda prav tako imele uspehe. Likvidirale so tudi postojanko Kozje. Medtem ko so enote 4. OZ v svoji ofenzivi žele uspehe daleč od Gornje Savinjske doline, je štab 4. operativne cone že pripravil plan za likvidacijo poslednje sovražne postojanke v Gornji Savinjski dolini - Mozirja. Tako je začel zbirati svoje enote, ki bi lahko z zavarovanjem napada preprečile sovražniku, da bi se prebil k Mozirju, in s tem pomagale enoti, ki bi napadala postojanko, do končne likvidacije.

Sovražnik je skoraj vse Mozirje spremenil v dobro utrjen obrambni položaj, zato so bili za napad potrebni čim natančnejši podatki.

Zelo močno je bil sovražnik utrjen v šoli, cerkvi - zvoniku, kjer je imel v vseh štirih linah po en težki mitraljez. Z navzkrižnim ognjem bi lahko obvladal vso dolino do Nazarjev, Ljubije in Loke. Ti objekti so bili obdani z barikadami, strelnimi jarki, žičnimi ovirami in minskimi polji. Na raznih dominantnih točkah in pred postojankami je bil sovražnik zavarovan z bunkerji, ki jih je imel po vsem Mozirju skupaj 48.

Zaradi dobro organiziranega obrambnega sistema se sovražnik verjetno ni nadejal, da bi ga lahko partizanska vojska likvidirala, ker ni imela težkega orožja ali pa je bilo le-to slabo. Pri napadu na Ljubno sovražnik prav gotovo ni opazil, da smo imeli top, ker je šla naša prva granata nad ciljem, pri drugi granati pa se je zlomila udarna igla. Tako smo morali top povleči iz boja ter preskrbeti novo udarno iglo.

Po nalogu štaba 4. operativne cone se je Šlandrova brigada 8. 9. 1944. leta premaknila iz območja Motnika na območje Bočne, Potoka, Kroke in Čeplje. Že naslednji dan je štab brigade od štaba 4. operativne cone dobil povelje, v katerem je posameznim enotam določil naloge. Najtežjo in najbolj zaupno nalogo je dobila Šlandrova brigada. Napasti je morala sovražno postojanko Mozirje in jo likvidirati. S tem je bilo dano veliko priznanje brigadi za uspehe v Gornji Savinjski dolini pri likvidaciji postojank Radmirje, Rečica, Nova Stifita, Smartno ob Dreti, Luče in Ljubno. Brigada je dobila topovsko baterijo (en top) ter karto Mozirja, na kateri so bili dobro označeni sovražni objekti. Po njej se je štab brigade dobro seznanil z obrambnim sistemom sovražne postojanke in zatem dobro spoznal tudi nižje štabe in poveljstva brez posebnega ogledovanja Mozirja.

Pred štab brigade s tako zahtevno nalogo so se postavili hudi trenutki. Dan prej je morala brigada za oblikovanje 3. VDV brigade oddati popoln 3. bataljon in še 16 poveljniških kadrov. Tako je štab brigade moral na hitro popolniti ostale 3 bataljone s poveljniškim kadrom, seveda iz vrst preizkušenih borcev. Brigada je bila močno oslabiljena tudi z orožjem, saj so morali biti borci, ki so šli v prekomando, oboroženi vsi do zadnjega, med drugim tudi z 10 mitraljezi. Top, ki je bil dodeljen brigadi, je imel vso zarjavelo nagrizeno cev, tako da je bilo zelo nevarno, če bi cev razneslo. Temu topu je štab brigade poklonil veliko pozornost, saj so cev izmenično čistili od začetka priprav za napad in do odhoda v napad. Vendar je niso dobro očistili, kajti imeli so samo Schietovo milo.

Med pripravami za napad so vsi brigadni in bataljonski obveščevalci opazovali, če se pojavljajo nove sovražne enote. Vsaki dve uri so dostavljali poročila. Dva dni ni bilo v Mozirju nobenih večjih premikov. Desetega septembra je prišel v brigado tudi Jože Borštnar, komandant 4. operativne cone, da vidi, kako se brigada pripravlja. S pripravo brigade je bil zadovoljen.

(se bo nadaljevalo)

VILI PŠENIČNY

Ob obletnici prvega mladinskega kongresa Od Kočevske Reke do Novega mesta

»Vsi uspehi na gospodarskem in političnem področju med obema kongresoma so nam omogočili, da smo lahko prešli na višjo stopnjo našega razvoja, v fazo, ko bodo sredstva za proizvodnjo upravljali neposredno proizvajalci, ko delavci sami upravljajo tovarne in podjetja,« je dejal takratni predsednik LMS Tine Remškar. V skladu z družbenoekonomskimi sprejemami so tudi mladi sprejeli vrsto nalog, še posebej pa so spregovorili o nalogah pred volitvami v prvo novo skupščino. V resoluciji petega kongresa so med drugim zapisali: »Nedvomno je imel družbeni razvoj teh let po vojni velik vpliv tudi na razvoj naše organizacije, ki ji je zaupana dolžnost, da v sodelovanju s šolo, družino, družbenimi organizacijami in društvi pomaga vzgajati mladega človeka v zavestnega graditelja naše socialistične družbe.« V resoluciji so se zavzeli za razvijanje in krepitev socialistične zavesti mladitv in za večjo raznovrstnost v delu organizacije in v življenju mladih. V tem času je zelo aktivno začela Zveza študentov tudi v Sloveniji. Študenti o preverljivi svojo delo in se dogovarjali za nove naloge na rednih letnih skupščinah, 1968. leta pa preimenovali svojo organizacijo v Skupnost študentov Slovenije.

Oživitvev mladinskih delovnih akcij

Čas šestega kongresa Ljudske mladine Slovenije, ki je bil od 13. do 15. septembra 1957 v Celju, lahko označimo za obdobje prizadevanja vodstva in članstva, da se mladinska organizacija po vsebini, po oblikah in metodah dela čim bolj prilagodi zanimanju, hotelem in potrebam mladega človeka. V tem obdobju so ponovno oživili mladinske delovne akcije, ki so že nekoliko zamrle. Mladina je sprejela pomembne sklepe za izpolnitev družbenih nalog. V resoluciji šestega kongresa so med drugim zapisali, da mladi v tovarnah spremljajo in aktivno sodelujejo v delovanju organov delavskega samoupravljanja, mladi na vasi pogumno iščejo nove poti in razpravljajo o politiki in načrtih razvoja kmetijstva in v šolah aktivno sodelujejo v raznih oblikah in metodah dela čim bolj prilagodi zanimanju, hotelem in potrebam mladega človeka. V tem obdobju so ponovno oživili mladinske delovne akcije, ki so že nekoliko zamrle. Mladina je sprejela pomembne sklepe za izpolnitev družbenih nalog. V resoluciji šestega kongresa so med drugim zapisali, da mladi v tovarnah spremljajo in aktivno sodelujejo v delovanju organov delavskega samoupravljanja, mladi na vasi pogumno iščejo nove poti in razpravljajo o politiki in načrtih razvoja kmetijstva in v šolah aktivno sodelujejo v raznih oblikah in metodah dela čim bolj prilagodi zanimanju, hotelem in potrebam mladega človeka.

Na sedmem kongresu, ki je bil v Kranju (26. in 27. januarja 1962), so ugotavljali, da se mladina vse bolj zanima in vključuje v reševanje družbenoekonomskih in političnih vprašanj. V stališčih in resoluciji so opredelili naloge pri ugotavljanju mesta, vloge in metod dela v aktivu Ljudske mladine, v specializiranih oblikah dela znotraj aktivov (klubi, študijske in podobne skupine), o položaju mladih v tovarnah, ki imajo obrate v različnih krajih, o vlogi šolskega sistema ter o delu in vlogi občinskih komitejev LM. V tem obdobju so ponovno široko oživele mladinske delovne akcije, med največjimi je bila gotovo gradnja ceste bratstva in enotnosti.

Ne gre prezreti vrste slabosti

Naslednji, osmi kongres je bil v Velenju od 12. do 22. junija 1968. Čeprav so šestletno obdobje od prejšnjega kongresa ocenili za uspešno, pa vendarle ne gre prezreti vrste slabosti, ki so se v tem času porajale v mladinski organizaciji. Od vse večje razdrobljenosti posameznih delov mladih do forumskega dela v vodstvih organizacij.

V kongresni resoluciji so med drugim zapisali: »Odločneje kot doslej postavljamo vprašanje vsebine, vloge in nalog Zveze mladine Slovenije, politične organizacije mladih. Zveza mladine se bo uveljavila kot eden od nosilcev razvoja, če jo bomo razvijali v zvezo aktivnih, samostojnih in odgovornih borcev za socialistične družbene odnose v razvijajočem se demokratičnem samoupravnem sistemu. Preosnova Zveze mladine mora omogočiti zbiranje mladine v boju za pozitivne cilje socialistične graditve v praktično političnem in zgodovinskem smislu in hkrati nenehno uveljavljati

in razvijati samoupravna načela, oziroma množično politično in splošno družbeno pobudo mladine.«

Mladi so si zadali naloge v zvezi z uresničenjem gospodarske reforme, med odločilnimi notranje vsebinskimi in organizacijskimi vprašanji pa je gotovo odločitev o idejnih jedrih ter interesnem principu delovanja, kar pomeni, naj posamezne probleme zaznava mladina, ki jih neposredno srečuje, ta pa naj predlaga tudi njihove rešitve.

Novo ime ZSMS - nova vsebina dela

Ta načela, čeprav so v ospredje postavljala demokratičnost oblikovanja predlogov in odločitev ter posebne interese posameznih delov mladine, niso razrešila osnovnih slabosti, ki so jih mladi ugotavljali na osmem kongresu. Smernice za rešitev mnogih slabosti Zveze mladine je gotovo postavila šele tretja konferenca ZKJ o mladini (konec 1972), še pred tem pa pismo predsednika Tita, s katerim so tudi mladi dobili kriterije za samokritiko in kritiko organizacije. Po 3. konferenci se je polet mladih povečal, z mnogimi pojavi znotraj svoje organizacije so obračunali, nekatere slabosti pa se vlečejo še v današnje dni. Na devetem kongresu (od 2. do 4. oktobra 1974 v Moravcih pri Murski Soboti) so mladi svojo organizacijo preimenovali v Zvezo socialistične mladine Slovenije. Začrtali so dejansko, po kakovosti novo usmeritev mladih na čvrsto pot uresničevanja samoupravljanja v skladu z novo ustavo. Novo ime naj bi pomenilo tudi novo vsebino dela. Vsi deli mladih, organizirani poprej v številnih organizacijah, naj bi se ponovno povezali v enotno mladinsko organizacijo - tako šolajoča se mladina (vključno s študenti, ki so dotlej delovali zgolj v Zvezi skupnosti študentov), delavska mladina, kmetje, mladi, ki se povezujejo po svojem interesu na terenu, v krajevnih skupnostih, kot tudi mladinci, ki so aktivni v družbenih organizacijah in društvi. Vsak del mladih naj bi svoje specifične interese ugotavljal in uresničeval sicer v svoji konferenci, vsi skupaj pa bi prihajali do enotnih, za vse mlade sprejemljivih rešitev. Hkrati je začel veljati tudi princip prostovoljnega članstva, tako da je moral vsak mlad človek izraziti svoj interes za delo v mladinski organizaciji.

Največ o reformi šolstva

Deseti, novogoriški kongres (12. do 14. oktober 1978), je utrdil načela, sprejeta v Moravcih, pa tudi organiziranost po konferencah. Najpomembnejše mesto v kongresnih razpravah je imelo usmerjeno izobraževanje in reformiranje šolstva sploh, veliko pozornosti pa je kongres namenil iskanju oblik in metod dela v mladinski organizaciji. Razmere, v katerih so mladi pripravljali kongres, kot tudi sam čas kongresa, so bili ugodni. Tudi na kongresu so bile izrečene besede, da imamo vsega dovolj in še več kot potrebujemo. Družbenoekonomski problemi so bili bolj v ozadju dogajanja, v glavnem skrčeni na družbenoekonomski položaj mladega delavca, študentsko politiko in probleme stanovanj za mlade družine.

Od besed k dejanjem

V povsem drugih okoliščinah so mladi pripravljali svoj enajsti kongres, ki je bil 23. in 24. oktobra lani v Novem mestu. »Kongres in celotna naša dejavnost je namenjena predvsem temu, da najdemo izhod iz težavnih razmer,« je dejala predsednica Darja Colarič. »Skozi vsa ta štiri leta po novogoriškem kongresu sta se ob vsakem novem vprašanju v naši organizaciji zlagoma prebujali zavest in odgovornost mladih za nadaljnji razvoj družbenoekonomskih odnosov, kjer vidimo cilje razreševanja tudi naših specifičnih vprašanj.« Mladi so se tako v svojih razpravah kot tudi v dokumentih odkrito spopadli z mnogimi nepravilnostmi v naši družbi, pokazali na razraščajoči se birokratizem in etatizem, na številna protislovja družbenoekonomskega položaja delavca. Ob zahtevi po krepitvi samoupravnega položaja delavca in njegovem dejanskem upravljanju z družbenim proizvodom so mladi zapisali, da »vztrajanje na celotnem stabilizacijskem načrtu za ZSMS postaja prednostna naloga.«

V skladu s kongresnimi usmeritvami je tudi letošnje proslavljanje štiridesete obletnice ustanovnega kongresa ZSM po zunanjem videzu skromno, po vsebini pa delovno. Primer, kako se od besed prehaja k dejanjem.

Konec

agrotehnika-gruda

TOZD INDOV

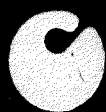
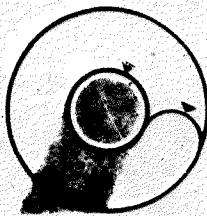
Ljubljana, samopostrežna trgovina

Poljanska cesta 95,

telefon: 316-052-155

Ponujamo vam po konkurenčnih cenah čreva za domače krvavice, kranske klobase, salame, dišave, špile, mesarsko orodje in druge pripomočke za koline. Umetni ovitki • Strokovni nasveti!

ODPRTO OD 8. DO 16. URE, OB SOBOTAH OD 8. DO 12. URE
AVTOBUS ŠT. 5 IN 13
PARKIRNI PROSTOR

tozd terme čatež

Pravočasno poskrbite za svoje zdravje
Združite prijetno s koristnim
Povežite sistematične pregled z oddihom

KUPON

PROSIM, POŠLJITE MI INFORMATIVNO GRADIVO IN CENIK STORITEV
NA NASLOV:

TEL. (06) 61-811
TELEX: 50765

Teden otroka od 3. do 10. oktobra

Letošnji teden otroka bo v Sloveniji namenjen razvojnim potrebam otrok, ki jih tudi v zaostrenih gospodarskih razmerah ne smemo zanemariti. Odbor »tedna otroka« pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije je oblikoval poziv vsem staršem, vzgojiteljem, delovnim ljudem in občanom, s katerim naj vzpodbudi skupne aktivnosti za dobro vseh naših otrok.

Razvoj otroka je vsekakor temeljni dejavnik našega napredka in zavedati se je treba, da otroci z odrasčanjem ne čakajo, da tu ne smemo odlašati. Takšne apel so poslali z ZPM Slovenije:

Otroci vsega sveta so vez človeštva s prihodnostjo. Vse napredno človeštvo sveta želi graditi srečen jutri z generacijami mladih, ki bodo svoje ustvarjalne moči razvijale v razmerah gnotne in socialne varnosti.

Žal je danes v svetu, polnem nasilja, še veliko otrok, ki so izpostavljeni grobemu nasilju, revščini, lakoti in uničenju. Ker ta sramota človeštva dobiva čedalje širše razsežnosti, je mednarodni sklad Združenih narodov za pomoč otrokom – UNICEF sklenil ob letošnjem mednarodnem dnevu otroka pozvati vso svetovno javnost in njene napredne sile k odločni aktivnosti pod delovnim naslovom »LAČEN OTROK IZZIVA SVETOVNO VEST«.

Tudi mi smo del svetovne javnosti, ki se v to vsakoletno manifestacijo in dejavnost UNICEF vključuje s konkretnimi aktivnostmi doma in v mednarodnih odnosih. Gre za splošno jugoslovansko akcijo TEDEN OTROKA, ki bo letos od 3.-10. oktobra.

Napori delavcev in vse naše družbe so usmerjeni v krepitev miru in k odpravi izkoriščanja človeka v svetu. Doma se še posebej trudimo reševati gospodarske težave, kar ne sme ovirati odpravljanja problemov, ki zavirajo celostni razvoj naših otrok. Zato ob letošnjem TEDNU OTROKA v SR Sloveniji namenjam posebno pozornost razvojnim potrebam otrok, ki so temeljni dejavnik našega napredka.

V sedanjih gospodarskih razmerah, ki nas danes omejujejo pri vsej družbeni porabi, moramo združiti vse sile, sredstva in pripravljenost ljudi, da bi omogočili vsakemu otroku optimalen razvoj. Gre zlasti za dajanje ustreznega zdravstvenega varstva, dobre vzgoje, izobrazbe, zabave in igre, ki z odrasčanjem postaja delo. Nenehno moramo širiti prizadevanja in skrb na področju zdravstva, vzgoje, varstva in izobra-

ževanja za otrokovo dobro v naši družbi – v krajevni skupnosti, občini in znotraj vseh socialističnih samoupravnih dejavnikov. Niti za hip ne smemo pozabiti pesmi povojne generacije pionirjev Lepo je v naši domovini biti mlad..., ki mora v današnjem brezobzirnem in krutem svetu dobiti v svobodni Jugoslaviji resnično potrditev. Za to pa potrebujemo več volje kot doslej, znanja in boljše poznavanje otrokovih razvojnih in življenjskih potreb pa tudi otrokovih družbenih interesov, več samoupravljalške iznajdljivosti in vzpodbud v neposrednem otrokovem okolju in širši

družbi, da bomo omogočili vsakemu otroku varnost in zdravo rast.

Le tako bomo vsem mladim generacijam omogočili, da bodo iskale in našle svojo identiteto ter vlogo tudi v zapletenih ekonomskih, materialnih, političnih in medčloveških odnosih pri nas in v svetu.

In da ne bi le odrasli razpravljali – velja prisluhniti otrokom, njihovim potrebam in interesom, ki gotovo niso enkrat za vselej dani, ampak se z razvojem družbe tudi razvijajo, in zato spreminjajo, velja se poglobiti v otrokov svet, ki pač po svoje spremlja ves ta svetovni in domači vrtič.

Živa Drole

Kaj delamo pionirji

Pionirji drugega razreda smo odšli k Lajlarju obirat koruzo. Njiva je bila dolga, a smo obrali vso koruzo. Milano se ni nič ljubilo. Drugi smo bili pridni in so nas pohvalili. Obirali smo že tudi fižol pri Lojzu, pa tudi pokece pri Pušjarju. Vsako leto pridno delamo.

V gasilski garaži smo, kožuhali koruzo. Zrasla je na naši šolski njivi. Koruzo smo zvezali. Peli smo. Potem smo jedli kruh. Kožuhali so vsi učenci naše šole.

TATJANA ŽNIDAR, 2. r. Stranice

Matej Bor – pesnik današnjega časa

V petek, 16. septembra, sem izvedela, da bo v čitalnici novogoriške knjižnice predstavitev nove pesniške zbirke Mateja Bora in da se bo predstavitev udeležil tudi sam pesnik. Odločila sem se, da bom šla na to kulturno srečanje, saj pesnikov, posebno še tako pomembnih, ne srečaš ravno na vsakem koraku.

Nekaj pred sedmo zvečer sem se odpravila v knjižnico. V uvodu so poznavalci Bora predstavili pesnika in njegovo novo pesniško zbirko Podoknice tišini. Kar naravnost so izrazili občudovanje pesnikove vitalne sposobnosti do življenja, modrosti, stila, občutenja današnjega sveta, sposobnost pogleda onkraj podoknic, globok preblik, kar izkazuje njegove pesmi, ki ne zaostajajo za časom, ampak gredo v korak z njim. Pesnik je dokazal, da njegova ustvarjalna moč še ni usahnila, čeprav je letos praznoval že svoj sedemdeseti rojstni dan.

Sledil je recital iz Borove najnovejše pesniške zbirke, ki so ga pripravile srednješolke in igralec PDG iz Nove Gorice. V pogovoru s pesnikom so mnogi spet in spet občudovali njegovo ustvarjalno moč. Matej Bor je povedal, da se mu je pred šestimi leti po bolezni, ki jo je dobro prestopal, zazdelo, kot bi ponovno zaživel. Prevečala so ga čustva in misli, ki jih je sproti beležil. S seboj je namreč vedno nosil beležnico in svinčnik. Tako so nastajale njegove pesmi na sprehodu, zvečer, v dežju, gostilni... Čeprav je že sklenil, da bo opustil pesnikovanje, se je premislil. Vendar na novo izdajo ni računal. Šele ko mu je žena pesmi pretpikala, so se mu zdele kar uporabne. Presenečen je bil sam nad seboj – pesmi je bilo 234. Po vsebini so resne, razmišljujoče, pa tudi zelo čustvene. Podoknice nečemu bližajočemu, tihemu, kar je onstran tega življenja.

MARTINA KRAMAR, 8. c
OŠ 9. korpusa NOVJ
Nova Gorica

Čičev memorial

Že dvajset let zapored poteka taborniško tekmovanje za Čičev memorial. Prireja ga Zmajev odred. Tega tekmovanja smo se udeležili tudi taborniki Jarskega oddelka. V različnih panogah smo se na memorial pripravljali ves teden.

Napočil je petek, dan odhoda. S polnimi nabhtrniki smo se zbrali pred domom tabornikov in se nato z mestnim avtobusom odpeljali do Prul, kjer je bil na osnovni šoli zbor vseh ekip. Najprej smo si pripravili ležišča, potem pa smo odšli vrisovat kontrolne točke na karto. Vseh sedem kontrolnih točk smo pravilno vrisali.

Naslednjega dne smo vstali že ob šestih zjutraj in odšli na vlak. Začelo je deževati. Tudi potem ko smo prispeli v Žabno, kjer je bil naš start, je še kar naprej deževalo. Že na prvi kontrolni točki smo bili vsi premočeni. Pisali smo test življenja v naravi. Po gozdu nas je nato pot vodila naprej do naslednjih kontrolnih točk. V vasi Mala

Bačna smo premočeni in obupani sklenili, da se vrnemo v Ljubljano. Vendar je kmalu nehalo deževati in otepli smo se misli na vrnitev domov. Do cilja na Mali Ilovi gori smo hitro prispeli. Tekmovanje se še ni končalo. Čakal nas je prehod čez ginsko polje, iskanje ranjenca in postavljanje ognjišča. Te naloge smo dobro opravili. Prenočevali smo na seniku.

Ko smo v nedeljo zjutraj vstali, nas je pozdravilo sonce. Pot nas je vodila do Muljave. Ustavili smo se tudi pri izviri Krke. Na cilj smo prispeli prvi, kmalu za nami pa še druge ekipe. V Ivančni gorici so razglasili rezultate. Bili smo prvi in zato zelo veseli. Tudi ostale naše ekipe so se dobro pvrstile – na drugo, tretje in peto mesto.

Želim si, da bi se še kdaj udeležila tekmovanja za Čičev memorial.

JANJA LAH,
OŠ Jože Moškrič
Ljubljana

Soseda mi je pripovedovala o taborišču

Naša soseda Pepca Počivalšek iz Dekmance je bila v taborišču Auschwitz. Na roki ima vtisnjeno številko 412807.

Pozimni so morali taboriščniki na besedo »apel« dve uri v vrsti stati in so jih polivali z mrzlo vodo. Tepli so jih z biči. Ko je zbolela, si je izmerila temperaturo; imela je 40°C in potem si je sama zbila na 38°C, ker se je bala, da bi jo hudo bolno odpeljali v plinsko celico in krematorij.

Naslednjič, ko je bila zopet bolna, sta jo dve sestri hoteli skopati. Ona pa se ni pustila, zato so jo slekli in polili z mrzlo vodo. Nato so jo odpeljali v drugo taborišče. Tam

so dobili hrano le enkrat na dan. Ležali so na golih deskah in imeli so le eno deko. V tistem taborišču pa je bila tudi njena mama. Tudi ona je bila bolna. Živelci so v starih hišah, kjer je bilo polno miši, podgan, stenic, in uši. Njeni mami so živi, a hudo bolni, zgledale podgane in miši hrbet. Potem je umrla. Za hčerko je bilo to zelo hudo. Samo 143 Slovencek se je vrnilo domov. Umrli pa so jih več kot deset tisoč.

Teta Pepca pravi, da je bilo v taborišču tako hudo, da se ne sme niti spomniti na tiste strašne dni.

VESNA ŠMID
COŠ Marija Broz
Bistrica ob Sotli

V partizanski šoli

Med vojno je moja teta hodila v partizansko šolo. Učila jo je sestra Janka Premrla-Vojka. Čeprav je bilo nevarno, so morali v šolo. Med poukom so večkrat bežali domov, če so zvedeli, da je sovražnik v bližini. Tako je bilo tudi nekega dne, ko so v šolo pridivljali četniki. Otroke so poslali domov. Kmalu je bilo slišati strele. Ubili so njihovo slovensko učiteljico. Zamenjal jo je četniški učitelj. Vsi so trepetali pred njim. Za vsako malenkost so bili tepeni. Večkrat je za to porabil kar šolski meter.

Nekega dne pa so učenci izvedeli, da ga ne bo v šolo, ker je pijan. Več jih je manjkalo pri pouku. Med njimi je bila tudi moja teta. Učitelj pa je vseeno prišel. Tistim, ki so bili v šoli, je dal seznam

manjkajočih, da so jih šli iskat domov. Manjkajoči so potem prišli v šolo in morali so poklekati, dati roke na mizo, učitelj pa jih je tepel z metrom. Še za tiste, ki so gledali, je bilo hudo! Potem so morali še poljubiti meter.

Hudo je bilo pod četniškim učiteljem. Še dobro, da je kmalu odšel in prišli so novi učitelji. Učenci so se veselili odhoda četnika iz njihove šole. Konec je bilo strahu, kmalu konec vojne in konec strahu pred kakršnimkoli sovražnikom.

Lepo je sedaj, ko je mir. Lepo je hoditi v šolo, da ne trepetamo pred tujimi učitelji. Želim si, da ne bi bilo nikoli vojne in njenih strahot.

VIDA VIDMAR, 6. c
OŠ Drago Bajc
Vipava

Radi poslušamo o NOB

Nekega dne mi je oče pripovedoval dogodek iz narodnoosvobodilne vojne, ko je kot deček s konjem prenašal strelivo partizanom in se srečal s svojim očetom.

Bilo je zimsko jutro leta 1943. Sonce še ni vstalo, ko je poln municije sedel na konja in se odpravil na dolgo in nevarno pot. Bilo mu je trinajst let in na nevarnost niti ni pomislil. Hodil je tri dni. Ko se je zvečerilo, je prvo noč prespal v Potoku, kjer so imeli partizani svojo postojanko s kravami, ki so jih potem pošiljali partizanom za hrano.

Nato je nadaljeval pot in se po celodnevem naporu naposled ustavil v Črnem logu. Tam so mu dali mleko in skuhali krompir v obliach. Bil je ves premražen. Zavil se je v odejo in zaspal. Rano zjutraj je nadaljeval pot in končno pozno zvečer prišel v Mrzlo vodo do 10. brigade. Partizani so ga pohvalili. Bil je ponosen nase, a še bolj srečen, ko je zagledal svojega očeta. Stekel mu je v objem. Trenutki sreče so bili kratki. Zjutraj je moral nazaj, domov k materi. Preden se je odpravil, so mu partizani naročili, naj se drži leve strani poti. Če bi zavil na stransko pot, ga lahko dobijo v roke ustaši.

Zopet je zajahal konja in hajd proti domu. Tega pohoda moj oče ne bo nikoli pozabil. Hranil ga bo v srcu kakor tudi misel na to, da je tudi on prispeval k svobodi, v kateri sedaj jaz brezskrbno živim.

STANKO STANFELJ
5. razred
OŠ Vas-Fara

...

Ko sta še živelja moj očka in stara mama, smo se večkrat pogovarjali o vojni in njenih strahotah. Stara mama se je spominjala strica Franca, ki so ga Italijani ustrelili.

»V Osilnico so leta 1941 prišli Italijani. Spremenili so jo v utrjeno postojanko. Osilniški fantje so kmalu dobili zvezo s partizani. Hodili so na sestanke in zbirali hrano za Kočevski bataljon, ki je bil v Taborski steni. Bili so izdani. V avgustu 1942 je pripeljal tovornjak pred hišo. Z njega so skočili fašisti in vdrli v hišo. Družina je bila ravno pri kosilu. Zgrabili so strica Franca in ga surovo pahnili na tovornjak. Nato so šli k sosedu Mavroviču. Tako so pobrali dvanajst mož in fantov. Odpeljali so jih v Plešče. Čez tri dni pa so jih postrelili v nekem jarku na Stranjicah. To so bili strašni časi,« je končala pripoved stara mama.

Rad sem jo poslušal. Zнала je pripovedovati. Marsikateri dogodek sem si zapomnil.

DRAGO STIMEC, 5. razred
OŠ Vas-Fara

Pionirka Lenčka

Pionirji so med vojno opravljali tudi zelo pomembne naloge. Zbirali so zdravila, obleko, nosili pomembna sporočila, bili so za vodnike, malo večji pa so zbirali orožje in sodelovali v bojih.

Moji teti Lenčki je bilo med vojno 11 let. Čeprav je bila drobna deklica, je bila mnogo pogumnejša od svojih vrstnikov. V pogovoru mi je povedala, kako je neke zimske noči leta 1943 vodila partizansko brigado. Takole je bilo:

Partizani so z nočjo prišli v vas. Obveščevalci so jim povedali, da so v vasi že bili sovražniki in bi se lahko še vrnili, zato ni bilo varno, da bi prenočili. Morali so naprej. Toda kako? Nobeden od borcev še ni hodil po teh poteh. Prosilci so za pomoč. Ponudila jim jo je pionirka Lenčka. »Jaz vam pokažem pot,« je dejala in že je bila pripravljena. »Otrok, saj nimaš niti čevljev!« jo je svari-

la mama. »Bosa ne moreš v ta mraz!« Vse je bilo zamana. Lenčka je se prinesla dvojce lesenih cokel in dve večji krpi od starih vreč. »Mama, kar tole mi priveži na noge, saj ni toliko snega,« je prosila. Čez nekaj trenutkov jih je vzela noč. Pogumno je vsa prezeblja koračila po snegu. Deset do dvajset centimetrov ga je bilo, ravno toliko, da je zabilas vse poti. Čeprav je kazala bližnjico do glavne ceste, je bilo potrebno prehoditi štiri do pet kilometrov. Doma so jo zaskrbljeni čakali. Bilo je že zelo pozno, ko se je vrnila premražen, a zadovoljna. »Vidite, pa sem zmogla!« je navdušena govorila.

Veliko let je že minilo, a vseeno se mi je zdelo, da o dogodku pripoveduje tako živo, kot bi se zgodilo včeraj. Res, tako velikih reči ni mogoče pozabiti.

BLAŽ ŠEGA, 6. r.
OŠ 11. maj Grahovo

Postoj, popotnik, spomni se zločina – molitve druge te nihče ne prosi!

Gonars, prva oktobrska sobota 1983. leta. Natanko štiri-deset let in le nekaj dni zatem, ko je bil razpuščen sloviti Campo concentramento Internati civili N° 89. Majhno furlansko mesto je slavno odeto. Pred občinsko hišo vidim napis: Vrhnik 134 kilometrov in kažipot proti cesti, ki zavije iz Gonarsa proti Vidmu in Gorici. Vrhnik in Gonars sta pobrateni mesti. Mestna godba že od jutra kroži po ulicah in pričakuje goste. V gostilnici sredi Gonarsa berem napis: »Če si Furlan, govori furlansko«.

V Gonarsu skoraj vsi govorijo furlansko, le v uradih in šolah italijansko. Furlani že Furlane obdržala na tej zemlji, ki so jo prekleli tisoči naših slovenskih in hrvaških

živeli in preživeli strahote taborišča. Trideset polnih avtobusov iz številnih slovenskih krajev in sosednjega Gorskega kotarja je napolni-

Lojze Bukovac, neutrudni organizator številnih uspešnih obiskov nekdanjih taborišč, ki sta jih Hitler in Mussolini posejala po Evropi za strah in trepet nikoli pokorenega naroda.

lo požete koruzne njive, ki so bile parkirni prostor nedaleč od osrednjega pokopališča in spominske grobnice 1.396

Reka, Rab, Gonars, Visco, Treviso, Padova in Renicci so dali »gostoljubje« Tonetu Merharju iz Rakitnice pri Ribnici. Zdaj živi Tone v Ljubljani, in čeprav se je zaklel, da se v te kraje ne bo nikoli vračal, je v soboto le prišel v Gonars. Seveda je barako številka 22, v kateri je bil tudi on in iz katere so pobegnili Boris Kraigher, Miro Perc-Maks, Franc Ravbar-Vitez, Viktor Illov, Ludvik Pangerc, Janez Učakar, Bojan Stih in Ivan Bratko, zaman iskal med njivami visoke koruze.

Slavnostni govornik v Gonarsu je bil nekdanji pobegli zapornik Ivan Bratko, član sveta federacije, ki je orisal tisti sramotni del zgodovine, ko je Mussolini gnal v zapore cela slovenska naselja in sedanje dobre sosedske odnose, ki jim ni primerjave v svetu.

Jugoslovanov, ki so padli, umrli ali pa bili pogrešani na območju Gonarsa.

Obiskovalci se zvedavo ozirajo po taborišču. Ni ga več. Ni več bodeče žice, ni več fašistov pred ograjo in za njo, ni več barak in kapetana

enostavno ni, ko govori srce.

Prostor ob grobnici in vsaka stezica velikega pokopališča v Gonarsu so bili prepolni obiskovalcev. Mir, rože in venci v spomin mrtvim rodoljubom marsikaj povedo. Prijazne besede domačinov

»Ravno na moj god 26. junija 1942 so fašisti vdrl v našo hišo v Metliki«, se živo spominja tistih strašnih in za človeka ponižujočih dni Anica Ružič. »Zaprli so me za nekaj dni v našo metliško šolo, zatem so nas gnali v Črnomelj in Novo mesto, nato v Ljubljano, Treviso, Visco in Palmanovo. Sedmega marca naslednje leto sem rodila v bližnji bolnišnici hčerko. Majhna štručka je bila, še dva kilograma ni imela. Marija sem ji dala ime. Spomini? Rada bi pozabila, vendar ne morem. Preveč smo trpeli in trepetali za otroke. Zdaj živim v Metliki in ne vem, če bi še kdaj prišla v te kraje, če me ne bi hčerka nagovorila, da bi enkrat le rada videla, kje se je rodila.«

Maca, da bi pregledoval pri-spele pakete, ni več 60 metrov dolgega rova pod barako številka 22, po katerem je pobegnili osmerica internirancev. Marsičesa ni več, le spomini so ostali.

Prisluhnem pogovoru domačina, ki je prihlačal onstran koruznih polj pred pokopališče. Tudi on je že klonil pod težo let. Pozdravlja se s sebi enakimi, ki so prišli iz Slovenije počastit mrtve tovariše. Govorijo oči, besed

so skoraj odveč. Pesem mešanega pevskega zbora iz Dragomera pri Vrhniku »Kaj ti je deklica« privabi marsikateremu solze v oči. Spomini se v trenutku preselijo za cela štiridesetletja nazaj. Zdaj je to le spomin, ki je zbral te nekdanje nesrečnike na zemlji Gonarsa. Mar ni spomin na mrtve tovariše najlepši venec na njihovo zadnje počivališče?

Tone Urbas

Razstavi o razvoju ljudske oblasti

Ob obletnici kočevskega zbora in drugega zasedanja Avnoj sta bili tako v Ljubljani kot v Kočevju v teh dneh odprti pregledni razstavi. Medtem ko je ljubljanska razstava zasnovana na pregledu najpomembnejših stopenj razvoja naše ljudske oblasti (te so ustrezno poudarjene z dokumenti in fotografskimi povečavami), se kočevska razstava, ki bo stalna, nadrobneje posveča prav zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Tudi na slednji je zgodovinski gradivom.

Razstavi se končujeta s predstavitev drugega zasedanja Avnoj in s črnomaljskim zasedanjem Snos (19. in 20. februarja 1944).

B. Ž. J.

Delegacija RČ ZZB NOV Slovenije, ki so jo sestavljali Zdravko Klanjšček, Edo Šubelj in Marjan Lanarčič, je najprej položila venec v spomin umrlih in padlih v taboriščih okoli Gonarsa. Ob vrnitvi pa se na spominsko obeležje v Gorici in na Trnovem.

Mešani pevski zbor iz Dragomera pri Vrhniku je pod vodstvom Jožeta Jesenovca in z veznim besedilom Jožeta Logarja pripravil pred osrednjim spominskim obeležjem v Gonarsu nadvse uspeh kulturni program.

vrsto let bojujejo boj za svoje pravice, furlanske pravice, ki jih italijanska vlada priznava manj kot naši manjšini v sosednji Julijski krajini in Benečiji. Le neizmerna od-pornost in kljubovalnost je

taboriščnikov.

Kako lepa je svoboda in kaj je suženjstvo, najbolje občuti človek znotraj bodeče žice. Med več kot dva tisoči sobotnimi obiskovalci Gonarsa so bili mnogi, ki so do-

Ob 40. obletnici v Kočevju

Minulo soboto se je ob 40. obletnici zasedanja zbora odposlancev v Kočevju zbralo prek 2.000 udeležencev na slavnostnem prostoru, kjer je Bogdan Osolnik spregovoril o pomenu kočevskega zbora odposlancev. Ze takoj po kapitulaciji Italije je 11. septembra 1943 IO OF razpisal volitve za izvolitev odposlancev za zasedanje v Kočevju. Volili so po vseh rajonskih in mestnih odborih OF po enega odposlanca na 500 volivcev z volilno pravico od 17. leta starosti dalje. V enotah so po brigadah in odredih NOV in POS izvolili po dva delegata za kočevski zbor.

Takoj po volitvah se je prvega oktobra 1943 zbralo na kočevskem zboru odposlancev v Šeškovem domu 572 odposlancev. Besedo so imeli Boris Kidrič, Josip Vidmar, predsedujoči zbora pa je bil Bogdan Osolnik. Pred tisočglavo množico udeležencev ob 40. obletnici zbora odposlancev v Kočevju je govoril Bogdan Osolnik. Proslave se je udeležilo prek 300 borcev slavne 9. brigade 18. divizije 7. korpusa NOV in POS, delegacije 1. slovenske artilerijske brigade, ki je bila v veliko pomoč 9. brigadi in vsem enotam 7. korpusa NOV pri napadih na utrjene nemško belogardistične

postojanke, delegacije 10. brigade, VDV brigade, delegacije iz Trsta in Cebra.

Ze v zgodnjih jutranjih urah so se začeli zbirati borci Devete in delegacije brigad 18. divizije 7. korpusa. Zbrali so se v novi šoli na skupščini, na kateri so podelili spominske plakete vsem borcem 9. brigade, ki so bili v tej

nika skupščine SRS Vinka Hafnerja, Ivana Mačka-Matičarja, Bogdana Osolnika, Božidarja Jakca, Franja Lubeja, Zorana Poliča, Jožeta Rusa, generalpolkovnika Mirka Jerkiča, predstavnikov enote Mirka Bračiča iz Ribnice ter udeležencev kočevskega zbora odposlancev.

Po zborovanju vseh zbo-

brigadi najmanj tri mesece. Najprej so podelili spominsko plaketo padlemu komisarju te brigade Francu Kolarju. Plaketo je sprejela žena.

Po izvolitvi novega odbora so borci odšli v Šeškov dom, kjer je bilo skupno zasedanje vseh zborov skupščine občine Kočevje v navzočnosti borcev 9. brigade, predsed-

rov SO Kočevje ob navzočnosti borcev 9. in borcev 18. divizije 7. korpusa NOV in POS so vsi zbrani v spredu odšli na slavnostni prostor, kjer je govoril Bogdan Osolnik. Po slavnostnem govoru pa je mladina iz Kočevja skupaj z vojaki enote Miroslava Lilića iz Ribnice izvedla kulturni program.

Franci Žvipelj

Prosi za nas!

Vse prav, le tega ne vemo, kje naj ga iščemo, koga naj izberemo za mogočnega, do-brotnega zaščitnika, ki se mu sicer pravi po domače patron ali nekako slovensko tudi za-vetnik, priprošnjik. Po vsej naš domovini skorajda mrgoli zaščitniških postojank, saj veste, da je imela vsaka fara svojega patrona, ni pa tudi nezna-no, da imajo celo šoferji svoje-ga zaščitnika, menda svetega Krištofa, gasilcev z njihovim Florijanom pa niti ni treba omenjati. Pri vsem tem je res, da pa vsi še nimamo prav nobenih patronov, niti ne stricev tu, kaj šele v Ameriki. Nesreč-ne reve smo, kakršen je, kot vse kaže, tudi naš hudo, hudo nesrečen standard. Vsi vemo, kaj pomeni ta tudi zelo nesrečna beseda. To ni patron, ampak je popolnoma zapuščena reva, ki bi se kako potrebovala vsemogočnega priprošnjika, da bi venomer trkal ali kar treskal na tista vrata, menda po pravilu z geslom »Sezam, od-pri!«

Čudno ali ne, zgodilo se je torej, da smo se domislili: stan-dard je treba zaščititi! Nemudoma! Standard je ogrožen! Zaščita je nujna! Nobenega od-lašanja več! – Vse drugo ali isto pa bomo že še brali in slišali med objokovanjem nesrečne usode našega standarda. Kako bi naj zaščitili standard, imamo dovolj predlogov na izbiro. Le to, kdo bi naj bil zaščitnik, nam še ni kristalno čisto jasno. Toda to je očitno postranska stvar. Poglavitno je, da vsi jo-kamo, kričimo, se smilimo sami sebi in smo skratka nadvse prizadevni, mlo človekoljubni in zavedni. Zavedamo se namreč, da je treba standard zaščititi. Nekateri mislijo, da je treba v ta nam še kaj podražiti, češ da cene izdelkov ali storitve ne ustrezajo, kar pomeni, da ni mogoče zvčati osebnih dohodkov, zakaj standard je opešal pač zato, ker osebni do-hodki zaostajajo – za čim? O, presneto, kdo bi mislil, pa prav za cenami, ki pač ne ustrezajo! Cene venomer neustrezno navijamo, a nikakor ne moremo doseči dohodkov, prihodkov – in sploh raznih »hodkov« – ki bi naj prehiteli odhodke ali izgube. Tega vozla ne zna noben vrag razvozlati, o, kje je naš zavetnik, priprošnjik?

Predlogi so pa tudi drugačni, vendar tudi recepti za hokuspokus zunaj nepremagljivih plotov gospodarske politike ali politične ekonomije. Najpreprostejša rešitev, znana že tisočletja, je, da gojimo milošči-narsko usmiljenje do ubogih po geslu: Vsakdo naj prispeva: »mal' položil dar lačnim« (ki za-nje ni nam mar). Z drugo besedo: »standard je treba zaščiti-ti« z miloščino ali ljudem je treba razdeliti nekakšne so-cialne karte in socialno ogrože-ni naj prejemale podpore, reci-mo draginske doklade ali »družbeno pomoč«. Kdo pa naj prispeva, kje vzeti? Kje je tista blagajna in cigava je, kdo jo naj polni? Postranska vprašanja, kajpak! Zakaj se zmeraj vlada prepričuje, da je nekeje nad nami vsemogočna sila, ki ima denar ali nekakšno skriv-nostne sklade. Ta sila je pri nas »širša družbena skupnost«, ka-kor menda vsi vemo. Ali ni to-rej prav ona tisti čudodelni zaščitnik standarda? Že, že, toda prav ona bi najbolj potrebovala patrona – o, kdo naj prosi za nas? In za njo?

efes

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurrirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi, vsočice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Šemčjem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: TONE URBAS; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaže; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektor-redaktor: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: MILAN SENIČAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelci: Miklošičeva 28/1 p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 400 din, posamezna številka v prosti prodaji 10 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35